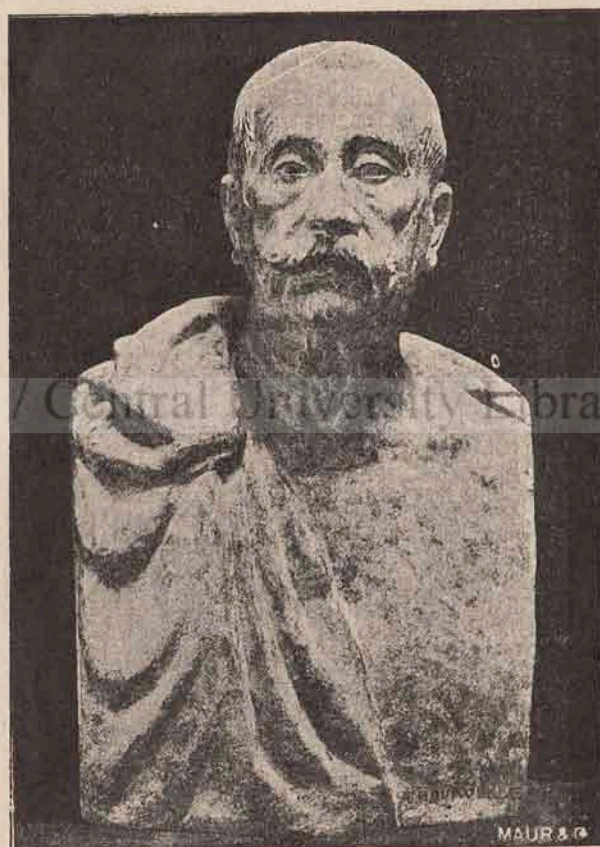

CÂNDIREA

ANUL VIII

No. 1

(1928)

CÂNDIREA

HENRI MASSIS

BCU Cluj / Central University Library Cluj
DE
TUDOR VIANU

Neo-clasicismul franceez a câștigat în persoana lui Henri Massis pe unul dintre acei scriitori militanți cari se pricep a înjgheba atmosfera unei idei și a o menține activă și vie. Cu toate că atitudinea în puterea căreia vorbește își cunoaște alți inițiatori, de numele lui Massis trebuie să se amintească oridecâteori este vorba a se preciza formele ei de rezistență și luptă. Polemist energic, dar în acelaș timp om de idei cu multă aplecare către gândirea sistematică, Henri Massis slujește astăzi punctul de vedere neo-clasic și catolic, cu acea credință fermă în care cugetarea găsește vigoarea și consecvența afirmației. Pornind astfel dela critica literară, Massis a ajuns curând la ținta ultimelor generalizări, în centrul în care se elaborează directivele și se discută interesele capitale ale culturii contemporane. Este drumul care se întinde între „Jugements” și „Défense de l'Occident”, străbătut cu o repeziciune pe care nu o măsoară decât hotărîrea unui temperament de luptător și a unei cugetări care nu se simte bine, decât evoluând în ciclul închis al unui sistem.

Problema căreia Henri Massis, făcând să funcționeze astfel de însușiri, îi aduce contribuția sa, este aceea în jurul căreia se mișcă întreaga reacție neo-clasică. O pasionată pledoarie pentru formă și unitate, împotriva tuturor desordinelor pe care le autorizează o anumită filosofie a vieții, se desfășoară în lucrările sale. Trebuie adăugat însă din capul locului că urmând aceste căi, Massis nu ajunge niciodată la acea negație pesimistă a vieții, în felul în care un Paul Valéry ne-a oferit exemplul. Afirmând primatul construcției arhitecturale în artă, al compoziției care liberând reprezentarea realității de orice accident, o apropie de adevărul ei mai profund, Massis restitue vechiul său nșeles realismului clasicilor francezi. O artă mai umană cere el neîncetat, adăugând în „Réflexions sur l'art du roman” precizarea că acest caracter arta nu-l dobândește, decât investindu-se cu însu-

șirile de necesitate și evidență care rezultă din organizarea riguroasă a unei sensibilități amorfe. Se înțelege că în asemenea condiții, simpatia sa nu va putea îmbrățișa acele forme ale unui naturalism excesiv, care sub pretextul de a cuprinde mai deaproape adevărul nud al vieții sufletești, nu ajunge decât până la stările ei cu totul tranzitorii și atât de fluide, încât în cele din urmă se trezește că nu îmbrățișează decât fantoma ei disparentă. Nici arta hrănită de confesiune și autobiografie nu va cuceri mai mult preferința sa, ca una care, desvoltând una singură dintre posibilitățile ascunse în adâncimea creatoare a artistului și anume pe aceea care s'a realizat în propria sa viață, condamnă creația să nu poată progresa niciodată dela individual la uman, o împiedică să ajungă vreodată la condiția de generalitate care constituie excelența clasicismului. O asemenea artă umană va fi, după părerea lui Massis, o artă neapărat morală, căci în sfera ei răul se compensează cu binele, „vițiul și virtutea” își fac echilibru în jurul centrului ideal al personalității, care este tocmai aspirația către bine. Astfel ajunge Massis să încheie că în morala catolică (dar de ce nu în orice morală?) se află principiul indispensabil al oricărei creații, acela care ajută la ordonarea elementelor răslețe ale personalității după tendința ei esențială.

Ceeace criticul a câștigat din ancheta întreprinsă asupra literaturii contemporane, filosoful vrea să întrebuințeze acum pentru aprecierea și îndrumarea spirituală a întregii noastre epoci. O asemenea îndrumare poate apărea în cel mai înalt grad necesară, pentru că elementele diferite pe care o elaborare seculară le-a întrunit în agregatul complex al culturii europene, dau impresia că vor să-și câștige libertatea, amenințând coeziunea interioară a blocului pe care ne sprijinim. „Socotesc — spune Paul Valery în discursul său de recepție la Academia Franceză — că vârsta unei civilizații trebuie să se măsoare prin numărul contradicțiilor pe care le acumulează, prin numărul deprinderilor și credințelor incompatibile care se întâlnesc în cuprinsul ei și se temperează una pe alta ; prin pluralitatea filosofiilor și esteticilor care coexistă și coabitează atât de dese ori în acelaș cap. Dar nu e aceasta tocmai starea noastră?” De unde nevoia aceluia sugestiv și îngrijorat apel pe care discursul de recepție îl cuprinde : „Se poate întâmpla ca un incident să facă să izbucnească una din aceste profunde contradicții cari erau mai dinainte pregătite, dar somnolente și insensibile în inimile noastre. *Souvenez-vous, Messieurs ! Oubliions aussitôt*”. S'ar spune că Henri Massis nesocotește tocmai acest apel, încercând jocul primejdios de a disocia niște tendințe fuzionate prin munca îndelungă a secolelor, căci dușmanul pe care îl urmărește mi se pare că se ascunde chiar în cuprinsul citadelei, în care socotește că la nevoie se poate închide și apăra.

„Occidentul”, cu privire la care se produce desbaterea de astăzi, este un complex de idei teoretice și practice. Henri Massis face parte din acei gânditori cari cred că viața omenirii este dominată de un „logos”, ale cărui lupte dialectice alcătuiesc adevăratele peripeții ale istoriei. Așa ni se arată în „*Défense de l'Occident*” că ideea romană și catolică se înfruntă astăzi cu întreita idee germană, slavă și asiatică. De rezultatul acestui conflict, Massis face să atârne nu numai soarta ideii catolice, dar aceea a întregii civilizații europene, cu care o confundă. Dacă Massis s'ar fi menținut în situația mai particulară a unui avocat al catolicismului, cartea sa ar fi trezit mai puține obiecții. Pentru că el vorbește însă în numele culturii occidentale în întregime, este imposibil de a nu observa că invoacă o cauză cu mult prea generală, față de criteriile pe care le aplică.

Am spus că polemica lui Massis se îndreaptă către întregul obiectiv german, slav și asiatic. De fapt, cultura germană este învinuită de două ori și ea este ținta principală a atacului. Căci nu numai că ea reprezintă antiteza fundamentală a ideii catolice, dar în afară de granițele morale ale Occidentului ea este aliata culturii slave și extrem-orientale, cu care resentimentul ei de învinsă, ar solidariza-o. Iată însă că și Rusia se desface de trupul Europei, ambiționând să ia conducerea popoarelor Asiei care, folosind ideile europene de libertate și autodeterminare națională, răspândite printr'o propagandă imprudentă, amenință să surpe vechiul prestigiu nediscutat al Occidentului și odată cu aceasta ființa sa. Se impune deci o grupare în jurul ideii romane și catolice, tema occidentală prin excelență și împotriva tuturor acelor tendințe care găsesc în cultura germană o aliată.

Orice s'ar spune, aspectul practic al problemei a pierdut mult din gravitatea lui iminentă, de când întreprinderile comuniste s'au isbit de rezistența naționalistă a Chinei. În ce privește Germania, dacă ea a putut privi cândva spre Răsărit, cooptarea ei în Societatea Națiunilor este un fapt care a produs importante consecințe în orientările politice sale. Este însă soarta tuturor filosofiilor raționaliste, adică ale acelor care socotesc că pot anticipa soluțiile realului prin demonstrațiile rațiunii, de a se vedea învechite chiar în momentul când ele sunt aduse la cunoștința publicului. Căci în timp ce procesul gândirii se desfășură, procesul realității înainta la rândul său, către niște ținte care în cele din urmă se dovedesc a nu coincide.

Rămâne însă aspectul pur teoretic al problemei, relevarea celor două principii pe care Massis le face să se opună în universul spiritului uman, deși am avea mai de grabă motive să socotim că ele au dus totdeauna o bună tovărășie cel puțin în interiorul culturii europene. Aceste două principii sunt *vieța* și *forma*. După cum în critica literară, Massis a apărut ideea formei, ca expresie a necesității și generalității umane, așa va afirma și acum punctul de vedere al metafizicii ființei, spiritul ontologiei împotriva metafizicii devenirii. „O nouă revelație — scrie Massis — iată tema comună nenumăratelor teorii, de care germanismul și slavismul se folosesc pentru a revendica egemonia lumii viitoare. Ele implică răsturnarea prealabilă a tuturor formelor gândirii occidentale și ele înțeleg să distrugă chiar principiul *formei*, sub pretextul că totul a devenit „fluid”, că universul este din nou plastic în mâinile oamenilor și că acestea pot face de aci înainte tot ce voesc cu el. Un astfel de iraționalism este foarte profitabil poftelor sălbătice ațâțate în rivalitatea raselor, care nu scapă prilejul de a-l folosi pentru a ajuta forțelor lor nedomesticate să se descațușeze mai liber. Aceste turburătoare doctrine, născute la „granițele pădurilor germanice și a deșerturilor orientale”, folosesc desordinea conștiinței europene, acea oboseală a spiritului care urmează marilor răsturnări, pentru a se ridica împotriva civilizației și în numele *vieții*, al instinctului, care afirmă superioritatea frăgezimei sale nealterate asupra „secătuirii întregii rase instruite, cultivate, ajunse”.

Personalitate, unitate, stabilitate, autoritate și continuitate, iată atâtea derivate ale concepțului esențial de formă, în jurul cărora Massis recomandă să se organizeze rezistența morală a Europei. Căci forma însumează în sine principiul duratei și se opune vieții, care se desvoltă sub semnul dispersiunii. Filosoful german G. Simmel a arătat că însușirea vieții este de a se depăși neîncetat pe sine. Cristalizându-se pentru a poposi o singură clipă într-o formă, viața o părăsește îndată pentru a-și urma cursul său neliniștit. Cine vrea să trăiască în actualitatea permanentă a vieții trebuie să se priceapă a sdrobi tiparele rigide ale formelor, dar cine vreă să dureze trebuie să se poată mângâia a se menține în aceste tipare. El va organiza unitatea persoanei sale, grupând elementele disparate ale eului după indicațiile eterne ale rațiunii legiuitoare. Actele sale nu vor mai avea atunci caracterul de spontaneitate rezultând din faptul de a le menține la curent cu actualitatea vieții, dar ele vor prezenta între ele acea unitate internă care răspunde idealului de caracter pe care europeanul și-l fixează în viața morală. O asemenea persoană se va simți diferită și opusă lumii, a cărei realitate substanțială se va oferi cunoștinței sale, după cum se va simți diferită și de ființa transcendentă a lui Dumnezeu, care impune așadar din afară legile destinate a călăuzi realul și viața omenească.

Alt limbaj îi atribue Massis vieții. Religia vieții este imanentismul, concepția unui Dumnezeu identic cu ființa instabilă a lumii. La sentimentul, mai de grabă decât la cunoștința Lui, se ajunge prin acea interiorizare care ne conduce în centrul cel mai intim și mai sensibil al conștiinței, acolo unde viața atinge punctul supremei sale actualități. Farmecul quietist al contactului cu Dumnezeu, mai mult decât fapta morală menită să modifice realul după indicația legii divine, va câștiga pe adeptul tuturor formelor imanentiste ale credinței. Existența sa în mijlocul societății s'ar desfășura între acestea în desordine, pentru că ea se va conduce de o impulsivitate care va putea să fie și capricioasă, numai să fie viu resimțită, iar nu de o lege inflexibilă dictată din afară.

Ba chiar, descătușate prin această sfortare de interiorizare, fără să fie disciplinate de o lege care ne depășește, energiile sufletești se vor revărsa ca un adevărat potop nimicitor asupra omenirii civilizate. Imanentiste sunt însă religia Indiei, filosofia germană și misticismul slav. Civilizația dorică să se conserve trebuie să respingă această triplă ispită a vieții.

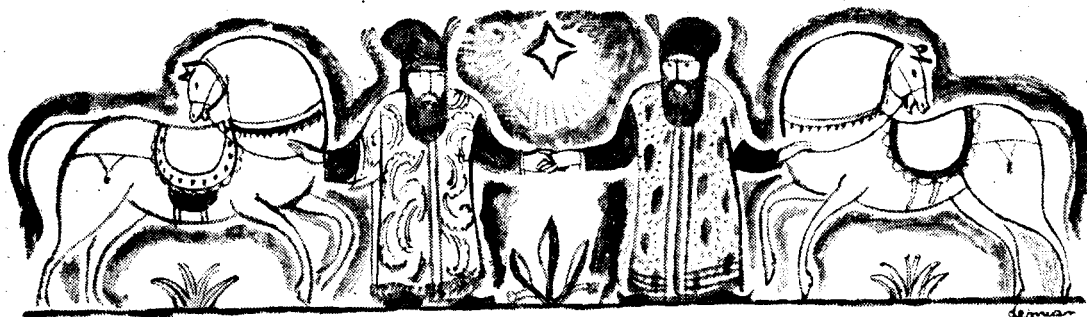
Astfel prezentat, punctul de vedere al vieții este capabil într'adevăr să înstrăineze. El nu se reduce însă numai la atât. Vieța care trece fără să se oprească în tipare, nu ne invită prin aceasta să sdrobim toate formele, dar să le menținem flexibile și vii. În aceasta a stat chiar secretul neîntrecut al civilizației europene, în suplul spirit al instituțiilor, moravurilor și sistemelor de gândire, care au știut să se transforme odată cu schimbarea nouilor condiții de viață, în timp ce tocmai în Asia, un formalism rigid a menținut moravuri seculare, o știință tipică, un ritualism absurd, din care viața s'a scurs cu încetul. Ba s'ar putea spune că numai omul în care principiul vieții și al formei se întrunesc are o adevărată viață morală, pentru că numai el năzuiește să-și pună de acord faptele cu cuceririle conștiinței sale și în definitiv cu conștiința sa pur și simplă. Lipsită de preocuparea de a menține acest acord, viața morală ar degenera ușor într'un pendanțism fără substrat și semnificație. A reprezenta cu consecvență punctul de vedere al formei înseamnă a dori un statism care are chiar trăsăturile morții. Dar aceasta nu este nici dorința lui Massis. În icona de viață pe care ne-o propune, nevoia de activitate intră ca un personaj principal al tabloului și odată cu aceasta spiritul vieții se strecoară întrînsul pentru a-l însufleși: „Toată viața spirituală și morală a Occidentului — scrie Massis — se hrănește din această ideemamă, generatoare și conducătoare a unui *activism* care, oricât de desordonat ar fi devenit, n'ar putea fi însănoșit abandonându-ne ametele interioare și cosmice a Asiei”. Și ceva mai departe: „Credința în acțiune, în sfortare, atitudinea activă în fața realului, permanenta stare de mobilizare împotriva a tot ce știrbește și mutilează marele bine al existenței, dorința de a trăi mai bogat, de a exista mai mult, de a se depăși pe sine pentru a adera la Acela care posedă plenitudinea Ființei și a Vieții, iată esența creștinismului”.

Atât de riscată este condamnarea fără apel, dar și fără nuanțe a filosofiei vieții, încât apărarea Europei întreprinsă pe această cale, nu se mai poate face decât fără colaborarea reprezentanților ei mai prețioși. Într'o pagină care este încărcată, pentru că vrea să rezolve probleme esențiale în puține cuvinte și cu adâncimea pe care un asemenea procedeu îl îngăduie, Massis încearcă să extirpeze din tradiția Occidentului, însăși învățăturile care unei conștiințe filosofice europene îi sunt mai scumpe. Cartesianismul se găsește pentru acest critic în Upanișade. Kant în Dignana. Auguste Comte în Sakya-Muni, Spencer și Hegel în doctrina taoistă. Bergson în practica yogei. Astfel de vagi analogii îl îndreptățesc pe Massis să considere pe toți acești filosofi drept străini de spiritul autentic al Occidentului și desigur reprobabili și odioși în măsura în care au stabilit câte un adevăr contrariu ontologiei. Este sigur însă că lor le datorăm regulele metodei și cunoștința legilor mai generale ale realității, tot felul nostru de a gândi și până la un punct chiar posibilitatea practică de a o face. Rău sfetnic al culturii occidentale este acela care profesează desodalizarea de acei care i-au asigurat câștigurile ei cele mai sigure. Mai ales lumea tânără trebuie să asculte cu prudență glasul care vrând s'o pasioneze pentru o cauză atât de mare, o ațintește asupra unui contrast pe care cultura europeană l-a aplanat de fapt și o pune în situația de a se simți solicitată de două tendințe divergente, între care alegerea nu este totdeauna posibilă. Nu se pregătește oare pe această cale acea desorganizare a complexului culturii noastre, asupra căreia Paul Valery avea așa dar dreptul să reclame atenția noastră îngrijorată.

Izolându-se de Kant și Descartes, de Auguste Comte și Hegel, de Spencer și Bergson, Massis care apără Occidentul, va renega modernismul „L'Anti-Moderne” este titlul cărții lui Jacques Maritain, un gânditor care a elaborat unele din componentele pledoariei de astăzi. Nostalgia lui Massis va aspira deci către evul-mediu, epoca de glorie a ideii catolice, a cărei restaurare ar fi singura capabilă să refacă integritatea Europei în temeiul unei singure legi, a unei singure rațiuni, a

În ciuda acestor apropieri, prescripția unui nou ev-mediu rămâne la Henri Massis o idee franceză. Max Scheler a vorbit odată de un anumit *stabilism istoric* al gândirii franceze, de tendința ei de a statornici un tip universal de umanitate, față de care variația efectivă a vieții istorice ar reprezenta numai abateri sau chiar degradări. E. R. Curtius face la rândul lui o observație asemănătoare, într'un studiu publicat cu câțiva ani mai înainte de „Apărarea Occidentului” și care formulează astfel o replică anticipată: „Ideea că civilizația franceză — scrie Curtius — este forma normală, etalonul și modelul dezvoltării umanității se regăsește identică la baza ideologiilor conservatoare, democrate, catolice și socialiste”. Spiritul de generalizare umană care stă la baza neo-medievalismului lui Massis poate fi considerat așa dar ca specific francez și identic în esență cu raționalismul tipic al Revoluției franceze. Cu toate acestea, Henri Massis, care ne-a vizitat la București cu prilejul congresului presei latine, pus în fața cazului concret al împrejurărilor românești, pronunță o declarație pe care Nichifor Crainic a comentat-o în „Gândirea”. Scriitorilor adunați în jurul unei mese, el le adresă aceste frumoase cuvinte prietenești: „Dvs. vă găsiți azi la o răspântie de unde trebuie să vă alegeți drumul cel adevărat, drumul spiritului românesc. Sarcina e frumoasă și e grea. Dar eu aș vrea să fiu la acest început de drum, ce se croiește”. Aceste cuvinte mă fac să mă gândesc că popoarele Europei mai au încă să se realizeze în variație, până la acea integrare neo-medievalistă, despre care trebuie să fi auzit, pentru a se pune cu multă râvnă în serviciul ei, amatorii noștri de noutăți intelectuale.

P O E Z I I

DE

R. H A N

VACĂ, SPRE SAT

O vacă neagră, caldă, ca țărâna 'n vară,
Coboară dâmbu-amenințat de seară,
Coboară 'n seară singură spre sat
Și pică laptele din ugerul umflat
Peste bănuții ierbii sunători.
Trandafiriul uger plin de flori
Atârnă 'n mers cu patru stalactite
Ca bolta unei peșteri rumenite.
Vaca mugește scurt înspre vițelul însetat,
Laptele din flori și muguri adunat
Apasă greu și doare.
Pe coarne moare - o rază ultimă de soare.

R Ă M A S B U N

Imi pare-atât de rău
De voi, răstoace, mușchi, pădure și pârâu
Ce singuri veți rămâne
Și sânteți mulți ;
Dar fiecare, 'și va trăi menirea singur
Și cel ce vă lega cu lanțul vrăjei, bun,
Ca voi de singur pleacă.
Rămas-bun.
In noaptea cea de mâine
Părerii de rău în coama vântului...
Rămas-bun!

G R A D I N Ă

Prunii scuturau floarea sub curcubee,
Albine roiau fără știubee,
Urzicile nu mai aveau de ce 'nțepa —
La subsuoară purtau flori,
Frunzele lor erau de catifea.
Omizi schimbau haine de catifea
Și se 'nveleau în leagăne moi.
In târziu, sburau fluturi peste învult de foi
Și cărăbuși dințau frunze de nuc, amare.
De-atât belșug mierle fluerau mirate,
Cornițele melcilor ieșeau nestrigate.
Aci tot răul era cântărit cu bine.
Când muște aurii se jucau câte cinci ca ielele
Copii veniți cum vin cărăbușii, cum vin mierlele,
Băteau nukul și prunii cu frunzele rare,
Babe ivite adunau nalbă sălbatecă și mare
Și furnici târau spre mușuroaie
Aripi de fluturi doborâți de ploaie.

C Â N T E C

In munții de piatră am găsit un foc stins
Și tu erai departe, departe,
Și 'mprejur îmi creșteau ferige sfioase
Acolo departe în munții de piatră...
In munții de piatră am găsit un lac
Și tu ereai departe, departe
Și apa murise iubind o pădure
Acolo, departe, în munții de piatră.

In munții de piatră sub cer sbuciumat
De tine departe, departe,
Pe stâncile goale ploaia plângea cald
Acolo departe, în munții de piatră.

P A L A C E

DE

CEZAR PETRESCU

Până în creștetul muntelui, șoseaua urcă șerpuit, albă și tare.

Înalte ținuturi și sălbatece ținuturi. Pustii și tăcute. Aci e capătul lumii. Și stânca cea mai aproape de cer.

Până aci, n'a străbătut încă veacul. Totul e simplu, aerisit și imens, ca în vremile dintâi. Din codrii aspri și negri, drumețul ar accepta fără uimire apariția veche a descălicătorii. Proptindu-și copitele în catifeaua moale a mușchiului, năprasnic și milenar, bourul din stema țării. În urmă, fugărind pe crenelurile vinete, cu arcușul întins, ceata voevodală. Ciulește urechea s'asculte chiotul gonacilor, trosnetul crăcilor frânte, lătratul căței îndepărtându-se din ce în ce mai stins, înainte de a se scufunda în legendă.

Dar așteptării, răspunde mut, numai singurătatea limpede a altitudinilor. Neclintirea ascetică a brazilor, cu întunericul estompat de păclă ușoară, ca bruma albăstrie de pe pielea prunei.

Văsduh de cleștar, sonor și rece. Ozonat de parfumul umed al feregilor. De mînta pipărată. De rășina picurând în boabe.

Pieptul sfrijit al târgovețului se dilată dureros ca o rană. Șuvoiul aerian, acidulat, e băutură prea tare. Neliniștit, aspiră. Nesățios, admiră. Strivit de grandoarea severă, se recunoaște larvă.

Chiar exclamația rituală i-a murit în gâtlee.

Și cel mai gălăgios, și cel mai flecar, și cel mai gol de gând, e copleșit de o tăcere cucernică. Din ascunzișuri necunoscute, strivite, ucise acolo de mult, de lășitatea și mediocrul și resignarea cotidiană, se destinde de odată ca o simfonie crescândă, un elan către altceva de ce a lăsat acasă, către altceva de ce este — ar dori să fie încorporat cu granitul sur, cu scoarța copacilor, cu vrejul de smeură. Presimte o altă existență decât cea a viermuirilor din văi; pură și austeră, lângă cer, lângă soare, în catapiteasma țării unde scapără fulgerile.

Tace. Dacă ar vorbi, glasul i-ar tremura străin aci, înecat, ca o profanare, de care el singur s'ar cutremura îndată.

Aci, în crucea muntelui, până acum un pătrar de veac, pe vremea mijloacelor de locomoțiune abolite, vizitiul briștei, trăsuri, brecului ori diligenței, oprea să răsuflă caii și să arate cu vârful biciuștei, searbădul miracol din cealaltă parte. Precare așezări omenești, în valea rotundă cum e cupa palmei. Rudimentare vile. Podețe văruite, de mesteacăn. Chioșcul unde fanfara militară cântă din alămuri: Pe frumoasa Dunăre albastră. Un hangar dreptunghiular și hâd, intitulat pompos: „Stabilimentul băilor”.

Mizer și întristător miracol: Trivială mărturie de neputință. Totul devenea deodată meschin și desgustător; ca hoitul unui făt născut mort, aruncat să spurce înălțimile limpezi.

Ochiul se întorcea ofensat spre sălbătăciea intactă din urmă. Ostilitatea înălțimilor mândre și glaciale; pe care nu le-a desfigurat încă omul, rămânea singura, reconfortantă.

Astăzi prezintarea e mai rapidă și o! cu cât mai isbutită. Surpriza scutită de desamăgiri. Miracol desăvârșit și identic cu alte o sută de miracole, climaterice și termale. Peisagiu domesticit de artificii omenesc, până la cel mai mărunț amănunt. Miniaturizat și fotogenic. Reglementat, ajustat, jalonat de tăblițe care interzic sub amenințarea celor mai riguroase sancțiuni: călcarea ierbei, ruperea florilor și hoinăritul capricios.

Amfiteatrul acoperișurilor multicolore, printre pini și arțari cu frunză tărcată, e gradat după cele mai recente și savante orândueli ale pitorescului. Oglinda uleioasă a lacului oval și sărat, e delimitată precis, în ramă de granit cioplit, ca să absoarbă în adânc, răsturnate după toate legile optice, vârfurile simțate de brad. Peluzele de gazon verde-crud, sunt minuțios tunse, periate, parcelate de albe cărări diagonale. Arbuștii rețezați geometric. Avuzurile împoașcă în soare, simetric, pulberea fosforescentă de apă. Acum totul garantează ca un prospect din sleepingcarul expreselor internaționale: acuratețe, promptitudine, igienă, confort.

Astfel, înainte de a începe coborâșul în serpantină pe panta șoselei întotdeauna proaspăt stropită, călătorul a căpătat glas, și din larvă, se simte reabilitat om. Privește aprobativ și semeț, bombându-și pieptul, răsturnând arogant capul pe spate. Așteaptă, s'ar spune, felicitări. Fiindcă spre orgoliul său, prin el, prin om, solitudinile sălbatece și dușmane s'au îmblânzit, să-l întâmpine servil, cu arcuiri voltaice, amplificator de Radio și closet de porțelan.

În pustietățile lăsate în urmă, chiar inima mașinei de oțel și schijă, bătea adineori sperios, nesigur și intimidat. Impresurați de neliniștitoare tăcere, fugăriți de misterioasa singurătate, pândiți de necunoscutul ostil, ascuns după fiecare viraj.

Exclamația metalică a clacsonului, se deșteaptă acum brusc, să sperie cu o provocare triumfală ecoul din sihle. A regăsit domeniul familiar. Vietatea mecanică își calmează astmul respirației, sub carapacea de lac și de nichel: într'un sfert de oră va fi ca la ea acasă, în garaj cimentat, printre placarde de anvelope cu reputație mondială, panoplie de chei și șurubelnițe, rafturi de bidoane și pompe, în duhoarea familiară de benzină și ulei.

Șoferul a stins motorul. Și-a înfipt bine tălpile în frâne. Toți s'au pregătit pentru deliciul helicoidal al coborâșului în spirală. Călătorul surăde satisfăcut. Aprinde țigarea. Își ridică ochelarii imenși, de coleopteră, pe frunte, să contemple priveliștea din punctul unde de obicei, turistul își fixează tripiedul kodakului negru. Și mental, acordă bugetului de cură, o binemeritată majorare de 50 %.

Se răsucesce în pledurile vărgate, către tovarășa înfășurată în mantaua de praf, să repete erudit și extatic, legenda din prefața broșurei-prospect:

— Imaginează-ți, scumpă, că toate aceste minuni s'au putut realiza numai prin inițiativa și tenacitatea omului! Numai fiindcă o societate curajoasă, a luat pe seama sa, să pună în valoare niște isvoare descoperite acum câteva sute de ani, de un călugăr. Un schimnic. Un pretins sfânt; însfârșit o brută!... Trăia ca troglodiiții, într'o peșteră. Se închina și mânca rădăcini. Când rădăcinile îi provocau indigestie, bea din isvorul No. 3. Când îl dureau rinichii, bea din isvorul No. 1. Când îi înțepeneau articulațiile, se îmbăia în lac. Legenda pretinde că a atins așa o sută zece ani. Il cred și eu! Aer, liniște, lemne după poftă, băi, ape minerale; — toate gratis! Ce-i păsa lui de valută? Ce știa el despre congrese internaționale și reforme fiscale? Alte vremuri; fericite vremuri! suspină domnul, care poartă întreaga răspundere a bugetului estival.

— Mai există peșteră? se interesează doamna, romanțioasă și cu totul indiferentă la considerațiunile materialiste ale soțului.

— Evident că există! Prospectul dă chiar o fotografie. Grotă a rămas intactă. Se cunoaște altarul și pe pereți, s'au conservat zugrăvelile sfinților. Bine înțeles niște mângălituri. Așa cum s'a priceput să-i zugrăvească o brută ignorantă, trăită în codru...

— Atunci trebuie numai decât s'o vizităm! se entusiasmează doamna. Tu știi cât ador eu arta primitivă.

Domnul o privește cu iritare și compătimire. E gata să deslănțuie o veche și inepuisabilă discuție, pe chestia capriciilor și gusturilor estetice ale doamnei, numite ireverențios — „mofturi”. Pe urmă se răzgândește. „Artă primitivă, artă modernă, artă...” — toate acestea rămân în definitiv cele mai inofensive infirmități ale doamnei. Cedează, pe jumătate :

— Bine! Ai s'o vizitezi. Mi se pare că Societatea organizează excursii zilnice.

Trage din țigare liniștit, considerând discuția închisă. Dar doamna nu înțelege o victorie, câștigată în doi peri. Poate de aceia numai, ține morțiș să lămurească o subtilă chestiune de nuanțe :

— Cum ai s'o vizitezi? *Avem* s'o vizităm împreună, poate vrei să zici!..

Tocmai în acest moment critic al disputei conjugale, țigara prea înfoiată a lăsat să fugă prin carton, un dop de tutun între buzele domnului. O pricină, întotdeauna de gravă iritare pentru un fumător. Domnul scuipă firele care i-au otrăvit gura, aruncă țigara și glăsuește, răstit și dușmănos, cum s'ar adresa Regiei Monopolurilor :

— Ba să mă ierți! Am venit să mă odihnesc, nu să mă cațăr pe munți.

— Știu cum e odihna ta! replică ironic și prompt doamna, de s'ar fi spus că atât așteptase și avea răspunsul pregătit, gata. Te înfunzi la Casino și nu te mai miști până la ziuă. Ca anul trecut la Mehădia și ca acum doi ani, la Sinaia.

— Nu-i fi vrând să mă dau în spectacol ca tine! (Perfid) Dezarticulându-ți, la vârsta ta, picioarele în toate stupizeniile acestea de dansuri : charleston și blackbotom.

Doamna a pierdut dreptul de replică, și odată cu el, graiul.

Arată un calm, sub care clocotesc catastrofale amenințări, ca vulcanii în preziua erupțiilor. Își ridică și ea ochelarii pe frunte. Apare o figură îngustă, cam ostenită, dar încă frumoasă, cu gene lungi și ochi de culoarea oceanului. Ca oceanul nestatornici : albaștri și verzi, după fugacele nuanțe ale cerului. Acum sunt cenușii, de oțel, scăpărând de mânie.

Cu poșeta pe genunchi, repară agresiv pictura figurei : roșul buzelor, negrul genelor. O artă desigur mult mai savantă decât a mâncătorului de rădăcini, din peșteră.

Șoferul a potrivit din vreme oglinda dreptunghiulară a parbrizului să supravegheze ce se petrece în mașină, din indiscreție pur profesională. Printre viragii aruncă scurte și repezi priviri, să se înveselească interior de mutrele stăpânilor. Adineaori, sus, în înălțimile nepământene, renunțaseră la duelul cotidian. Tăceau. Erau numai privire. Măinele lor se căutaseră instinctiv și pueril, într'o încălețare de care nici nu-și dăduseră seamă. Biată reminiscență dintr'un trecut perimat și idilic. Acum, odată cu apropierea așezărilor omenești, reveneau la normalul din totdeauna, hrănit din agresivitate, sașietate și desgust.

— La Palace? întrebă șoferul, cu caschetă englezească și mânuși de piele, întorcând obrazul ras.

— Desigur, la Palace!

Tăblii ripolinate, cu o laconică săgeată neagră, indică la fiecare cotitură :

Palace

Palace

Palace

Palace

Toate drumurile de aci duc la Palace.

Mașina s'a oprit după o splendidă curbă, în fața scărilor vinete de piatră, monumentale ca o intrare de catedrală.

Trei servi galonați, aliniați ierarhic, pe vârstă și pe înălțime, își descoperă automat și sin-

cronic, șepcile albastre pe care se află scris cu fir, de trei ori : *Palace. Palace. Palace.* Și tot cu autotată și simultană precizie, au pus stăpânire pe valize, pe pleduri, pe cutiile de pălării. Jazzul de pe terasa de sus urlă frenetic. Doamna descinzând, își desmorțește picioarele anchilozate de nemiscare, în ritmul exploziilor hilare de saxofon. Domnul coboară greoiu și important, sprijinit de subsuori ca Hanon, Sufetul Cartagenei cel purtat în lectică.

O sută de ochi, de pe terasa înaltă, de la ferestre și de pe „corso”, au înregistrat apariția noilor oaspeți, și i-au clasat spontan, cu cea mai neșovăită siguranță. Din această categorisire, nu vor putea evada o lună ori toată vara, cât vor rămâne aci. Marca mașinei, numărul cilindrilor, dimensiunile și pielea de porc a valizelor, tăetura măntărilor de praf și ținuta impecabilă a șofeurului. i-au clasat ca în evaluarea fără apel, a celui mai incoruptibil agent de inchiziție fiscală.

Portarul nu are nevoie de atât. Cincantenara experiență umană, i-a indicat fără riscul unei erori, în ce anume apartament și la ce etaj, va expedia în ascensor, mai aproape de cer sau mai departe, piramida bagajelor. E sur și de-o optimistă jovialitate. Și-a rotunjit spinarea, cu un onctuos surâs, ca și cum de mult îi aștepta, și sosirea celor doi, ar fi însemnat una din ultimile bucurii ale existenței sale de sclav al celui dintâi venit. Dar a fost destul, în rapidul declin de instantaneu al privirei, să ia notă cu feroce răceală, într-o singură clipă, de tot ce asupra cuplului ar necesita un raft de tomuri, o arhivă și o îndelungă supraveghere, pentru îndoita diagnoză a unui psiholog și a unui fizionomist. El e mai expeditiv. Lucrează cu imponderabilul și inezisabilul. A pus mâna pe chee și a decis, cu fermitate :

— Camera 24. Etaj I. Liftul! Bagaje!

După complectarea buletinului, portarul n'a adăogat, decât pentru umila satisfacție a diagnosticului încă odată confirmat :

— Haide! Puneți mâna pe bagajele domnului Senator.

Doamna Senator, absentă de la aceste formalități preliminare, a avut răgaz să se privească din cap până în picioare, din față, din profil și din trei sferturi, de aproape și de la distanță, în toate oglinzile pereților. A constatat că holul hotelului e populat cu tipuri agreabile, june și sportive. Și n'a găsit de ce și-ar ascunde ipocrit încântarea, că toate privirile s'au ațintit asupra-i, într-o unanimă invitare la complicitate.

Saxofonul își gălgaie sus, surd, hohotul. Piruetă de sunete, scâncet liric, izbucnire de râs ; grotesc, ironic și sentimental — e însăși sufletul vilegiaturistic exprimat muzical. Doamna Senator, sub mantaua cenușie de praf, cu o eroică stăpânire de sine, abia își domină instinctele coreografice, reduse la un imperceptibil tact al călcăelor.

Sezonul se anunță dintre cele mai încântătoare.

Astfel, sub douăzeci de săgeți impertinente, Domnul Senator, corpolent, important și sever, s'a închis în cușca ascensorului, pe când doamna, a escaladat treptele de marmoră, pe fâșia îngustă de pluș roșu, cu sprintenă agerime de căprior.

Cei rămași în jilțurile de paiu împletit, în hol, s'au privit, și-au surâs, au înțeles. Toți poartă uniformi pantaloni albi de flanelă și pantofi cu talpă elastică și mută, care dau pașilor supleță felină. Iar râsul, desvelește dinți albi și puternici, de tineri și lacomi carnivori.

Șeful echipei a făcut castanete din degete, să se acompanieze într'un dans cântat, de cel mai recent import :

„A noastră ești,

„Cum te numești?”

Și merge cu pași șalupați, de tango-argentin, la registrul portarului, să afle cum se numește doamna cu ochii de culoarea oceanului și cu atât de juvenil neastâmpăr în vârful pantofilor.

— Imi place acest hotel. Respir occidentul! declară domnul Senator, la restaurant, despăturind șervetul de olandă ușor scrobit și pipăind cu satisfacție de cunoscător, franzelețele minuscule, proaspete și blonde.

— Și toată stațiunea, are ceva distins, ermetic și aristocrat... cade de acord de astădată, doamna, renunțând, bine dispusă, la dreptul de contradicție.

Rochiile nu s'au mototolit în valize, pălăriile nu s'au turtit, flacoanele nu s'au vărsat. Ferestrele dau spre Corso. Camerista cu șorț de dantelă și bonetă bretonă, s'a extaziat la numărul și calitatea toaletelor, cum n'au pereche — după proprie mărturisire — în tot hotelul, deși printre pasageri se află două actrițe celebre, o contesă unguroaică și o principesă autohtonă. La acestea gândind, doamna parcurge distrată lista de bucate cu cerneală mauve. Formalitate de altfel inutilă, căci niciodată o femeie nu poate rezolva cu mijloace proprii, o problemă atât de complexă ca alegerea unui fel de mâncare din lista unui restaurant. După ce va citi coloanele duble, de la hors-d'oeuvre până la desert și compoturi, va apela la inițiativa soțului, care va comanda firește, exact felurile insuportabile doamnei.

Chelnerul și picolul, fac strajă cu resignată răbdare. Au vrut să ridice al treilea tacâm. Domnul Senator i-a oprit cu un semn. A descoperit pe culuoar un vag cunoscut, de Club. Și-au dat întâlnire la masă. Il așteaptă. Un vilegiaturist veteran, e întotdeauna pentru unul recent, un ghid agreabil și necesar.

De altfel, iată-l, sosește! Trece printre mese, distribuind ca un suveran popular, zâmbete și saluturi. Cu ce subtilă gradare de nuanțe! Pentru fiecare masă, altă notă din gamă: familiar, distant, curtenitor, insolent, neglijent, surprins, bucuros și disprețuitor. Doamna Senator a părăsit pentru moment consultarea listei, să admire această artă desăvârșită și rară. Căci invitatului cu părul alb și nume moștenit din hronici, i-a rămas cochetărie din urmă și desigur unică avuție, instinctul acesta infailibil, de a descifra din amestecul limbilor și promiscuitatea neamurilor, eticheta irevocabilă a fiecărui individ, ca după o tainică și numai de el știută insignă a corporațiilor. Numai el și portarul mai păstrează aci, acest dar pierdut. De aceia se stimează reciproc, ca supraviețuitorii unei epoci neantizate de un cataclism cosmic.

Abia s'a instalat la masă și a cucerit pentru totdeauna inima doamnei, aprobând discret și admirativ, rochia simplă și scumpă.

Doamna Senator aruncă soțului o privire de amar triumf: „Iată ceia ce n'ar fi remarcat el nici odată și nici n'ar fi fost în stare să spună!“. Atât de adevărat este că o femeie se simte pentru totdeauna neînțeleasă de soțul care nu-i remarcă toaletele. Cum s'o înțeleagă creatura aceasta greoaie și lipsită de fantezie, care cu o oră înainte, în camera cu valizele desfăcute, pășea printre rochiile întinse pe speteaza scaunelor și printre pălăriile înfipite în lămpile măsuțelor de noapte, ca un hipopotam scăpat într'o seră de orhidee? Noroc că mai sunt și altfel de oameni.

Domnul Senator nu observă privirea, nu-i pricepe verdictul, cu totală incomprehensiune de soț. Dacă e morăcănos, cu șervetul prins între nasturii vestei, încrunțat și taciturn, e numai fiindcă deprins să cultive și să utilizeze popularitatea, nu-și poate birui o irezistibilă invidie pentru ne-număratele cunoștințe ale invitatului: un bătrân nefolositor, un ratat, un ruinat, un nimic. Atâta capital de relații, plasat fără nici o rentabilitate, îi pare o aberație a naturei. Și pe deasupra, îi mai spune și Toto! La șazeci de ani, n'a pierdut dreptul la alintarea celei dintâi guvernante, când purta pantaloni scurți de catifea și guler de valansienă. Pentru toată lumea a rămas, este Toto! Nelipsitul, amuzantul, neostenitul Toto! La Club, la restaurant, în gară, pe stradă, la cafenea, în salon, apariția lui Toto, descreștește toate frunțile, animează toate figurile, desmorțește toate conversațiile sleite; femeile îi fac loc alături căci știe să le fleteze slăbiciunile, copii îl cei fiindcă fără osteneală coboară la mintea lor, bărbații îi deschid cerc fiindcă nu pot rezista la impertinența lui înăscută, de a rosti cu surâs inofensiv, cele mai desagreabile adevăruri. Un Toto cu păr alb, cu

reumatisme, cu mustăți galice, cu monoculul înfipt în arcada sprincenei și cu datorii la toți crupierii, la toți croitorii, la toate hotelurile și la toți prietenii, neprietenii și abia cunoscuții.

Toto, și-a aburit sticla monoculului, a șters-o cu batista albă și fină, de olandă, a aruncat o privire circulară și satisfăcută, de luare în posesiune, asupra întregii săli. Numai o clipită a durat ochirea, și își are fixat fără greș, cine lipsește și cine e prezent dintre cele două sute de persoane obișnuite, risipite la cele patru rânduri de mese aliniate cu eșrete multicolore de flori în vasele svelte de cristal, și afară, pe terasă, unde femeile mănăncă apărându-și farfuriile cu chicotiri gâdilate, de ninsoarea fluturilor cu aripi moi, orbiți de lumina crudă albăstrie a becurilor.

Conducătorul orchestrei care suplinește până după masă jazzbandul, i-a clipit bun sosit din ochi, tot din ochi anunțând că va începe imediat bucata lui favorită. Muzicanții au și schimbat pe pupitrele negre, partiturile. Chelnerul cu vestă retezată de toreador, a ridicat vasul cu flori, fiindcă știe că Toto vrea să aibă întotdeauna privirea liberă. Iar Toto, nici nu observă atâta exces de atențiuni, fiindcă e deprins să-și vadă dorințele împlinite, înainte de a le fi formulat.

Binevoitor, ca un pedagog cu elevul neofit, a venit în ajutorul doamnei Senator, să-i ușureze deslegarea problemei. El n'are nevoie să consulte lista. Cunoaște specialitățile casei. Compune el un meniu, comandă el vinul, apa minerală, aperitivul. Toate definitiv, fără ezitare, fără să mai întrebe; preștiind gusturile doamnei cum nu a învățat să le cunoască în cincisprezece ani domnul Senator și prevenind regimul alimentar al domnului Senator, ca și cum ar fi contrasemnat prescripțiile somității medicale care l-a expediat aci. Chelnerii s'au precipitat, grăeri negri cu plastron alb, cuprinși de-un acces de hărnicie pe care nu le-a bănuț-o fabulistul calomniator, fericiți ca întotdeauna să servească un astfel de om.

— Vă place figura aceasta? întrebă Toto cu intenționată mirare, surprinzând că doamna Senator schimbă priviri de pisică rivală, cu o doamnă care prezidează la o masă din față, echipa de tineri sportivi din holul hotelului.

— Are ceva interesant... misterios. N'aș putea spune ce... Poate ochii lungiți, care aduc cu desenele egiptiene, mărturisii doamna Senator.

Toto e satisfăcut, ca de o cunoscută farsă care reușește întotdeauna fără excepție. Măsoară impertinent, prin sticla rotundă, femeia în haină verde, cu părul negru-albăstrui, retezat pe frunte și cu ochii prelungiți de khol; banală imitație egiptiană, sfinx de carton presat.

— Aceasta, înseamnă doamnă, că cele mai comune trucuri sunt și acele care nu dau niciodată greș. Căci trebuie să vă previn, că aveți în față o actriță. Mira Zăuceanu, de la Național. Pe scenă și în afară de scenă, excelând în rolurile de femei misterioase, fatală. Mutismul indescifrabil.... Rețetă cu efect garantat

— *Comme vous-etes méchant!* De ce numai decât „rol”? De ce să nu admiteți că într'adevăr?... se simți datoare, doamna Senator, să ia apărarea rivalei, cu o ipocrită generozitate și cu satisfacția secretă a oricărei femei, când prevede masacrul alteia.

— Fiindcă e rol, doamnă. Ca în nu știu ce piesă a lui Croisset, cazi la început victimă acestei aparențe, de vietate extraterestră, absentă și enigmatică: *Ah! Elle est indéchiffrable! Quel mystère! Qu'est-ce qu'il peut bien y avoir derrière ce petit front-là?* Te apropii. Sondezi neantul. Misterul se desvăluie. *Il n'y a rien! C'est cela qui est admirable!*

— În orice caz e o femeie frumoasă... perzistă doamna Senator, cu o obiectivitate dusă până la abnegație.

— Frumoasă? Vă invit în acest caz să o admirați mâine dimineață, și în fiecare dimineață, la baie, în lac. *La pauvre!* Are ideea că posedă cel mai perfect corp de naiadă și nu pierde nici o ocazie să-l exhibeze. După cum veți constata, în realitate are o anatomie!... Puah! degutantă.

Doamna Senator îi mulțumește din vârful genelor, recunoscătoare. Nici o clipă nu se gândește că mâine, când Toto va fi invitat la masa actriței și se vor inversa rolurile, cea maltrată va fi ea, căci Toto cunoaște dintr'o sceptică experiență, că simpatia femeilor nu se câștigă și nu se între-

ține, decât desființând printr'un continuu masacru, toate celelalte femei de pe suprafața planetei.

— Eu o găsesc cu toate acestea bine! Își dă tardiv, avizul, și domnul Senator, întinzând mâna grasă și scurtă, să toarne din sosieră, maioneză peste cega rasol. Ba, chiar destul de bine conservată... Epatantă!

— Pardon! Fără maioneză, fără ouă, fără conserve! Îi confiscă Toto, sosiera din mână, punând-o la capătul extrem al mesei și veghind astfel, icoruptibil cerber, ca prescripțiile medicului să fie strict respectate.

Pe urmă, revenind la subiect :

— E încă bine? Nu mă surprinde... Aceasta e doar opinia unanimă a Senatorilor și a adolescenților. Singurii muritori de altfel, care o interesează. Căci trebuie să știi monșer, că și dânsa, cultivă numai extremele. O interesează cei care pot să-i dea și cei care pot să-i ia un colier de perle. Ești de la sine înscris, printre cei dintâi...

Domnul Senator înfige agresiv furculița, în peștele fără maioneză. Invitatul devine insuportabil cu manierele acestea de a-i confiscă mâncările preferate și de a-l contrazice cu acest ton atot știutor. E decis să-l sdrobească, abținându-se ostentativ de la conversație. Toto l-a măsurat peste umăr, cu o rapidă și batjocoritoare ochire prin sticla circulară :

„In zadar te agiți ca un bondar căzut pe spate. N'ai ce face... Ești prizonierul meu, aci. Te-am evaluat. Acuși sau la Casino, am să te tapez cu trei mii de lei (îi și fixase suma). Și cu aceasta am terminat cu tine, pentru toată vara! Pe când de bunele sentimente ale doamnei, am cu totul altfel nevoie. Buikul vostru e o mașină admirabilă. Cine are s'o însoțească și cine are să devină indispensabil companion în toate excursiile, cât tu ai să morfoleşti cărțile la casino?”

Intr'adevăr, doamna e nerăbdătoare foarte, să se afle în curent cu starea civilă, socială și sentimentală, a celor două sute de persoane, cu care de mâini înainte se va găsi la fiecare pas față în față, într'o intimitate inevitabilă, ca pasagerii unui transatlantic cât ține traversarea. Și Toto, n'așteaptă altceva. O ia metodic din capătul sălii, unde orchestra destramă din firele albe ale arcușurilor, o invizibilă plasă cromatică, ce plutește, se balansează și se topește deasupra capetelor. Vioristul prim, în picioare, cântă legănat, căutând să magnetizeze cu ochii, privirea lui Toto, unde să citească recompensa unei tăcute mulțumiri. Dar Toto, i-a uitat existența. Cum nu a remarcat nici când a început melodia preferată. Mănâncă și lasă farfuriile înlocuite, bea și lasă paharele umplute, fără să se vadă când a mâncat și când a golit paharul. S'ar spune că nu s'a atins de ele, și totuși sunt deșarte. E o artă, aceasta, pe care nu o cunoaște nici domnul Senator, care mestecă încontinuu, pufnind pe nări, cu o sumbră și tăcută frenezie de rumegător ; nici doamna, abia frunzărind cu vârful furculiței și abia atingând buzele carminate de marginea paharului, concentrată ochi și urechi, la această primă lecție de inițiere.

Toto e ineptisabil ca un robinet uitat deschis și indiscret ca arhiva unui detectiv privat. Sala își pierde treptat, înfățișarea distinsă, ermetică și aristocrată, pe care i-o atribuisese doamna Senator, la cea dintâi impresie.

A devenit o stranie și abjectă promiscuitate. Hădă svârcolire de goliciuni mâncate de boli ascunse, desfigurate de stigmat ireparabile ; scormonite fără îndurare de ochiul oțărit, care vede ca printr'un aparat radiosopic, ulcerile măruntaelor, oasele schiloade, rușinile ascunse, păcatele secrete. Astfel, urmașul neamului preamărit de cronicari, devenit indispensabilul Toto, amuzantul Toto, măscăriciul bătrân, cu mesele plătite ca să înveselească această lume nouă, își plătește datoriile cum poate, cu o feroce ingratitudine, scoțând la iveală una câte una fiecare fantoșă, disecându-i mecanismul lăuntric, aruncând-o demontată, ca să apară îndată cu alta, spânzurând ridicolă și odioasă, în vârful degetelor.

¹ Familii vechi în preziua ruinării, devorându-și ultima ipotecă ; misiți îmbogățiți într'o singură guvernare ; generali scoși forțat la pensie ; tineri cheltuindu-și moștenirea și alți tineri cheltuind nu se știe ce și de unde ; femei întreținute și femei care întrețin ; candidie fecioare de pen-

sion aduse să facă cea dintâi ucenicie a flirtului pe băncile parcului ; altele cu viciul precoc, care și-au adus cu dânsese camaradele ce suplinesc în patul dormitorului îmbrățișările virile ; negustori ovrei și greci, cu nevestele încărcate de inele, brățări, cercei și coliere, ca vitrinele de bijutieri ; bancheri care au frustat fiscal și s'au strecurat cât sunt de groși, printre paragrafele codului penal și comercial ; proprietari care dau depeșe imperioase vechililor să vândă de urgență recolta încă din picioare și să expedieze banii telegrafic ; funcționari superiori cu gestiunea neverificată de ani ; conducători de fabrici și paraziți ai consiliilor de administrație ; magistrați care-au economisit tot anul, suprimând un fel de mâncare, pentru această lună unică de desfătare ; foști miniștri și excroci ; odrasle degenerate și profitori de origine recentă, neștiind cum să apuce cuțitul și furculița ; văduve repede consolată și soți care știu să închidă ochii ; cartoforii cutreerând toate localitățile de vilegiatură unde pot tăia un banc ; ziariști care-au făcut o rază înainte de a sosi aci, prin fondurile ministerelor ; pictori cu faimă și politicieni etern ministeriabili ; logodnici veniți să guste în ungherile discrete ale munților, aperitivul viitoarei sațietăți conjugale ; pensionari trimiși să-și oblojească reumatismele și să-și expulzeze calculii de la rinichi și ficat ; lume amestecată, acordându-și o relaxare a prejudecăților, legând prietenii cu durata de o lună ; căsnicii grăbindu-și lichidarea ; flirturi sosite să consume actul final ; părinți aducându-și fetele la vedere, în nădejdea unei partizi strălucite și avocați fără clientelă, vânând o partidă nu mai puțin strălucită ; oameni plictisiți, care nu știe ce să facă cu timpul și scriitori care-au venit să încheie ultimul capitol al ultimului roman, rămas din prima zi, uitat în fundul valizei, printre ciorapi și cutiile de penițe nedesfăcute ; elevi care-au uitat corijarea și profesori, siliți să înghită fumul aruncat în nas, de copii în uniformă ; și mai ales multe, prea multe femei, cu bărbații rămași la moșie, la slujbă, la bancă, sosind Sâmbătă noaptea și plecând Luni, în zori.

Doamna Senator, cu bărbia uitată în palma roză, ascultă ca la Teatru. Un teatru unde au căzut măștile. De fapt nu se lasă convinsă. Desigur Toto exagerează. Pe dânsa, orice s'ar spune, o încântă mulțimea aceasta sgomotoasă, în vestminte de ultima tăetură, hohotind fără grijă la mesele cu fețele strălucitoare de albeață, cu gesturile devenite melodioase sub influența muzicii, cu ochii deveniți languroși după ce-au mâncat și-au terminat sticlele desfundate ; mulțime mobilizată aci din toate ungherile țării, cernută prin sita cea mai deasă, prețuind traiul bun, confortul și plăcerile alese, aruncând hârtiile la plată, cu o neglijență seniorială ; simțindu-se atât de la ea acasă, în sala aceasta cu șiragul becurilor multiplicat de cristalul oglinzilor uriașe ; printre plantele exotice, cu frunza metalică, orânduite în colțuri ; sub atât de atenta și asidua îngrijire a chelnerilor, repinzându-se cu mută solitudine, să previe fiecare poruncă și fiecare dorință.

— *Comme vous etes méchant !* repetă doamna Senator, clipind din ochii care s'au făcut verzi, ațâțați de apariția jazzbandului, venit să înlocuiască orchestra.

— *Eh bien ! N'en parlons plus !* își consideră Toto, misiunea încheiată. V'am prevenit doamnă, cu o francheță, recunosc, scandalosă. Rămâne să verificați personal. După o lună, ne vom întâlni poate tot la masa aceasta. Vom mai vorbi atunci. Acum sunteți, după cum văd, nerăbdătoare să înceapă jazzul. Și supliciu! așteptării are să dureze încă zece minute, până se evacuează mesele din mijloc. În schimb, aveți timp, căci nu conținește până la patru, când aurora cu degetele trandafirii.... Uitam ceva. Intenționat am lăsat la urmă. Fiindcă vorbiți adineori de mister, rezervasem să vă arăt unicul exemplar interesant la capitolul enigmelor. Intr'adevăr autentic. E tipul de la masa din dreapta, sub palmier.

Doamna Senator privi într'acolo. La masa peste care palmierul își curba fâșiile frunzelor, un om singur, în haină neagră închisă până la gât, ca un vestmânt eclesiast, cu bărbia în piept, privea în fața de olandă, mototolind între degete subțiri și lungi, un cocoloș de pâine. Era chel, cu figura osoasă, slab până la eliminarea celor din urmă fibre de carne, să rămână numai pielea întinsă pe craniul lungăreț. Nu s'ar fi putut spune că e palid. Era numai decolorat complet, fără

picătură de sânge, cu buzele albe. Indată doamna Senator, gândi la gravurile marilor inchiizitori, și-l imaginează încins cu cordon de păr de cămilă, cu ochii acoperiți de gluga neagră.

Dădu din umerii mici, decolțați; ea nu-l găsea cu toate acestea, interesant până într'atâta! În aceeași clipă, omul în haină neagră, ridică ochii, ca și cum ar fi știut că vorbeau despre el. Privirea avu ceva neliniștitor, cu ochii unui mort care-au văzut ceea ce n'a mai văzut nimeni. Și surâsul doamnei Senator se răci pe buze. Pe urmă, omul se uită din nou, fix, în fața de masă, continuând să strivească între degete cocoloșul de miez.

— Acesta e stafia băilor! continuă Toto, vorbind fără să-și dea seama, mai încet. Nu știe nimeni, ce caută aci, de unde a venit. Băi nu face, ape nu bea. Apare unde nu-l aștepți; n'a vorbit cu nimeni nici un cuvânt, n'are nici un prieten. Te trezești cu el în față, te privește o clipă cu ochii lui de mort și îți întoarce spatele... Am crezut întâi că e un detectiv, vre'un polițist angajat de direcția băilor. M'am convins îndată, că nu eram pe calea cea bună. Un detectiv, înțelegeți, nu se singularizează; e întotdeauna un domn cu pardesiu vârgat, cu pipă și cu un paspartout în buzunar. M'am interesat la portar — (stă aci, la Palace) — m'a informat că a venit la deschiderea băilor, când nu era încă nimeni, că plătește camera la chenzină, regulat, și aci intervine straniul, că a prezintat acte de legitimație, cu un nume absurd — știți numele schimnicului din peșteră, care a descoperit băile. Pur și simplu grotesc! Intenția de farsă e evidentă. Desigur vreun maniac sau poate un nebun de-al binelea. Dar individul a prezintat actele în regulă, eliberate de prefectura Capitalei; nimeni nu-l poate obliga să-și schimbe numele, nici nu-i poate cere socoteala de ce se numește așa și de ce nu, altfel..

Omul cu haină neagră, cu obrazul osos și cu numele schimnicului din peșteră, ridică încet, privirea coagulată sub bolta de craniu, fără gene și fără sprincene, și atât fu destul, ca Toto să tacă, privind în tășul cușitului cât timp știu ochii aceia fixați asupra lui. Când se simți eliberat, surâse în silă, cu o stinghereală care nu-i stătea în fire, aprinse țigarea și suflând în flacăra brichetei aruncă încheerea ca o provocare :

— *A la fin, je m'en fou...* Nu-i sunt dator nimic. Nimeni aci, nu-i datorește nimic. De-aș fi unul din tinerii aceștia, cu mușchii sportivi de astăzi, l'aș opri în mijlocul drumului, să-l iau din scurt : „In definitiv, cine ești domnule, și ce vrei? Ce indispui oamenii? Ce ne strici veselia, cu prezența dumitale de cioclu?...” Dar tinerii aceștia își rezervă insolența pentru alte ocazii... Poate că mă înșel. Poate e numai o părere a mea. Sunt la o vârstă, când fac universul răspunzător de crizele de ficat... Înșfârșit, doamnă, am plăcerea să vă prezint unul din cei mai desăvârșiți dansatori pe care îi cunoaște Țara românească. *Le vrai roi de charleston...*

Mesele din mijloc fuseseră date în lături, cele dintâi perechi purceseră să-și desarticuleze membrele inferioare de la genunchi în jos; în fața mesei, unul dintre tinerii din hol, cel care mersese la portar să se intereseze de identitatea doamnei Senator, se înclină cu impertinent respect :

— Oncle Toto, fă-mi onoarea să mă prezinți Doamnei...

Doamna Senator nu auzi numele rostit. Intr'o clipă fu printre celelalte perechi, scufundându-se cu o voluptate rea, în mulțimea atât de crunt zugrăvită adineori, de Toto.

Toto schimbă țigaretă subțire, pe o țigare de foi din cutia domnului Senator, făcând semn chelnerului să toarne lichior și dădu atacul, cu precizia fără greș, din totdeauna :

— Monșer... Când vrei să te însoțesc la Casino?... Și când vrei să te prezint Mirei Zăuceanu?.. Apropos. Pasează-mi cent cinquante louis. Merci.

A mototolit cele trei hârtii albastre, neglijent, dându-le drumul în buzunarul hainei, la un loc cu portțigaretul și bricheta. Picolul i-a adus pălăria și bastonul cu mâner de aur, fără ca să se poată spune când i-a poruncit, ori când i-a făcut semn; se ridică scuturându-și dunga pantalonilor cenușii, să cadă drept, peste ghetrele albe, își luă seara bună :

— *'rvoir... Merci. A demain.*

Afară svârle țigare. Noaptea e opacă. Fără stele. Pe lac strălucesc caboșoanele becurilor răs-

frânte. Mirosul aspru, de rășină, a coborât din codri până aci. Pe șoseaua de sus, o mașină urcă secerând întunericul cu sabia farurilor. Cărrile lineare, pornesc în raze, să ducă în adâncuri negre, perechi care se bănuiesc undeva încleștate, pe bănci cu spătare tari. Toto respiră adânc. Merge pe poteca cea mai pustie. S'a rezemat de speteaza unei bănci, să asculte tăcerea, când explozia jazzului e o clipă oprită.

Atunci, în liniștea nefirească, pe culmile îndepărtate, se aud sonore și melancolice buciumele indigenilor. Toto ascultă. Nu l-ar recunoaște nimeni, așa, cu bărbia în piept, cu obrazul deodată devastat. Se simte bătrân de tot, singur de tot, ostenit și desgustat de tot, dar mai cu seamă de el. „Sunt o canalie bătrână” — își rostește singur sentința în gând, cu o severitate neînduplecată. Tăcerea nemărginită, munții nevăzuți, noaptea pură, tânguirea păstorilor din sihle, îi deșteaptă ca o muștrare îndepărtată, dormitând în el fără să o cunoască, de dincolo de vremi, din adâncul hronicilor. Pe urmă jazzul izbucnește iar, chemându-l la viața prezentă. Toto se scutură. E atât de frig în astăseară și nu și-a luat pardesiul! Aprinde țigarea. S'a îndreptat de mijloc, grăbește pași de tânăr, retezând din treacăt, în întuneric, cu bastonul de trestie, vârful crengilor de brad, care presară în urmă, pe nisip, mici cruciulițe negre. Ajuns în piața luminată, nu ezită. Urcă treptele într-o suflare, la Cazino, să piardă ca în fiecare seară, cei trei mii de lei. E atât de nerăbdător, încât n'a ridicat ochii să vadă omul în haină neagră, cu craniul de mort, care l-a așteptat să treacă, rezemat de stâlpul de granit. După ce a trecut, omul negru a întors spatele, să meargă în altă parte, unde probabil are altceva de așteptat.

Dimineața, la șapte, la semnalul celei dintâi sonerii, toată viața din Palace se deșteaptă cu o înfrigurare tumultuoasă de cazarmă și de internat.

S'ar spune că toți, așteptau numai această primă sonerie, pândind în dosul ușelor. Imediat, a sbârânit a doua chemare, a treia, a zecea, dealungul celor cinci culoare a celor cinci etaje. Din ziduri s'au desfăcut cameristele cu bonete și șorțuri de dantelă, chelnerii cu tăvile de cafea, bărbierul cu geamandanul lungăreț de piele neagră, manicurista și oamenii de serviciu, cu hainele călcate pe braț.

Aceiași pasageri, la hotelurile din oraș sau acasă la dâșii, ar fi socotit această barbară rumoare matinală, un scandalos atentat la dreptul de odihnă — aci o găsesc cu toții firească. Cele 24 ore sunt prea scurte, pentru a cuprinde în întregime vastul program diurn și nocturn al unui vrednic vilegiaturist. Băile sunt deschise de la patru; cei harnici, până la ceasul când a izbucnit prima sonerie, au avut timp să-și sfârșească baia și să-și consume somnul reglementar de două ore, înveliți în cearceaful sudației. Pe ceilalți, îi așteaptă jos tovarășii de excursie, echipați cu bastoane înalte, prevăzute cu vârf ascuțit de fier; de jos străbate bâzâitul motoarelor, un semnal muzical de recunoaștere și de adunare. Lipită de ușa fiecărei camere, o ureche indiscretă ar auzi suroitul apei din robinetele deschise, sertarele trântindu-se, capacele geamantanelor răbufnind, domnul căutându-și butonul de la guler și doamna svărlind șanurile pantofilor.

Pe sălile lungi, se duc și se întorc de la cabinete, pijamale și kimonouri, cărora ochiul adesea șovăe să le designeze un sex definit. Adolescentul, cu părul scurt și cu sânii plați, în bluză și pantaloni masculini, se întâmplă să fie doamnă; iar femeia cu linia unduioasă, înfășurată în robă de mătase, arată deodată brațe păroase și virile, de șampion. În această confuzie a sexelor, doamna de la numărul 16 își primește flirtul de la numărul 12, în halat de baie; domnișoara de la numărul 3 a trecut în pijama la camaradul de la numărul 20, „le bon copain”, să-i ceară o țigară. Chelnerii nu mai știu în ce cameră să ducă dulceața comandată și camerista se retrage cu un pudic „Pardon”! din ușile care-au fost uitate deschise.

Ferestrele celor cinci etaje, și-au ridicat pleoapele stolurilor, s'au deschis în lături, să primească soarele și cascada șampanizată de aer.

Doamna Senator, în pijama violetă, așezată pe pervazul ferestrei, soarbe turceasca și fumează o țigare subțire, făcând cunoștință cu peisagiul care o va întâmpina de-acum, în fiecare dimineață, de treizeci de ori.

Pădurea verde e proaspăt stropită cu sulfat de cupru. Și soarele, proaspăt nichelat. Peisagiu complet renovat, după bura de astă noapte care-a jilăvit nisipul potecilor și a pus rozelor, cercei de briliante. Sus, deasupra codrului, trei stânci gigante, negre și înclinate, par trei călugări uriași, care s'au plecat să privească ce se petrece în vale. Doamna Senator se silește să descopere amănunte care desăvârșesc asemuirile pietrelor cu anatomia umană : un braț care blestemă, un nas de profil, o frunte pleasă. Pe urmă soarele a pus nimb de lumină pe creștete și nu se mai poate privi într'acolo : bănuți de aur joacă în ochi.

Doamna Senator observă că nu e singura care a rămas așa, să facă recepția soarelui în pervazul ferestrei. Sus și alături, și la alte ferestre, se văd coate sprijinite, în pijamale și halaturi colorate ; un cap sburlit, plecat, un râset, o chemare. Iar jos, piața s'a populat. Mișună de oameni care vin și se duc. Țărânce cu portul alb, cu oale și cofițe de smeură și de mure, acoperite cu frunze late. Copii spărioși de autohtoni, ținându-se de mână, fugind desculți înaintea mașinilor, pipăind roțile de gumă, trăgându-se îndărăt să se smulgă din mâinele mamelor. Un grup de excursioniști. Se cheamă, râd sgomotos, flueră, sunt echipați precă ar porni să traverseze Africa sau să înfigă alpenstokul în cucuiul planetei, la Polul Nord. Bărbații au pantaloni scurți, genunchii goi, beretă bască, raniță de pânză impermeabilă și termosuri nichelate ; femeile cu fuste scurte de lână, sfetere strident colorate, ciorapi pestriți și pantofi fără tocuri, cu tălpi groase de crep. Unul a recunoscut-o și îi face semn de bună dimineață, cu mâna fluturată. Și altul, și încă o femeie. Toți îi sunt acum cunoscuți. O seară a fost destul, ca să numere mai mulți cunoscuți decât în orașul unde a copilărit și unde trăește.

E într'adevăr o lume agreabilă ; nu regretă de loc că anul acesta a renunțat la Sinaia, ori la Constanța. În captivitatea ei monotonă și pe viață, din orașelul cu ulițe strâmbe și de la moșia cu bivoli, curci și argați tonți, fiecare an îi acordă doar numai două luni de evadare. Una la București, iarna, în plină sesiune parlamentară, când toate plăcerile sunt anulate de prezența permanentă a prietenilor politici de care nu se desparte domnul Senator ; oameni păroși, vulgari, negligenți, cu manșetele murdare și cravățile demodate, discutând interminabil aceleași grave probleme stupide : amendamentul la un articol de lege, imperioasa urgență a unei remanieri, revoluția unei reforme fiscale și schimbarea unui prefect. Aceștia sunt tovarășii de masă și musafirii din camera de la hotel. Doamna Senator privește în plafon, între timpul acestor discuții, își stăpânește căscatul, visează la cealaltă lume, tânără și frivolă, care curge în jurul ei ca un nesăcătuit fluviu. Și-i rămâne, ceastălaltă lună, de vilegiatură, unde cel puțin e liberă să-și aleagă ea cunoștințele. Aci nu mai există fățărnicia din orașul natal. Prietenii meschine, supravegherea mătușelor înăcrite și îmbătrânite fete mari, sindrofiile cu maus, pocker și bridge. Aci, domnul Senator se fixează ca o muscă în cleiu, la Casino, iar doamnei Senator îi rămâne muntele, marea, plaja, excursiile, jazzul ; redată libertății flutură într'o dulce amețeală, la care va gândi apoi, nostalgic, unsprezece luni.

E cu spatele întors la interiorul camerei. Acolo, domnul Senator, cu pumnii strânși și cu gura întredeschisă, doarme sforăind, pe jumătate desvelit, arătând un piept absurd de alb, aproape de femeie, fără fire de păr și lucios, de grăsime. Tot sgomotul culuoarului, nu-l poate deștepta. Ar dormi așa, și într'un hotel vecin cu cataracta Niagarei. Doamna Senator n'are nevoie să întoarcă ochii să-l vadă — îl știe. Și viața de afară o cheamă.

A apărut, jos, Toto. E în haine cenușii deschise, cu ghetre albe, cu haina descheiată pe piepții cămășii de culoarea borangicului, cu pălăria de paiu imperceptibil înclinată pe o sprinceană. Ce tânăr e, cu toți ai săi șaizeci de ani ! A pierdut aseară cei trei mii de lei la Casino, unicul capital i-a

rămas pachetul de țigări, totuși dimineața e triumfală, soarele proaspăt, văzduhul primenit -- viața mai merită încă trăită. S'a oprit, în fața unei cete de copii. Ii cunoaște pe fiecare pe nume. Se apleacă, pe un genunchiu îndoit, să fie la nivelul lor. Râde cu ei. Le admiră mingile. Suflă din fluerile și muzicuțele răgușite. Le repară jucăriile stricate, cu o răbdare și o ingeniozitate savantă. Ii îmbrățișează pe toți, strângându-le pumnii mici, apropiindu-le de obrazul lui veșted obrajii lor fragezi ; pare că soarbe ceva din tinerețea lor pură, că se înviiorează de la suflarea lor -- el care e ultimul gâtej uscat, dintr'un trunchiu ce a fost cândva robust, stufos și gâlgâind de sevă.

A ridicat ochii. A văzut-o. Ii face semn de severă muștrare :

— La ora aceasta, încă în casă?

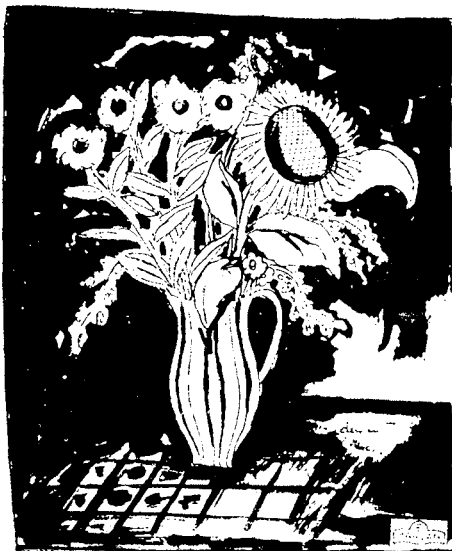
Iar doamna Senator se scuză. Coboară îndată. Numai să-și isprăvească toaleta.

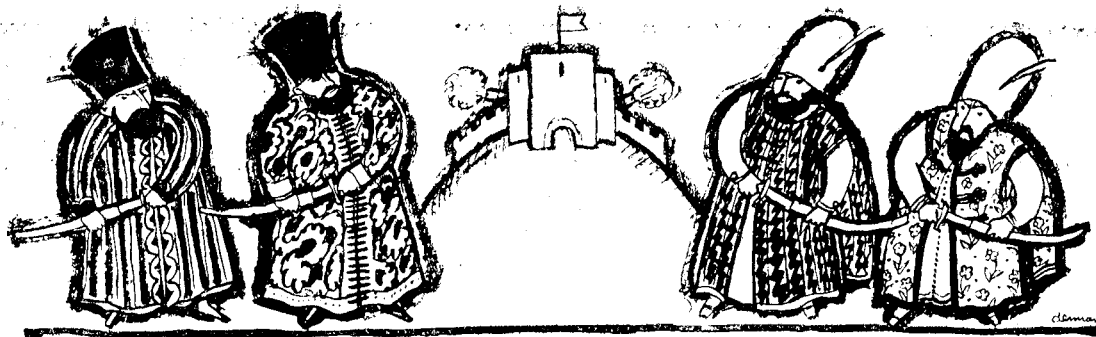
Când a coborât, înarmată după cum cere ritualul băilor, cu un baston subțire de trestie ; după ce a întins mâna parfumată și subțire pe care Toto și-a aplicat buzele cu o grație de paj, întreabă uimită că vede în jurul ei numai figuri sănătoase, rumene, vesele și de o sprinteneală de mânji, sburdând de voie bună :

— In definitiv, Oncle Toto, explică-mi te rog, unde sunt bolnavii?

(Sfârșitul în N-rul viitor)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ș A R P E L E

DE

V. VOICULESCU

Aidoma cu apa alunecos și verde,
Eșit din lutul galben, din pietre și dudău,
Se cuibărise 'n prunduri lumina să'l desmierde,
Neștiutor de bine, nevinovat de rău.
Vechi voevod al lumii cu vârstă grea de stâncă
Domnia semeț, în zale de solzi peste nisip;
Venit din noaptea lumii nu'și scuturase încă
Nici roua de pe gânduri, nici visul de pe chip...

....Simțind cum se preface prin chin și năruire,
Scăpa ca dintr'un clește din trupul lui vârgat
Și amețit ca 'n vrajă de tainica 'nnoire
Inăpârlea pe prunduri un șarpe 'nverigat.
Despotmolit ca ghița din aspra 'ncătușare
Se cufunda în raze și se urca 'n senin
Și nu știa el singur în marea lui visare
De se umplea pe 'ncetul cu soare ori venin.
La fel de gol, de verde și unduios ca apa
Plutia, idee pură, în sânul caldei firi....
....Când l-a zărit un paznic, si'l ciopârți cu sapa

....Svârlit din slăvi în carnea cu crâncene svârniri,
El n'a știut, și 'n somnu-i lupta să se adune,
— Cătându-se 'n țărână fărâmele s'aleg —
Și până ce amurgul s'a stins ca un tăciune,
In fiece frântură s'a svârcolit întreg.

P O E M E

DE

ADRIAN MANIU

SPRE FATA CU PĂRUL DE AUR

„Dă-te în lături prostime, că trece luminăția sa!” Și copii de casă svârlesc norodului fir-firici de argint și flori de primăvară. Mulțimea strivește florile și pentru bani se strivește. Iată însă pe un cal alb un vestitor cu turban indienesc. Calul are ochii de rubine, valtrapul e stacojiu, și prapure mari se leagănă în văzduh ca niște flori de basm. Numaidecât urmează panglicarii : merg pe mâini și când se opresc să răsuflă, îmbucă jeratic din căldărușile pe care le poartă alături robii. Pe urmă vine tropăind ostășimea cu șoimi și ogari, în frunte cu un boier mare, nepomenit de gras, ce ține sprijin cu amândouă mâinile încheștate pe șeaua ferecată, și un drac de copil i-a furat unul din papucii roșii ca să îl arunce în cerul albastriu, dar o sulită dibace prinde papucul.

Calul pintenog privește și el înapoi.

Că în sunete de surle crescânde, înaintează careta domnească trasă de șase cerbi cu coarnele poleite. Au colane de peruzele și căpăstru de mătase-vișinie.

În caretă, între pernele burtoase stă stăpânul împărăției — galben ca ceara, și sbârcit și slut. Mâinile pline de nestemate îi strălucesc ; scepтрul se clatină la hopurile roților, dar toată țara a în-genunchiat în drum.

Și alaiul iese din cetate și se afundă în codrii sângerii pe drumuri tot mai sălbatice. În pădure nu a intrat încă primăvara. Vânătorii aleargă alături să cerceteze sub poduri nu cumva se află ascuns un zmeu. Dar nu e nimeni și sfetnicul se apropie de caretă șoptind Măriei Sale ca să nu aibă nici o teamă, că nădejdea e tare, și că nu mai poate fi lungă calea până la fata cu părul de aur. Cărțile arată că locul ar fi chiar acesta. Atunci domnitorul își potrivește cu nestrămutată nădejde pletele de argint sub coroana străveche, poruncește vizitiilor să mâne mai tare ca vântul, și aruncă în căciula celui ce i-a dat vestea bună o pungă grea ca să se împlinescă semnele.

La cea din urmă troiță au oprit iar să întrebe de cale, pe urmă amurgul i-a cuprins.

Atunci dintre răchiți, iese șireată o vulpe cu părul roșcat auriu, și se dă peste cap.

POVESTE FĂRĂ CUVINTE

Ții minte bisericuța în care un mut voia să tâlmăcească prin semne că zugrăveala altarului a fost făcută de tatăl său care a iubit pe o fată mare ce a slujit ca închipuire icoanei Precistei, iar pruncul de pe lemnul luminat a fost chiar el copil nelegiuit al zugravului. A ajuns unchiaș, lucrează dulgherie ca în biblie, dar cerșește pentru băutură. Un dascăl adăoga înțeles semnelor prin care cel mut din naștere arăta neconținut spre icoană și spre gura lui. Poate însă că în cea ce voia să ne spună nevorbitorul era mai mult.

DRUM DE NOAPTE

Dealuri măturate de vânt. Cerul grăbește spre vioriu întunecat. O singurătate de tărâmburi din cealaltă lume ; numai sborul fără sgomot al liliecilor, trențe de catifea neagră, și pe urmă funingine din lampa lunei.

Nici o lumină de sate, nici o potecă prin brazde, și dintr'odată nici o zare — chiar depărtările s'au pierdut. Strigatului nu îi mai răspunde răsunetul.

Totuși e foarte aproape apa adâncă și cernită, curgând cu vâltori undeva în preajmă, cu încolăciri de șarpe rece și crunt pentru drumeți.

Luna a pierit fără să lase vre-un semn gândului. Acum nu se mai simte decât stăpânirea cântului întunecat, iar sus în tărie o stea tremură atât de chinuită parcă ar purta grije pentru soarta ce se sfârșește. Încă un răsuflat rece și lumânarea din ceruri s'a stins pentru veci.

H Ă U L

DE

DRAGOȘ PROTOPODESCU

lui Emanoil Bucuța

Imi cade soarele pe ochi ca o năframă
Căre mi-ascunde fața Domnului,
Când treaz, cu genele în preajma somnului,
Pe râuri de odihnă de aramă,
Eu mor prelung în tine, arătare
De dincolo de sunet și culoare.

De peste rariște de sori care-au căzut
În timpurii recolte de 'ntunerec
Din poala-ți prinsă 'n margini de trecut,
De pe platouri arse de căderi
De stele, moarte de tăceri,
Și șterse 'n veșnicie, de potopuri
Cu toți bureții lumilor de eri,
De peste goluri prinse 'n lațuri de orbite
Și 'n ele — astfel din goană zăbovite,
De prin genuni în care 'n dimineți
Dintâi, o cea de urmă oară,
El s'a spălat cu chipul Lui în ape
Din care toate cerurile au ieșit,

Din tot ce noi numim, cu-o vorbă : nesfârșit,
Și zace 'n ochii noștri ca o hartă
Bătută 'n mii de colțuri cu planete,
Și stegulețe roșii de apusuri
Și răsărituri, sumedenie,

Tu urci, apocaliptică vedenie
Anterioară omului și humei,
Bolborosind, abia, o slujbă-a lumei
Aflate — atunci la ceasu-i de utrenie.

Tu urci, ca un înăbușit răsuflet
De umbre ce se 'ncalecă și strâng
Și se lovesc de gândul lor nătâng
Că suflet vor și-s dincolo de suflet,
Că umblă și sînt dincolo de umblet
Și dincolo de formă și de linie,
De tot nimicul care hotărăște
Și face veșnicia chiar să stea
Cuminte 'n șapte capete-argintii de stea.

Momâie spânzurată pe adâncuri
Să sperii cosmii vremii cu religii,
Prăpaste larg căscată pe prăpaste,

Ca 'n sânu-i tot nimicul să adaste,
Răspânte a răspântiilor, făgădău
Al negurilor bete când visează
Că au născut dub soare-o lume trează,
Vârtej în care liniștei îi vine rău
Și de atâta stat pe loc par'că-amețește
Și 'n joc nebun în juru-i se 'ntetește,
Imensă scoică a văzduhurilor, hău,
Aș vrea să am auzul să te-ascult,
S'ascult lăuntru-ți mare și ocult
Și-astfel să pun o clipă la ureche,
Cu-afunduri fără tâlc de animale,
Tot oceanul neșfârșirei tale.

Când una-i fost cu ceiace e unul
Și tot erai că nu erai niciunul
Și 'n încăpere vastă de urât
Zăceai la fel cu tine, și atât,
Nemărginit pentru că nu în mic
Intruchipat fusesesi, ci 'n nimic,
Și nemișcat pentru că odihneai
În forma-n care nici nu existai ;
A fost ce nu se poate spune
Fiindcă cuvântul nu era la Dumnezeu
Și Dumnezeu n'a fost pe-atunci cuvântul,
Ai fost pustiu de nevăzute dune,
Ocean de plumb cu chip de eleșteu,
Un mocnet de neauzite aprinderi,

Și 'ncremenire 'n larg de pretutindeni,
— Un ghem desfășurându-și golul 'n spații
Și 'n el torcând un vis de constelații.

Cum au pornit acestea din neant
Și în nemărginiri s'au mărginit
Și 'nvestmântate apoi cu infinit
Au fost și raza care stă în diamant
Și diamantul care stă în rază,
N'om ști nicicând — și nici nu se cuvine,
Căci întrebarea-i o greșală-a omului
O neputință-a lui, — o șubrezenie
A celui rătăcit într-o pădure
Și închinându-se și cercetând, — de-o teamă
De care codrul însă nu-și dă seamă,
Chemat cum e să facă numai mure
Și șerpi — să fie 'ntr'un cuvânt : pădure...

A fost un punct, să-i zicem, „de mișcare”
Ce de îndată ce din locu-i s'a clintit
Și 'n vreme s'a deslănțuit
La drum, spre el, tot hăul s'a pornit
Strigat în taină de puteri mărunte
Ca și adâncul gliei de-un grăunte.

Și-așa în infinitul mic abia născut
Cel mare s'a recunoscut,
Și în popasul pus într'un atom
S'a măsurat tot drumul, toată goana
Prielnică la căutări de sine
A hăului ajuns la el în fine,
— A hăului ce-și încetase svoana
Ca să se-asculte într'un punct mai bine,
Și-oprindu-se își dase la iveală
Cât de puțin mergea cutreerând
Și ce înceată-i orișice iuțelă
Când e să n'ajungi nicădere și nicicând.

Și cele două lumi se 'nbrațișară
Și una de-alta se cutremurară.
Și-a fost, peste văzduh, întâia seară :

Căci sărutarea s'a 'mpărțit în stele
Care de-atunci, vrăjite ca de Iele,
Iși cântă doru 'n dor de-odinioară,
Și-atrase de un gând nemărginit
Spre zările care le stau de pază
Se 'nbracă 'n depărtările de rază

Și-astfel sosesc când nici nu s'au ivit,
Și lasă veșnicia 'nfiorată
Când pier în clipa 'n care abia de se arată:

Și-aceasta poartă numele de timp.
Iar tot ce noi vedem se cheamă spațiu;
Deși cu voia lui Horațiu
Și-a celorlalți orfani de pe Olimp,
E timpul, doar o 'ntindere în mers
De rază de-apururi călătoare,
Iar spațiul o oprișe 'n univers
Și ce e asta dacă nu din nou: plecare?...

Destul că pe aceste două plane
Se așezară lumi leviatane,
Ce stau în vremi și sboară totodată,
Și ne apar în minte ca o pată
Pe-o hartă 'n care râurile-s stane
De piatră, pe când marea, o agată...

Și infinitu 'ntr'una în finit
S'a preschimbat, și-aceasta 'n nesfârșit;
Căci fărâmat în pulberea de lumi
Ce e aceasta dacă nu chiar hăul
În care toate zac, -- dar n'au ieșit?...
Și ce numim atunci noi răul
Acestei existențe oare nu-i
Mai bine existența unei glumi
Și ea, o boală-a gândului haihui?...

A fost ceva de-atunci și pân'acum?
S'a săvârșit ceva, s'a preschimbat?
Și nu sunt toate-un tot care a stat
În umblet fără spor și fără drum?
E toată veșnicia lui o clipă
Sau clipa lui o veșnicie 'n pripă?

...Căci iată că pe-un vârf de Ararat
A stat ceva cu nume de bărbat
Și de femee, și cu mâinile la tâmpile
De-atâta apă multă și urât
Porniră să gândească neapărat
La ce a fost și are să se 'ntâmpile
La cine e, că 'n graiurile lor
Ei sunt, și ar fi vrut să vadă
Pe Dumnezeu, păun într'o livadă
Aidoma cu raiurile lor.
Pe Dumnezeu la care fu cuvântul;
Căci am uitat să spun: Era pământul!

De-atuncea tot ce este, în milenii
S'a împărțit și-acestea 'n sumedenii
De lumi ce s'au rotit în serii
La scrânciobul făcut în șapte zile
Dar care-a șaptea zi urcă puzderii,
— În amintirea unei mici idile —
Până la cei, de pîaf și de mizerii.
Din resturi de dorință și de chin
Aceia ce n'a fost a luat ființă,
S'a făurit o stea dintr'un suspin
Și nemurirea chiar dintr'o căință...
Și cum ai vrea să vezi într'o oglindă

Intreaga existență a cristalului
Din care ea-i un ciob târziu sosit,
O minte scăpărată de un mit
Vroi să facă din trecut o tindă
Pe care să se plimbe 'n nesfârșit
Ca toată veșnicia să se-aprindă
Cu ciobul ei, ca noaptea cu'n chibrit!

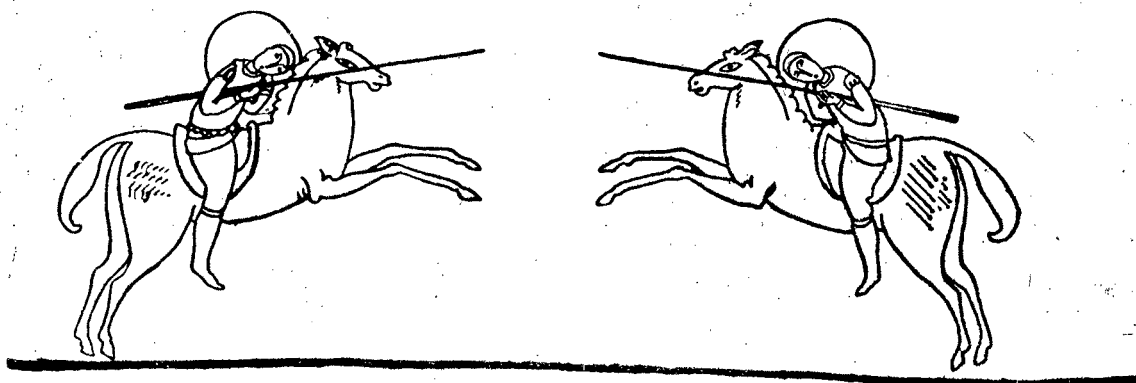
Cosmogonii înlocuiră cosmul
Religia pe fostul Dumnezeu,
Ceiace este-acuma fu trecutul,
Tot ce cunoști în van, necunoscutul,
— Și-a fost o goană a nimicului
Ca măsurând neantul cu un cot
Să dea de urma vajnicului Tot.

— Când totul zace 'n noi, căci pe deasupra
Credințelor care-au murit în fașe,
Și științei puse pentru om chezașe,
Cu toată spaima morței și frumoasa
Reînoire 'n lumea de apoi,
In ciuda mișunărilor de zvonuri
Ce ne-au împresurat cu pretutinderi
Și-s tot atât de false semitonuri
Ca vocile căzute din anvonuri,
Cu toată spuza de antene
Ce cată 'ntr'una dîncolo de noi
Și fac din noi insecta sibilină
Cu 'n ochi cu mii de fețe, dar cu gene
Deapururi arse 'n jarul de lumină
Și ne în stare-atunci să prindă umbra
Care mocnește 'n genele de soare;
Cu tot ce credem noi că știm și nu e
Decât o cale dreaptă care sue
In noapte și se pierde în rumoare,
Din tot ce e, nimic nu vom cunoaște.

Flindcă sfârșiți și noi în nesfârșit
Ca și atomul tău născut din gol,
De tine nu ne leagă nicio moaște
Dar nici nu desparte yr'un ocol,
Ci, undă din aceiaș veche undă,
Aceasta nu-i decât nimicul tău,
Cu care zaci în noi ca o prăpaste
Deasupra căreia tot stând am amețit ;
Căci cu adâncu-i singuri ne-am mințit.
Și 'n apele nimicniciei vaste
Spre care, beți de tine, ne ademeni
Nu te-am putut vedea că prea ne semeni
— Când, fără noimă, fără chip și nume
Dincoace ca și dincolo de lume
De moartea chiar cu care te îngemeni
Și dincolo de bine și de rău,
In tot ce nu-i, dar mai ales în noi,
Zaci împăcat în necuprinsul tău,
Imens și nepătruns deapururi hău.

C R O N I C I

I D E I O A M E N I & F A P T E

DONAȚIUNEA MUZEULUI SIMU

EDUCAȚIA prin arta cultă și pentru înțelegerea ei, n'a găsit misionari prea mulți printre figurile noastre culturale din ultima jumătate de secol, când legătura cu mentalitatea artistică d'n Apus a fost de-abia susținută, în înțelesul unei rodnice înrăuriri și al unui neconținut schimb de valori. Tocmai valorile plastice au fost neglijate de aceia, în mâna cărora se găsea cărna culturală și puțința progresului în direcția aceasta. Fără îndoială că alte ramuri de educație, au avut propagatori mult mai convinși și mai activi. Astfel se face că avem astăzi un destul de bine organizat muzeu zoologic, nu însă o galerie de tablouri, demnă de capitala intelectuală a unui popor de rangul celui roman, o pinacotecă a Statului, care să cuprindă cele mai de seamă opere plastice, săvârșite de artiștii reprezentativi ai neamului, dar și o selecție de valori plastice internaționale, care ar putea influența mult educația vizuală și artistică a celor dornici de adevăr artistic, dornici de unitatea de viață vi-brândă, prinsă întotdeauna în aspectul artei sincere. Artă n'a fost niciodată un lux; a fost și e o necesitate în sensul cel mai elementar al educației. Știința ne îmbogățește cu noțiuni, nu ne arată însă decât numai în rare cazuri drumul spre mit. „Pr'n știință nu se dezvoltă substanța sufletească a omului întreg” cum a obiectat cândva filosoful romantic *Schelling*. Orice faptă artistică, rămâne, însă un fel de faptă religioasă, și nu se poate concepe o educație în sensul ei adevărat, în sensul cuvântului „Bildung” precum a fost înțeles și propagat de *Goethe*, fără artă. Ia noi, conducătorii statului trăesc par'că legași de ochi cu veșnica eroare, că arta ar fi numai pentru specialiști, snobi sau oameni cu apucături ezoterice.

Firește au trăit și între noi oameni cu alte pă-

rerii, colecționari pasionați ce s'au impus pentru artă și artiști, cheltuindu-și averea pe tablouri și lucruri de artă. *Carol Popp de Szatmáry*, *Mihail Kogălniceanu* și *Bellu* au strâns multe valori artistice dintre cele mai minunate, fără să aibe ne-voc de educația posibilă în cuprinsul țării noastre. În colecțiile lor se găseau opere rare, de re-puțatie internațională. Numai o parte dintre a-ceste lucruri de artă au trecut, însă în posesiunea poporului român, căci nu s'a găsit un cm. care și-ar fi închinat viața acestor preocupări de mare folos pentru toți. Ne întrebăm încă, ce se va face cândva din colecțiile *Lazăr Munteanu*, *Virgil Cioflec*, *Dr. Ioan Cantacuzino*, *K. Lambaccian* și din multe altele, care ar putea forma baza cea mai bună pentru viitoarea noastră pinacotecă? Căci deocamdată, n'avem încă o colec-ție a Statului, demnă de denumirea „pinacotecă”. Ce s'a numit astfel până astăzi, e un haos fără de sens, un talmeș-balmeș, în care ororile se evi-dențiază mai izbitor decât valorile. Pseudo-pi-nacoteca noastră nu achiziționează tablouri noi, ci le pierde pe cele avute în păstrare și permite deteriorarea lor de mâini nepricepute. (Vezi halul trist, în care se află pașta marelui car cu boi ai lui Grigorescu, din Pinacotecă). E o stare de lucruri care nu mai merită nici o tole-ranță, e o rușine pentru capitala României Mari. O tristă mărturie, foarte actuală pentru înțele-sul cuvântului artă, în cerenile noastre cultura-le, e însuși Expoziția retrospectivă de pictură și sculptură, înghebată cu multă bunăvoință, dar cu o ridiculă lipsă de pricepere de către Socie-tatea Ateneului Român. Până când se vor mai colecționa ororile cele mai supărătoare, avându-se părerea că e vorba de artă?

Un singur om, nobil, darnic și înțelegător în-trăle creșterii sufletești, și-a implinit cu priso-

sință misiunea până la capăt. E domnul *Anastase Simu*, fondatorul muzeului cu același nume, trecut de curând în posesiunea Națiunii Române. Donațiunea marelui înfăptuitor și educator al poporului nostru are o însemnată etică dintre cele mai înalte și e o pildă rară și rodnică pentru toate generațiile ce vor veni. O viață întreagă a fost pusă în slujba educației artistice a celor dornici de frumos și de adevăr artistic, a fost închinată unui ideal, destul de îndepărtat de năzuințele și posibilitățile deceniilor de abia trecute, și totuși realizat astăzi, când neprețuitele comori de artă ale Muzeului Simu au devenit avuția națiunii. Insuși existența muzeului a avut o înfrăuire dintre cele mai valoroase asupra tinerețului nostru artistic, asupra masselor ce-și căutau drumuri spre viața veșnică a artei. Trecerea de veci a acestor bogății incalculabile în patrimoniul națiunii, încoronează o viață și o activitate demnă de laudele noastre cele mai sincere, aleasă parcă să fie un simbol pentru alte jertfe, ce ar putea să îmbogățească pe viitor moșia culturală, d'n care va crește ca un copac înălțat și resfirat spre luminoase nemărginiri, spiritul poporului român. Simbolul faptei domnului Simu ne rămâne o credință, iar templul acestui muzeu un loc de reculegere, care, de-acum înainte, nu ne va apropia numai de comorile sufletești, desprinse din înfățișarea operelor de artă, dar și de pilda incomparabilă a celui care a strâns și a dăruit viața acestor nemuritoare semenilor lui, de pilda unui om, care se simte îmbogățit, împărțind cu alții tot ce i-a fost dat să strângă cu o neînmurită dragoste pentru artă, în trecerea multor ani.

Marele sculptor francez *Emile-Antoine Bourdelle* ni l'a înfățișat îndepărtat de toată micimea zilelor noastre, cu privirile îndepărtate peste granițele strâmte ale vieții. Tot astfel trebuie înțeleasă și fapta domnului Simu, nespuse de conștiință și nespuse de înălțată de-asupra nivelului comun, deasupra mentalității acelor, ce cred că educația artistică a poporului poate sta pe planul al doilea al preocupărilor zilnice, că resfrângerea cunoștințelor artistice asupra dezvoltării individuale nu merită mai mult decât un efort obișnuit. Roadele culese de pe urma înfăptuirii Muzeului Simu se simt însă mai de mult în creațiunile artiștilor noștri români. Mulți dintre ei

n'au avut putința să vadă comorile de artă ale marilor muzee din Apus, n'au avut de văzut decât foarte puțin în colecțiile Statului, astfel că singurul lor refugiu din atmosfera vieții de toate zilele, spre limanurile cele mai îndepărtate ale artei săvârșite de alte popoare, a fost, fără îndoială, muzeul acesta, deschis tuturor. Peste o mie opere de artă adevărată au transmis așadar fluidul vieții lăuntrice privitorilor însetați, apropiindu-i de sensibilitatea altor popoare și îmbogățind, cu destrângerea ace-*tei* sensibilități, domeniul individualității proprii. Pentru înțelegerea acestei arte n'am avut nevoie de nici un dicționar, deși am citit d'n expresia ei viața unui om din Nordul îndepărtat, sau pornirea unui bizantin spre meșteșugurile de liniște aurie ale abstractului. Un muzeu cu o carte mare și prețioasă, scrisă cu sângele artiștilor, pe înțelesul tuturor. Cine s'ar încumeta să-i negocieze în valoare educativă? Și totuși, la noi, politica și sfetnicii ei au uitat deseori că dezvoltarea neamului nu e o chestune de exterior, ce poate fi măscată în costumul binelui, în culori trandafir. Arătând publicului operele celor mai de frunte artiști impresionști din secolul trecut, domnul Simu a făcut mai mult pentru înțelegerea spiritului francez la noi, decât sute de politicieni și diplomați. Operele unui *Daumier*, *Monet*, *Boudin*, *Delacroix* ne conving mai lesne decât superlativele curente ale presei.

Alături de larma vocilor neînsemnate, alături de preocupările cluburilor mondene și de reclama gălăgioșilor, care risipește parale multe pe pseudo-arta celor mai bolnăvicioși și vițioși diletanți, trăiește un român cu pricepere pentru dezvoltarea sufletească a neamului său, un român fidel misiunii lui de îndrumător al poporului spre lumea fără de granițare a artei. Fapta lui incomparabilă nu va fi ștearsă de nici un efort nou al viitorului, de nici o izbândă pe domeniul educației artistice la noi, fie ea chiar cât de mare, cât de realizată în sensul devisei domnului Anastase Simu: „Nu numai pentru noi, dar și pentru alții!”

Așteptăm ca din semnificația înaltă a acestei pilde să înflorească și altele. Căci sufletul nu încolțește decât atunci, când crește din țărina simbolizării lăuntrice a lumii.

OSCAR WALTER CIS+K

S A B I N P O P P

MA silesc să mi-l aduc aminte, așa cum l-am văzut întâia oară, pe pictorul acesta care gândea, fără să pară, mai mult decât mulți din tovarășii lui de paletă. Intoarcerea îndurată nu e decât firească azi când el nu mai trăiește decât de viața aducerii aminte. La fel cu data din urmă când i s'a spus în cântece și lumânări a-prinse numele, și atâția ascultători aplecau urechea fără ca el să se mai audă chemat, sfinți înalți stau în firide rezemați de roata cu dinți a muceniciei sau în sulița de ostași ai lui Cristos, și păzesc prin fumul subțire ca o negură luminoasă a prejmei îngerilor, scurta pălpăire de ființă. Sunt sfinți hagiografiei creștine, dar sunt

și sfinții visați de el în fresce de bătrânești biserică. Aducerea aminte e un pastas în culori stinse, la care îngerii dau răspunsurile.

Întâia oară trebuie să fi fost într'un pod de școală de arte frumoase, cu fereastră în acoperiș, cu pereții de scânduri colegiale prin care convorbirile se auzeau deodată din trei gospodării deosebite și cu amăgeala de soare, de bogăție și de artă a salurilor de Persia, a armelor arabe, a cânilor și farfurilor vechi, a pânzelor neisprăvite. Era frig. Soba mică de fier nu încălzea decât lângă ea. Gazda mi-era aproape necunoscută. Stătea în picioare înaintea șevaletului. Frământa vopsele pe discul de lemn din mână stân-

gă, dădea capul pe spate ca să-și ridice pletele, și sufla în pumni aer cald, care se vedea, trecea ușor pensula peste o lumină de ochi sau peste un zâmbet depărtat, își ascuțea privirea albastră, își munea și încrețea buzele. Modelul lovea aproape cu creștetul tavanul. Rămânea acolo, zâmbitor și el și ireal. Viața lui se muta dincoace, puternică și neschimbătoare. Carnea avea rumenul tinereții, fruntea înainta cu încredere capul stătea pe umeri ca în așteptare. Pictorul întregea cu neastâmpăr, lupta și refăcea. Îndărătul chipului care-l privea tot mai tulburător, erau altele, numai de el deosebite. El vedea pe un mal de mare, în halat de baie cu dungi albastre și albe, prefăcut încet într-un Sfânt Francisc. Modelul creștea, ieșea prin tavan. Pânza se pierdea în abur. Atelierul se topea. Rămăneam numai eu, în zăpadă.

Nu l-am văzut atunci întâia oară, ci mai de curând, în altă parte.

Suntem într-un caic mare, în baltă. Dunărea e în întâiele zile ale lui Maiu și a intrat pretutindeni cu nuferi albi și cu privighetori. Apa se înserează. Treccm lin proptindu-ne în lopeți. Caicul e de povară, cu margini depărtate între care ar trebui să lucreze doi câte doi, alături, opt vâslași. Noi ne aplecăm de fiecare dată pe spate atât de mult, că nu ne mai vedem, la acel ceas când stelele se pregătesc să se aprindă, și caicul pare că înaintează singur, negru și înălțat în pisc. Apoi ne ridicăm deodată trei, aproape în picioare la rând, călărind acea dihanie fără înțeles și sfâșiind unda, rupând nuferi, stingând stelele. De unde venim? Unul din noi e Sabin Popp. A stat la cârmă, cu picioarele afară sus deasupra apei și a desenat în cărbune o ruină de salcie. Era în singurătatea aceea, numai de pasări căutându-și cuibul sau de flori deschizându-se mirezmelor de întuneric, un mic zeu de adâncuri, arcuit și smead, mângâind repede planul unei alte lumi pe hârtie. Acum duceam acel plan, în fundul cu crivace groase al caicului, ca niște coaste de vietate uriașe din alte vremi, îl duceam muncind din răspuțeri, la țarmul cu oameni. Simt durerea de atunci în brațe și apăsarea peste piept. Mă las pe spate, fără să-mi mai văd tovarășii, până sub margi-

nea caicului nostru, și mă înalț aducând lopată și suntem trei printre stele. Unul din noi e Sabin Popp. Plutim mereu, și-acum, ca să-l lăsăm la mal, pe el, cu planul lui de altă lume.

Dar nici atunci nu l-am văzut întâia oară. Trebuie să fie mult mai încoace.

Îată-l pe divan, galben, slăbit sugându-și buzele uscate. Ne povestește amănunte dintr-o lecție de anatomie, în care el era subiect. Un medic prieten l-a tăiat. Nu se lăsase adormit decât în parte. Și-a văzut poate și stomacul închipuit și scăpată de sub pensulă se amesteca în cealaltă. Nu mai știam nici eu dacă sunt aievea sau nu sunt între niște scoarțe de carte, deschise la întâmplare. Viața aceasta, de-a doua, era mai puternică decât a noastră, și ne covârșea. Tinerețea pictorului, dorul lui de creație siguranța în zilele care au să vie, iubirea pământului și a marilor maestri, ne luau cu ele. El ascultam uimit. Nu era un testament, ci o regulă de viață în lucru. El cunoșteam pentru întâia oară. Celelalte erau numai episoade dintr-un fund de portret, în care o draperie se ridică la un colț, ca să arate luptele cu fregate duse de pânze de mătase, ale eroului, sau o Bună-Vestire, sau un ospăț cu femei cu ogari și cu pitici, Tizian și Velazquez, Holbein și Albrecht Dürer. Lumea se făcuse din nou sub această frunte nevinovată și țâșnea de acolo în proiectii luminoase. Dar într-o zi fruntea aceea, care îndrăsnise prea mult, împreună cu tot omul, a plecat și ea pe urma creațiilor ei și n'a mai fost decât o sclipitoare proiectie între celelalte. Artistul a trecut între operele lui de artă și nimeni n'a mai fost în stare să-l descopere dintre ele.

Atunci l-am văzut întâia oară, și niciodată n'am să-l mai văd ca atunci.

EMANOIL BUCUȚA

BEATRICE ȘI DON CHUICHOTTE

„Mă gândesc la Dante din „La Vita nuova“ și mă gândesc la Alonso Quichano ajuns, prin sfânta lui nebulie, cavalerul Don Quichotte. Acești eroi cari au actualizat un neîntre-rupț și de ani idealul ce transcende mediocra umanitate i-au pogorit în viața lor și l-au făcut carne. Eroii prin faptul că au depășit idealismul, l-au transsubstanțializat în sens concret, l-au făcut rod de experiențe și creator de viață. Eroii prin *realismul* spiritualității lor, prin intensitatea cu care și-au trăit nebunia, prin elanul cu care au depășit umanitatea. Așa dar *creștini*. Nu știu dacă s'a recunoscut îndestul creștinătatea lui Dante și a lui Don Quichotte. Viața creștină înseamnă viață eroică. Spiritualitate întreținută de experiențe și torturi lăuntrice, spiritualitate efectivă și continuă.

Idealismul care bântuie sufletele în tinerețe e nefecund și trecător prin esența lui de spiritualitate *construită* iar nu *experimentată*. Păcatul idealismului e acela de a rămâne „idealism“. Adică diferențiat de conștiința propriu zisă. Lume întrețesută din idealuri și năzuinți nostalgice pe care numai o exaltare provizorie o socotește reală. Tinerii viețuiesc de multe ori un idealism către care îi îndeamnă generozitatea vârștii. Simplă revărsare de prea-plin sufletească, trece odată cu cele dintâi clocniri, lăsând ușoara tristețe a visurilor sfârșite.

Faptul își are o evidentă explicație: idealismul astfel înțeles rămâne fantezie și construcție; nu izvorăște dintr-o sinteză de experiențe; nu ajunge *sens*, adică îndemn la o viață creatoare prin însăși durată ei; nu se face carne și os, nu

să stele carnea și osul să funcționeze într-o lumină pe care viața fiziologică sau socială nu le-ar putea-o da.

Nepricinuind transfigurarea sufletului printr-o experiență, mulțumindu-se să-l neliniștească fără să-l zdruncine, să-l sfarme și să-l cristaliceze din nou — viața spirituală cunoscută, mai ale a tineretului, sub acea confuză formă de *idealism*, rămâne steapă. Idealismul ajunge astfel suma încordărilor spirituale a tuturor conștiințelor mediocre cu neliniști și forțe mediocre.

Eroismul propriu zis nu se împlinește cu doruri sau nostalgii. Eroi sunt cei ce actualizează continuu și intens o viață care ne depășește. Așa dar, sufletele cari experimentează, cari îndură în trup o viață creiată și organizată la lumina altor valori. Creștinismul autentic, viețuirea unei spiritualități care răstoarnă omeneșul în rosturile lui politice și sociale — e, înainte de toate, realizare efectivă, experiență concretă cu rezultate imediate și vădite.

Astfel Dante în nebuneasca exaltare a Beatricei, și Don Quichotte în mai perfectă lui nebunie, adică în mai reala lui viață — pentru că un personaj nu judecă în cadrele duhului, e întotdeauna superior unui om; aceasta se știe — sunt creștini, și buni creștini. Iară nebunia lor — în înțelesul ei sfânt — ne e dată drept pildă și îndemn. Nu știu dacă nu suntem datori — ca oameni și creștini — să ajungem fiecare dintre noi un cavaler rădăcitor, și un îndrăgostit de Beatrice.

Cred în nesfârșita fecundare spirituală prin cucerirea acestor două poziții. E o depășire evidentă a celui care fără dreptate, obișnuim a numi „omenie”. Ni se spune, de două mii de ani: trebuie să ne întrecem, trebuie să întrecem bestia și să ne facem oameni de ai lui Dumnezeu. Aceștia nu pot fi decât eroi, cu suflete vaste și tragice. De ce să nu ne trudim a ajunge fiecare dintre noi un Dante, transformat într-o dragoste de aspră și sălbatecă spiritualitate? De ce să acceptăm în duhul nostru valorile strecurate de iubiri mediocre împărtășite sentimental și gravitând fatal către aceeași copulație, oficială sau

clandestină? De ce să disprețuim, să bagatelizezăm, să extirpăm elanul nebunesc al renunțării la desfătările cotidiene, acea curajoasă înflorire a conștiinței etice? De ce să nu căutăm o Beatrice prilej de eroism — iar nu dragostea sentimentală și satisfacerea senzuală? De ce să cedăm ispitelor unei fericiri mediocre, „omenești, prea omenești” — când dantesca austeritate ne înalță și ne ancorază într-o fericire de o cerească seninătate? De ce exaltarea valorilor comune, impuse de slăbiciunea generațiilor, de bun simț și de comunitate — când suntem datori să ținem privirile sus, și să ostentăm voința într-un pogorârea virilă spiritualității în noi?

Și iarăși, nu trebuie să ne mulțumim cu *admirația* lui Don Quichotte. La ce bun acel dilematism ce nu angajează viața pe un drum ci numai *simpatizează* cu feluriti oameni, cu felurite idei? Să ne învățăm a slăvi iubirea sau ura, patima. Prin ele ne transfigurăm, ne depășim. Din Don Quichotte să nu facem pretext de însăilări critice, de divagări poetice — ci îndreptar al vieții spirituale. Să ne don-quichottizăm cu frenezie. Să facem din nebunia noastră *lume de carne*. Să coborâm valorile duhului nostru în viață, și să luptăm veșnic alături de ele. Vom vedea atunci uriași în morile de vânt și castelane în slujnicile cărciumilor. Viața decolorată, monotona, veștedă — va ajunge frământată de diavolești și dumnezeiești porniri. Vom fi creștini, pentru că vom înstăpâni viața duhului în locul vieții trupesti și sociale. Această răsturnare de valori se împlinește firesc prin experimentarea patimei dantești și a nebuniei donquichotești.

Lichidarea „idealismului” nostalgic și niciodată concretizat în viață — se înfăptuește de minune prin experiențele tragice ale lui Dante și Don Quichotte. Ei pot rămâne încă în cărți pentru uzul liceelor și universităților europene. Transsubstanțializarea lor în efectivă și vie spiritualitate nu le ciunește prejudecata estetică. Eroismul se luminează la capătul unui itinerar ce trece alături de estetică și istoriografie, și pe care, totuși, nu le neagă nici nu le anulează.

MIRCEA ELIADE

IONEL TEODOREANU

EGO. Vino Alter-Ego să te fac părtaș la entuziasmul cu care am citit minunata triologie *La Medeleni*, a celui „mai reprezentativ, mai bogat mai talentat prozator dintre tineri” ca să mă exprim cu vorbele criticului.

Alter-Ego. Și eu vin să cant în converbirea cu tine o înviore a minții mele, oboseite de o lectură lungă și plictisitoare.

E. Despre ce este vorba?

A.-E. Despre minunata triologie *La Medeleni*, a celui „mai reprezentativ, mai bogat mai talentat prozator dintre tineri” ca să mă exprim cu vorbele criticului.

E. O, varietate a judecăților umane, cât ești de ciudată! Dar însăși, care este, după tine, vina autorului meu, dacă nu cumva îi găsești mai multe?

A.-E. Am să-ți spun. Dar mai întâi dă acțipt entuziasmului, pentru că săgețile mele să aibă o țintă. (Confidențial). Îți mărturisesc că mi-e teamă să iau parte în public la astfel de dialoguri platonice de când criticul Pantalone dei Bisognosi a pângărit Empireul cu nesfârșitele lui colovii.

E. Cred că, în primul rând, autorul are meritul de a fi introdus copilul ca erou principal în literatura românească.

A.-E. Dacă lauzi intenția admit; dacă însă gândul tău cuprinde și o prețuire în sine a faptelor, neg.

E. Nu-l laud pentru intenție ci pentru lucrul isprăvit. El aduce tot atâta adevăr, câtă pozie și merită deopotrivă elogiul materiei ca și acel al formei. Spune-mi însă, Alter-Ego care este după tine felul deosebit al sufletului copilului?

A.-E. Copilul, scumpul meu Ego, se caracterizează printr-o stabilire mereu în curs a granițelor persoanei sale. Când se naște, după cum știu și tu, el nu are o conștiință limpede de sine și de măsura sa. Este o realitate obiectivă ce coincide pe deplin cu percepțiile sale, este ca să zic astfel oglinda unui lac, care e saloie sar nufăr, lebădă sau barcă, pasăre sau lună, de vreme ce nu are virtutea de-a distinge în lucrul apei oglinditul de puterea de a oglindi.

E. E-adevărat. Copilul află încetul cu încetul marginile ființei sale, capătă conștiința de sine printr-o neîntreruptă ciocnire cu ce nu este el, până când ajunge în sfârșit să distingă lumea din afară de cea dinăuntru, obiectul de subiect.

A.-E. Dar câtă vreme trebuie, Ego, ca omul să capete conștiința de limitele sale? Noi înșine, nu amestecăm adesea adevărul cu visul, fapta cu reprezentarea ei? Deabia târziu, și la unii nici-o dată, voința noastră învață dela conștiință câte din imaginile ce ne populează visele pot deveni acte, adică reprezentări de noi înșine.

E. Așadar sufletul copilului este o nebuloasă în care visul nu s-a desfacut de adevăr, în care lumea de afară stă păturită înăuntru și totuș nu există lăuntricul, totul refrângându-se în afară. Neștiind că singura sa avere nu este decât puterea de a-și reprezenta universul, copilul se confundă cu acest univers, din care îi este greu să deosebască ce vine dela sine și ce vine de aiurea. Neexistând simțul persoanei nu există nici sentimentul utilului, adică al realului, după cum nici acela antitetice al miraculosului, dacă nu vrem să zicem mai bine că pentru copil totul este miraculos și inutil.

A.-E. După câte vrei să ajungi la încheierea că manifestarea de căpetenie a copilăriei este animismul, adică acea însuflețire a lucrurilor ce provine din lipsa unei conștiințe a valorii exclusiv de reprezentare a sufletului; din neputința, într'un cuvânt, de a face deosebire între spirit și materie între vis și realitate.

E. Intocmai. Dar vorbește mai încet, căci văd în apropiere pe criticul Antinou. L'am surprins, adesea trăgând cu urechea la convorbirile noastre și folosindu-le apoi în operele sale.

A.-E. (vorbind mai încet). Trecând la o altă ordine de idei nu mă împac cu părerea celor care văd în sufletul copilului o minivucă, o schiță a caracterului de mai târziu. Sau mai curând imaginea mi se pare nepotrivită. Sămănța unui copac nu este miniatura copacului, ci numai virtualitatea lui. Un copil în care liniile de mai târziu ar fi trase ar fi hidos. Caracterul e o organizare a sufletului în lumina conștiinței.

E. Accia de care vorbești se gândesc probabil la un temperament învederat de timpuriu ca expresia unei unități fiziologice, și în cuprinsul căruia am putea găsi și germenii unui anume caracter.

A.-E. Pe fondul temperamentului de care vorbești, actele copilăriei răsar tumultuase și neorganice având ca simplu substrat exercitarea tuturor funcțiilor, atât fizice cât și sufletești. Dar să isprăvesc odată cu aceste adevăruri sterile ce adaogă plictiseală nouă la aceea a lecturii pomentei opere și să te las să mă înveșești cu copilărescul tău entuziasm pentru cântărețul copilăriei.

E. O, Alter-Ego, care arunci numai umbră și

indoială în toate gândurile mele, ascultă și vezi de n'am dreptate.

În sufletul copiilor mei răsar cu fiecare eveniment funcțiile de mai târziu. Jocul le deșteaptă și jocul le întărește. Cu fiecare sentiment nou eul se încrustează, iar între suflet și univers se așază un zid — deocămdată cristalin — în fața căruia visul și realitatea, deși despărțite, par amestecate. Când Dănuț își dă seamă că este o existență aparte în univers, începe să încerce sentimentul vanității. „D'apoi nu te doboră, boerule, namila asta?” îl întreabă un tânăr, vorbind de zmeu. „Pe mine?” răspunde Dănuț simțindu-se o forță pe lume. Cu actul se naște reprezentarea de sine și cu imaginea mișcării, eul. Dănuț a aflat că poate aduce o modificare în univers. Are gravitatea marilor lupte cu materia. „Stai mamă, nu vezi că am treabă!” Odată cu personalitatea se naște și simțul demnității. Copiii vor să fie crezuți pe *cuvântul lor de onoare*. Ei sunt ființe organizate, eu o consecvență între vorbă și faptă. „...să te juri că nu spui. — Eu nu spun! — Te juri? — Nu mă jur; eu nu spun”. Reprezentând cerea pe această lume copiii cer să fie respectați pentru doza lor de realitate. Ei nu vor veni la masă fără invitații oficiale. Olguța nu vine la masă. „Fiindcă nu m'a poftit pe mine. . .” Când ești cineva capești și simțul proprietății. În convorbirea copiilor apare posesivul. „Ce cauți la mine în odac?” Dacă ești o reprezentare aparte în haosul imaginilor tale, tot ce cade în cercul conștiinței ia valoarea unei cunoștințe. Imaginea e altceva decât tine dar e numai în tine. Copilul devine didactic. „Vezi Monica, asta se cheamă fete!” Didacticismul, prin orgoliul cu care e legat, împinge la mimetizarea atitudinii etice. „Ce-l bați, mami nu ți-e rușine?”

Această atitudine e mai compatibilă cu instinctul feminătăței al fetei, care exercitează bunăoară emoția protecției și a interesului pentru umanitate. „Cum îți zice fete?” Sentimentul de afecțiune se înfățișează amestecat cu un germen de simț estetic. „Olguța, spune să-i ștergă nasul. Uite ce ochi frumoși are...” Cu simțul posesiei vine și acel al valorii. Copiii devin interesați „...ce-mi dai, dacă deschid?” Atâtea elemente noi sufletești crează o dispoziție către m'area vieții adulte. „Azi, sunt bine dispusă, mamă dragă!” Fetele, cu deosebire încep a fi sentimentale, lingușitoare. „Mamă dragă, tare te iubesc! . . . Ce păr frumos ai tu, papă!” Copiii își exercită de asemeni sentimentele de dușmănie și cele de generozitate, care, în cuprinsul aceleiași familii, duc către o solidaritate a sângelui. Olguța ponegrește pe Dănuț, dar nu îngăduie ca el să fie ponegrit de altcineva. „Așa-s băieții. . . proști! . . . — Cum? Dănuț îi prost? — El nu-i prost. . .”

A.-E. M'asteptam, Ego, să-mi arăți frumosul și văd că faci o lecție de psihologie infantilă. Dă-mi voie să continui eu însumi. Alături de funcțiile sufletești se dezvoltă trupul. Copiii au poftă de mâncare: „Mi-e foame. . . ; mi-i poftă de castravete crud. . . ; mi-i poftă de cafea. . .” Copiii mănâncă zahar de ghiață, roșcove, dulceață din gavanoasele din sobă, pere dela Oțăleanca, mere coapte, șocolată „Marquis”, harbuz cu miezul geros, struguri de culoarea dimineții blonde etc. De altfel familia Deleanu se hră-

nește, în genere, bine. Întoarsă dela Paris, Olguța mănâncă sărmăluțe, „adevărate sărmăluțe moldovenească”; într'un Stambul de „sîdel, de purpură, de ametist, de roz sanghin, de mahoa, de perlă, de mărgean”, Vanța mănâncă banane; Olguța colectând scrisorile iubitului-ei „mănâncă prune, mănâncă dulce și amărui miez de nucă și mușcă din fagur”.

E. E o voluptate scuzabilă. Ei o au și pe aceea a epidermei. Unele jocuri sunt absurde, în însăși intenția autorului de altfel, dar ele sunt semnele unui simț în creștere al trupului. „Auzi, Monica? — Ce s'aud? — Mă baț la tălpi. De ce? — Știu eu! . . . Fă și tu așa. . .” sau „De ce râzi? — Nu știu. Is caraghioase degetele picioarelor!” Această atenție îndreptată asupra trupului dovedește o activitate febrilă fiziologică ce tinde la dezvoltarea tuturor organelor. Olguța inventează un joc al colorilor, iar Dănuț își cercetează virtuțile brațului. Ei atribue membrilor o existență oarecum independentă, cu o conștiință proprie. Sunt animați. Vorbesc cu lucrurile, le atribue sentimente umane, le pedepsește. „Tante Alice! Trăsura n'are număr! — Sigur că n'are! Trăsurile de casă n'au număr. — N'ai număr! *șopti Monica Trăsurii și-o bătu cu mînuța bucurios*”.

Dar visul se amestecă cu realitatea, posibilul cu miraculosul. Visele dovedesc că copiii n'au căpătat încă ideea lîmpede a limitării lor. Ei au spaime surde, teroare de strigoii și de baluri. Vise cu apariții de îngeri și metamorfozări. Moș Gheorghe seamănă cu Dumnezeu, Dănuț se teme ca, tras de zmeu, să nu se 'nnece în văzduh, Olguța ar vrea să fie mușcă, spre a se plimba cu capul în jos pe plafon. . .

A.-E. Admite Ego că niciun adult nu trăiește pe lângă acești copii, că toți sunt niște umbre.

E. Trece discreții ca niște umbre, spre a nu turbura visul copiilor, dar trăiește. Ei sunt vii într'un gest, într'un cuvânt, în sfîrșit printr'o consecvență ocultă dar veșnic prezentă. Observă însă cu câtă artă autorul a știut să ni-i înfățișeze mai cu seamă în acele ipostazuri ce-i coboară până la copilărie. În fața darurilor Doamna Deleanu redevine copil. Domnul Deleanu mănâncă cu copii mere coapte la bucătărie, Baba este prin vîrstă, dimensiunile și maniere, sale o apariție de poveste. Ea vorbește cu găinile, cu pisicile, cu crăciunile. Moș Gheorghe e copil prin naivitatea și slăbiciunile sale. Ascultă iarăși cât de bine caracterizează autorul în câteva cuvinte sufletul *vizitiului*. „Și-i frumos la războiu, Moș Gheorghe? Eml... Duce-se pe pustii! . . . *Mor bieții cai*”.

O mare undă de tinerețe trece Alter-Ego, peste adolescența eroilor lui Ionel Teodoreanu. Ei au o veselie sgomotoasă, comunicativă, senzuală, o vervă nesecată și o inventivitate verbală enormă. Nu sunt nici de astă dată caractere hotărâte ci aceleas temperamente evolute până în amănunțimi. Figura centrală a grupului, cheia de boltă a romanului este Olguța, oricâtă intemperanță și frângere a limitelor realității s'ar găsi în firea ei. Fără ea totul e mort, totul pierde orice semnificație. Cele mai caracteristice momente sunt sosirile: sosirea Olguței la București, sosirea lui Dănuț la Medeleni, sosirea fetelor dela Paris. Atunci temperamentul violu al tuturor explodează într'o beție de patetism, de chiote, de mali-

ție, de porcele, de surprize și de orgii gastronomice. Intorși în singurătatea lor eroii se sterg și se cufundă în neantul unor preocupări sterile. Sensualitatea domină firește acest stadiu în materialul și limba scriitorului, dar el a vrut să ne redea turburarea sexuală a adolescenței.

A.-E. Zi mai de grabă, că este lipsit de măsură și de gust cum și de orice simț al tehnicii romanului. Autorul crede că descriind adolescența cu mijloacele vârstei, ne-a putut da o icoană mai credincioasă a ei. Câtă eroare! E cu puțință să descrii demența cu pagini lipsite de orice legături logice? Imprumutând stilul eroilor săi, autorul i-a d'strus Marile iubiri senzaționale pentru Adina și Ioana Pallă, ale lui Dănuț, sunt lipsite de conținut pentru noi, câtă vreme nu sunt analizate cu vocabularul nostru, pentru că să putem măsura sufletul unei vârste pe care n'o mai memorăm în momentele ei hotărâtoare, cu stările sufletești normale. Adolescența ca și în cultura nu sunt stări ci imperfecțiuni de stări. Pentru a le evoca ne trebuie un mediu intelectual de izolare, cu alte cuvinte unor. Vîrînd să fie tragice amorurile lui Dănuț sunt ridicole. Iar dacă sexualitatea este o problemă de căpetenie a adolescenței, trebuia privită în ceoul pe care ea îl are în funcțiile generale sufletești. Cu priveliștea lubrifică a imperecherilor fără șir cititorul nu învață nimic nou asupra sufletului, dar simte o iritație continuă, dăunătoare pentru sănătatea lui ca judecător și pentru sănătatea lui ca om.

E. (Mi-e teamă că are dreptate).

A.-E. Literatura are ca fond umanitatea, vreau să zic, conștiința. Actul sexual nu este umanitate ci animalitate. Simțurile cititorului se aprind și acolo unde se aprind simțurile încetează arta. Eu vreau să văd în viața adolescentului cum obsesia cărnii dezorganizează sufletul. Funcția carnală nu trebuie să mi se evocoe căci o cunosc din propriile mele mizerii. Aduți aminte cu câtă discreție și gingășie descria Romain Rolland prima zguduire sufletească a contactului cu trupul. Dar eroii autorului tăi n'au suflet. Ei au numai o istorie. Ii vezi pretutindeni în alcovuri, în tren, în livadă, în bucătărie sau în pivniță, dedându-se în *cămeșă de noapte și 'n papuci* păcatului pentru care pierdurăm Paradisul, sau dibuind cu ochiul turbure prin noapte, asemeni motanului pe care scriitorul îl cântă. O cât e de ridicol. scumpul meu Ego, romanul tău! În nădejdea necuvîntei, eroii stau mai mult desbrăcați. Am numărat *cămeșile de noapte*. La p. 51 (v. II) stă întinsă pe pat o *cămeșă de noapte*; la p. 114 d. Deleanu cedează Olguței o *cămeșă de noapte* cu motive naționale și o pereche de papuci; la p. 146 răsună clămpăniul *papucilor*; la p. 190 Mircea stă în pat în *cămeșă de noapte*; la p. 227 se pune întrebarea dacă femeile se scoală noaptea din pat în *cămeșă de noapte*; la p. 239 un șel de gară are *cămeșă de noapte*; la p. 318 e un poem cu o *cămașă* (sic) lungă *de noapte*; la p. 341 Puiu stă în *cămeșă de noapte și papuci*; la p. 369 Mircea se află în cameră în *cămeșă de noapte și papuci*; la p. 478 Puiu pleacă în exploatarea Sevastiței în *cămeșă de noapte*; chiar zarzării sunt ca niște copii în *cămeși de noapte*; în sfîrșit, ca să încheie, la p. 128 Conu Milăiță apare în. . .

E. . . *cămeșă de noapte*.

A.-E. Nu... în hula și papuci.

E. Ce nedrept ești Alter-Ego! Tu treci cu vederea grația lui Ionel Teodoreanu, arta lui neîntrecută de a ne populi imaginația cu prezența atâtor ființe vii, nu printr'o încălecată caracterizare a fiecăruia, ci prin relevații organice întrerupte de tăceri. El începe prezentarea eroilor printr'un examen fizic, în care rafinarea ochiului pentru armonia liniilor nu e întrecută decât de strălucirea stilului. Spune dacă apariția celor două tinere fete nu are ceva din grația somptuoasă, din pudoarea aristocratică și mândră a pânzelor lui Velasquez sau din suavitățile exuberante ale frescelor lui Melozzo da Forlì.

„Formele Monicăi erau lungi alintări de linii întretăiate, cum sunt înmănuncherile jet-d'eau-urilor sau melodile violelor cântate cu arcușuri lungi.

Era avântată cu suprema și delicata suplețea a fumului în văzduh acalmic. Părea că se mișcă în vârful degetelor, dar picioarele călcău orizontal pământul și totuși trupul părea înălțat — nu înalt — alungit, nu lung.

Așa sunt trupurile cerești, cărora aripele — ridicându-le povara pașilor — le avântă conturul sensual, spiritualizându-l cu o înălțare de zbor”. Iată și eleganța sportivă a Olguței, Diană modernă între doi ogari.

„Era zveltă și flexibilă ca un arcaș adolescent. Picioarele dezvăluite sub rochia scurtă de tenis, arătau mușchi de patinatoare cu fine ofăliri în dungii, pulpe vioae, glezne înalte. Presimțea genunchii dominatori de amazoană.

Nici o îngrenare, lene, moliciune sau șovăire nu stânjenea vioiciunea ritmului elastic a trupului durat din biciuri de mușchi repezi pe oas subțiri și impetuoase”.

Această imagine fizică definește mai mult de cât orice analiză temperamentul acelei virile Olguței, în care dragostea estompează exuberanța cu o vagă severitate, crescând nestrămutată și fără deslănțuiri, până ce moartea o curmă în clipa de a se realiza. Presimțirea sfârșitului, mândria plânsului solitar și trista disimulare a catastrofei, fac din moartea Olguței cel mai dramatic episod din literatura română.

A.-E. Am observat că cu cât eroii se apropie de maturitate, vrând să pară adânci și impenetrabili, sunt mai goi pe dinăuntru, mai patetici și mai fatali. Privește la acest Vania, care are bunul simț de a nu vorbi de loc, și spune-mi dacă nu pare ivot din fundurile tenebroase ale unei melodrame. Autorul crede că prestigiul lui provine din virilitatea-i răzvrătită și melancolică.

În realitate el îi vine din faptul de a fi fost în Rusia împreună cu d. Stere. Privește și pe Alexandru Pallă, pe Ioana Pallă pe Adina Stephano!

Sunt ființe artificiale și fără culoare locală ca firmele unei companii de navigație. Ei sunt cosmopoliți. Stau la Veneția sau la Paris, la Petrograd sau în America și câte unul apare la mo-

mentul oportun, copleșit distrus de morfină, pentru a storce lacrimi cititorului înduioșat. Autorul mi se pare chiar obsedat de perspective geografice. El are entuziasmul internațional al unui ghid sau al unui membru într'o societate de excursii. Ne vorbește de turnul din Pisa, de Florența, de Veneția, de Sfântul din Asiza (sic), de Africa toridă, de șaluri persane și cedri, de Ioana d'Arc și gitanile spaniole, de cataracta Niagarei și orașele din India, de statuile lui Buda și Cristofor Columb. Dar scriitorul suferă și de mania teorizantă. Când nu e lugubru, zbucim-mat de neliniști negre și de „ceasul Mitropoliei care bate miezul nopții”, el face prelegeri mai mult sau mai puțin utile, cu o locvacitate naivă, cu un retorism enorm și cu un bombastic inimitabil. Aflăm încă din 1911 că d. Argezi are o limbă personală și vine imediat după Tudor Vladimirescu, chemându-se tot Tudor; că suflitul e o casă cu mai multe încăperi, aflăm ce crede d. Ibrăileanu în diferite chestiuni, care e adevăratul Eminescu, ce iel este lupta corp la corp cu femeia, cum femeia confundă iubirea cu maternitatea și multe altele.

E. Dar nu-mi vorbești de haina. „În care d. Ionel Teodoreanu își îmbracă toată această creație și această poezie!” După mine este un mare stilist.

A.-E. Și 'n același timp un nesuferit retor. E bombastic, truculent, patetic, absurd, verbos, metaforic și pletoric. Întocmai ca un trecut ce mai alunecă o bucată de drum pe șine în virtutea inerției, după ce motoarele au fost oprite, scriitorul călătorește multă vreme dincolo de idee, pe goliciunea cuvintelor. Noaptea cu lună e ca... „un zid de marmoră neagră care ar deveni deodată un ochi roș, fără trup, fără cap, fără pleoape, fără gene, fără pupile, ochi opaci, orb, care totuși te vede, vine, crește, se dilată, te cuprinde, te soarbe, umplându-se de sângele inimii tale”. Întâlnim *miliarde de greci, miliarde de albine, milioane de iatașane, miliarde de clipe*. Întâlnim versuri ascunse în haina perfidă a prozei ca „o mirare încântătoare”.

*Și cine știe ce matrod
cu barbă de argint și sare
și ochi mărunți și trupul mare
și fața cruntă și surâs năin*

întâlnim sumedenie de artificii și petarde vied-nice de Cavalerul Marino, din care ți-aș cita mai pe larg, dacă n'aș vedea cum te cuprinde oboseala, care vine, crește, se dilată, te cuprinde te soarbe, umplându-se de sângele inimii tale.

E. Rămân Alter-Ego, la convingerea mea dintâi, că Ionel Teodoreanu este un scriitor de un mare și variat talent, poet totdeauna și puternic evocator de oameni și de lucruri. (Mărturisesc că m'a cam zdruncinat).

G. CALINESCU

CRONICA LITERARA

CÂND Scriitorii AU ȘAIZECI DE ANI

MULTA vreme am crezut că Maiorescu avea ochi albaștri.

Era între 1905 și 1910, când aveam grijă, înainte să intru în sala IV sau XVIII a Universității, să-mi ascund șapca mea de licean sub manta, care-mi acoperea și treslele de aur și de argint ale uniformei militarizate, sau când după curs, băteam străzile cu pomi și stele groase de chichiură, ca să-mi astâmpăr fierberea gândurilor. Faima lui Maiorescu și a lui Iorga pătrundea până în clasele noastre de program analitic. Seara ne strecuram, puțin amețiți, prin coridoarele cu studenți zgomotoși. Ce ochi deschideam, din banca cea mai înaltă a amfiteatrului, când Maiorescu își începea jocul lui de sprâncene și de degete, scoțând cea mai gândită frază a veacului ca un g'uvac, cu sclipiri iubite de femei dintr'un galantar, sau când furtunosul profesor, pe care istoria medievală nu-l mai încăpea în matca ei, rostogolind papi, împărați și noui continente, chema înaintea tinereței noastre așurite de spectacol, pe întâii țărani împușcați în răzcoale! Nu mai erau niște simple lecții asemenea prelegerii și, după ele, uitai cursul următor sau casa, te despărțeați cât mai repede de prietenii, dacă aveai, și te infundai în noaptea de iarnă sau de primăvară, singur cu ce duceai, ca un fur de flori, cu tine.

La una din aceste prelegeri, nu-mi mai aduc aminte dacă era de logică sau de istoria filozofiei, Maiorescu a amintit, cu opririle și sublinierile lui, de o comparație din nuvela unui scriitor. Comparația se desfășura în fața noastră, în părțile ei, cu pregătirea materialului încolor înaintând neștiut spre clipa aceea de scăpărare a apropierii neașteptate. Dela ea tot gândul îndărăt se lumina, iar mintea pornea mai departe, pe firul povestirii, odihnită și fermecată. „Cu cât te uita mai spre dreapta, marea se făcea mai albastră, știi, cum e peruzeana”. Cum e peruzeana: bine și frumos. Ca o piatră oarecare, pe care nu toți am văzut-o, dar ne-o închipuim, din noutatea sonorității și din această mărginire alături de nesfârșirea orizontului apei, într'un fragment de cristal strălucitor. O putea găsi și altcineva. Suntem gata să trecem, abia uimiți, peste ea. Dar nu, scriitorul nu se mulțamește cu această întâie mărginire, ci stăruie, se apropie, ne pune marea sub ochi, la un deget: „Al! uite așa. Și arăta un inel cu o peruzea mare cum-părat din Viena tocmai în amintirea albastrului mării”.

Peruzeana aceea a trecut prin sală și, când s'a oprit în aer urmărită de sute de priviri, s'a aprins deodată și s'a prăfuit în scantei albastre. Multă vreme de-atunci am crezut că Maiorescu avea ochi albaștri. Scriitorul era un obișnuit al Junimei, iar nuvela, Pană Trăsnea Sfântul.

Ceeace ne-a legat numai decât de Brătescu-Voinești au fost dușoia și dragostea lui de trecut; aveam în sfârșit un scriitor al bunătății și al amintirii.

Era, pe urmă, tânăr ca noi. Ii dădeam firește,

vârsta bucăților care ne încântaseră. „Pană Trăsnea Sfântul”, „Două surori” și mai toate schițele lui apăruseră în „Convorbiri literare” când scriitorul abia împlinea douăzeci și cinci de ani. Ce ne păsa nouă că aceasta se întâmplase în 1893? Că eroi mai bolovănoși, ieșiți din brazdă sau din istorie, năvăliseră în câmpul literaturii? Protestarea poate fi fățișă și revoluționară, dar poate fi și cu ochiuri, prin punere alături de alte stări sau de înfrângeri sub răutatea vremii. Calea a doua era a lui Brătescu-Voinești și mulți umblam pe ea. Nu ieșiserăm din micul romantism. Ne mai plăcea să plângem, cu toate că în ascuns.

Scriitorul încercase în același timp versurile și povestirea. Dar pe când în povestire a fost el dela început, versurile îi sunt pline de șovăială. Cele mai multe din cele nouăsprezece bucăți sunt eminesciene:

*Iar prin tufișul de răchită
Și pe sub crăci de lilieci
Se scurge gârla liniștită
Cântându-și doina ei de veci.*

Poezia, un sonet, e din 1892 și intitulată „Unei domnișoare”.

Dar alteori, ca în „Războare”, câștigă strofa lui Coșbuc:

*Era o zi cum aslăzi nu-s,
În vremea ce de mult s'a dus
(Și pentru ce se duse oare?
Ia doar așa, să 'mbătrânim
Și ca s'avem ce să dorim!)
Era o zi de sărbătoare.*

Dragostea de cei mici, fiorul pentru lucrurile trecute și slăbiciunea muzicii, care-i umplu întreaga operă, se întâlnesc în „Târziu”:

*Orașul doarme de demult și-atât de-adâncă
A nopții liniște domnește 'n preajma mea
Că mi-ar părea c'ar face zgomot cât o stâncă
Orice grăunte, cât de mic, care-ar cădea.
Și-acum când mintea-i cu hotarele deschise
Imi zboară gândul cu-o iuteală de nespus
Și-mi pierd simțirea, adâncindu-mă în vise
De lucruri dragi ce-au fost odată și s'au dus.
Dar de odată mă trezește-un cântec drag.
E-un organist ce umblă 'n ulițe pribeag
Ducându-și orga 'mbătrânită ca și dânsul.
Și bine știu că orga-i veche, discordată,
Dar are-un farmec mult du'os de astă dată
Și nu știu cum, dar cum l-aud, m'apucă plânsul.*

Sonetul ca și celelalte bucăți de proză sau de versuri de până acum, e semnat I. Brătescu. La câteva pagini după el, în „Convorbiri literare” dela 1893, e tipărită marea nuvelă „Pană Trăsnea Sfântul”, cea mai puternică realizare a scriitorului în această întâie perioadă. Abia sub ea numele apare așa cum ne-a rămas și îl iubim: Ion Al. Brătescu-Voinești. Era ca o luare în stăpânire și o intrare, cu adevărata față, în literatură.

A venit după aceea studiul lui H. Sanielevici în 1902. La retipărirea lui în „Studii critice”, la Casa Școalelor după douăzeci și cinci de ani, autorul pune această: Notă.—Recitind acest mic studiu critic scris la 1902, el îmi apare ca o pălărie frumoasă, dar prea larg pentru capul d-lui Brătescu-Voinești. Nu face nimic... Dacă nu-i vine d-lui, o să-i vie altui scriitor...” Criticul era în căutarea scriitorului clasic român, tăiat după Goethe, „clasicul clasicilor”; aventura îl pândea pe el și nu pe nuvelist, care a rămas egal cu sine însuși. E marea lui putere și, tocmai de aceea, în ochii celor cari au vrut să-l lovească, marea vină. D. Sanielevici plecând de la Brătescu-Voinești și mereu pe aceeași linie, a ajuns la Panait Istrati! Armătura științifică și scoabele de calificative, în care a încercat să-l fixeze, au fost proporționale cu numărul anilor trecuți și nu cu siguranța de sine însuși a criticului, rămasă neschimbată. Așteptăm, dacă lui îi va mai fi dat s-o scrie și nouă s-o citim, nota dela sfârșitul unei retipări de după alți douăzeci și cinci de ani. Pălăria se va dovedi tot așa de largă și pentru scriitorul jos-dunărean de l’mbă franceză și va porni să colinde după alte capete. Numai Korolenko mi-aduc aminte că a răstăcit, pe vremuri, tot când eram adolescenți, prin toate prăvăliile de pălării din București fără să fie în stare să-și găsească una pe potrivă cu a lui. Pentru că pălăria aceasta, de felul celor confecționate de critica normativă, nu este de purtare, ci de agățat afară la firmă, pentru ispita drumeților. Brătescu-Voinești n’are de ce să se rușineze că nu i-a venit. Ce se făcea veacul, dacă-l vedea depărtându-se în istoria literaturii sub o asemenea podoabă megalitică!

Veacul, intrupat atunci în tineri de cinci-sprezece până la douăzeci de ani, vârsta marei crize, era în toate de-o părere cu criticul și asculta din pagină, dogmatizate, eoul propriilor credințe. El a fost martor, fără să se mire, drumului de triumf dela „Viața românească”, entuziasmului stârnit de „Lumea Dreptății” și de „Niculăița Minciună”. Schițele d’ntâi ieșiseră în aceleași numere de revistă cu „Viața la țară”; cele din urmă se înșirau, fără să pălească, lângă Sadoveanu. Galacton, Caragiale trăia încă. În această strălucită academie de prozatori, despărțită de tot ce-a fost înainte și de ceea ce se încheagă azi, după noui formule, Brătescu-Voinești se păstrează ce-a făgăduit din întâia zi, într-o tovarășie din cele mai felurite ca fire, scop și stil. E scriitorul de citire neîntreruptă, intrat cu scrisul, anecdota și lumea prinsă în ele fără zburci și fără bătrânețe, în literatură. Focul albastru al peruzelei, licărește în mijloc, răsfângere a unei întregi societăți, odihnitor. Imprejur sunt alte pietre, mai neliniștite sau mai adânci. Ochiul, după ce le îmbrățișază, într-o beție de lumină, pe toate, se oprește cu drag la acest colț al sufletului.

Uităm de obicei, sub porunca acestei impresii unitare, că Brătescu-Voinești a lucrat pe mai multe laturi dela cele curat subiective, ale antrenului liric, până la cele mai desfăcute, prin tehnică și cuprins, de personalitate, ale teatrului. În această schimbare de genuri nu se putea ca și factura să nu difere. Bucuriile diferențierii, mari deopotrivă pentru cititor și scriitor, nu lipsesc.

Numai marginile, puse dela început, n’au fost depășite, de înfrânare realistă pe un fir de compătimire, făcută pe din două din milă și din umor. Artistul și omul, plecați împreună, nu s’au despărțit niciodată.

Nu e caracteristic destul că Brătescu-Voinești a început la douăzeci și trei de ani cu scrisorile publicate în „Convorbiri literare”? Arta lui se arată de intimitate și de convorbire. Plăcerea cea mai mare din viața trăită, să mi se dea voe mie, drumețului, s’o prețuesc aparte, e o plăcere de singurătate: pescuitul. Cea mai nou publicată scriere a lui, e tot o scrisoare, către Mihail Sadoveanu, plină cu izvoare de păstrăvi, de undițe și de plase mici, curgând și întinse toate, către moartea unui prieten necunoscut din altă țară. Într’o întâmplare, într’un nume sau într’un calificativ — îmi vine în minte și titlul s’ngurei bucăți de teatru, atât de voineștian: Sorana!—răsună același acord minor de violoncel, al mâhnirii și al fatalității, care însoțește toată opera lui Brătescu-Voinești. Celelalte două iubiri ale lui sunt tot patimi de singurătate și mai toți eroii le cunosc: muzica și florile.

Dar din această literatură de amintire, țesută cu spovedanii și aproape toată petrecându-se în aceeași ramă de istorie și de viață veche a Târgoviștei, bunătața îndrăznește să se organizeze aproape în sistem. Meditația nu e străină scriitorului. Ea caută îndărătul faptelor resortul ascuns. O înclinare proprie sau câștigată, dacă nu doar întârțită în mediul criticist al Junimii, desface cu grijă mașinaria de ceasornic a vieții. Nu știe sau nu vrea să stărnească, ca de teama unei stricări de cumpănă, dar e mereu la lucru. Iată o și într’o strofă din întâia tinerețe:

*Nu vezi cât ești de mic și de plăpând,
Și mintea ’n mărghita ei oglindă
Nu știi că e făcută, rând pe rând,
Doar petice de lume să cuprindă?*

Micul tratat filozofic al bunătații se chiamă „În slujba păcii” și a ieșit din spaima morală în fața războiului. Întrebarea, vie pentru orice om de gândire sau de condei, de amestec sau sedere deoparte în mijlocul vârtorilor istorice, îl frământă dela început. Personagiile de aici sunt poate aceleași care trebuiau să dea romanul pierdut și nereluț. Amândouă se poate să fie numai cele două suflete d’n același piept, de care amintește cu un suspin Goethe. E sigur că autorul cu preocupările lui e mereu prezent. Se poate apoi ca punctul de plecare chiar, al politicii care nu aduce niciun folos omenirii și ține în loc orice progres, să nu se poată susține, decât pasional sau în legătură cu anume aspecte locale. Dar setea de mai bine, de înlăturarea cruzimii și de creșterea iubirii în lume, nu umple mai puțin de freamăt fiecare pagină a cărții. Încrederea în puterile zămislitoare ale artei și științei nu strigă mai slab la toate cele patru zări ale lui aminte. Iată ce rânduri arată fără-rosul părăsirii unei meniri de creator pentru îndelungnicirile politice. Și să nu se uite că scriitorul însuși a fost deputat în 1907 și că frecventează, pe când scrie, clubul unui mare partid politic: „Închipuește-ți un muzicant, compozitor sau executant de seamă care, încredințat de efectele

educative ale muzicii, într-o bună zi ar zice: vreau să lucrez pentru propășirea muzicii, și în vederea atingerii acestui scor ar înceta de a mai cânta sau de a mai compune și s'ar duce să se bage lucrător într-o fabrică de sacăz, să toarne sacăz în cutioare. Nu râde și crede-mă, că partea de contribuție a oamenilor politici de toate zilele la înfăptuirea progresului e tot atât de secundară, cât e pentru propășirea muzicii partea lucrătorului care toarnă sacăz în cutioare”

Dar acest crez: „Într-o singură formulă, progresul omenirii constă în realizarea unui minus de durere, unui minus de egoism și unui plus de putere de cunoaștere și de conștiință”?

Dar aceste mărturisiri îndrăznețe și, într-un regim de stare de asediu fără îndotăală subversivă: e vorba de amintiri dela mobilizarea din 1915: „Iată în curtea cazărni oamenii alergați din toate unghiurile țării, veniți nu de bunăvoie lor, nici mânați de ură, nici de dorința unei răzbunări, nici de dorința de a pune capăt unei suferinți obștești, ci aduși cu amenințare de aspre pedepse în caz de nesupunere, înscrise din vreme în codul justiției militare, ca să meargă să ucidă alți oameni, pe cari nu-i cunoșteau. Iată cum îi înflăcărează șefii cum le toarnă în suflet otrava urei împotriva unor oameni, contra cărora n'aveau până în ajun niciun fel de resentiment”?

Dar acest pastel, tot de-acolo, la sfârșitul unei cercetări a izvoarelor dragostei de viață. „În văzduhul viorii scileau fire de funigii, soarele îmbracă firea într-o lumină caldă și dulce ca o mângâiere; din vale, ca sunetul a mii de clopoței de argint, venea chirpitul rândunicilor, adunate pe vârful trestilor, să fie sfat despre o lungă călătorie ce se apropie; din depărtare se auzea glasul duios al clopotului unei biserici. Sute de nuanțe se amestecau în vestimântul de

toamnă al codrului, de pe dealurile ce încheleau zarea și îndărătul cărora dormea coama munților albaștrii cu crestele încununate de întâia zăpadă”?

Scriitorul e azi de șizeci de ani, dar cine ar putea zice că a îmbătrânit? Și „În slujba păcii” e tot un schimb de scrisori, de demult și provinciale, cu „iubite nene Mache”, iar ideologia e aceeași până la amănunt cu țesătura patetică-satirică, din întâia schiță, „Inspecție”, semnată în 1895, I. A. Brătescu! Galbenul acesta cu zimfii întregi, deși pajura e mai de mult, sună pe lespede plin și valoros.

Mi-aduc aminte încă, ce spaimă am simțit când am văzut că Maiorescu n'avea ochi albaștri. Era la examenul de logică. Bătrânul avea obiceiul să așeze în întâia bancă seria care era de întrebat, iar el se muta cu scaunul, de partea cealaltă, jos în sală, rând pe rând pe dinaintea fiecărui student, până-i isprăvea. Eram al patrulea și așteptam, fără să mă uit, pe profesorul care se apropie. Un zgomot de scaun, altul și altul; la întrebări și răspunsuri nu luam aminte. Ajunsesese la mine! Ce va fi crezut bătrânul de spaima care nu se poate să nu mi se fi răsfrânt în față? Ochii lui erau căprui dar de-o nuanță mai concentrată și aprinsă, cu ceva cărămiziu și roșu, poate datorită streșinii albe a sprâncenelor. Unde era peruzcaua din Pană Trăsnea Sfântul, pe care mă pregătisem s'o privesc în sfârșit numai pentru mine? Adevărul era celălalt și mă sfredelea dela un pas cu încordare și cu jocuri de crețuri de frunte, de jos în sus. Dar până astăzi când mă gândesc la Maiorescu, îl văd pe cel vechiu, al iluziei, așa cum l-a zugrăvit o clipă Brătescu-Voinești, din pensula cu vopseli de de apă, a unei comparații: cu ochii albaștri.

EMANOIL BUCUȚA

C A R T I L E

„CIULEANDRA”, ROMAN DE LIVIU REBREANU

„RĂSĂRIT”, VERSURI DE D. CIUREZU

A NATOLE France a ironizat acid procedeu riscat al pronosticului literar. Obiceiul de a căuta în prima carte a unui scriitor, ca într-o palmă deschisă ochiului, liniile destinului său literar. Arăta cum, cel puțin pe trei sferturi, aceste operațiuni chiromantice dau greș. Și dovedea că procentul care nu desminte normele stabilite era alcătuit de obicei, în majoritate, din opere literare mediocre. Că, în cazul scriitorului de talent, faptele ulterioare depășesc firesc și normal cercul formulei; crescând ori devinând în domenii nebănuite.

Este tocmai ceiace s'a întâmplat și cu d. Liviu Rebreanu: primul său roman, *Ion*, n'a fost salutat la apariție numai ca o desăvârșită și înaltă realizare a genului; ci considerat și în funcție de perspectivele de valorizare pe care mediul rural românesc le dobânda. Pentru că,

dintre toate păturile sociale, aceia care tentase mai puțin, pe romancierii noștri, fusese satul; epuizat înainte de vreme, și banalizat, el nu trecea decât arar hotarele schiței sau povestirii.

Prin diversitatea multiplă a motivelor, prin conturul neașteptat de puternic și sunetul de adâncă și inedită amplexare epică, pe care îl căpăta cea mai frecventă temă semnătoristă: legătura dărză dintre sătean și pământ, *Ion* prezintă criticii un facil prilej de a defini traectoria operei viitoare a d-lui Rebreanu ca păstrându-se sigur în apropiata vecinătate a vieții rurale.

Dar d. Rebreanu a ripostat mai curând decât ne-am fi așteptat. Replica sa a fost intitulată *Pădurea Spânzuraților*: roman, în care faptele exterioare se subordonau total unei desfășurări și rezolvări pur interioare. Cartea sa următoare, *Adam și Eva*, prima încercare epică românească

de roman dezvoltând o idee filosofică, stă deoptrivă depărtată de formula în care d. Rebreanu fusese inițial demarcat.

Lucru repetat și cu romanul de față...

Căci *Ciuleandra*, deși prin chiar titlu referindu-se la un obicei rural, numele unei hore care se joacă la munte, nu are decât firave puncte de contact cu satul. Simpatia d-lui Rebreanu pentru el, fiind cel mult vizibilă în faptul că, unul d'n croi; cărții, fostul ministru Faranga, boer vechi, jine să-și improspăteze sângele neamului prin căsătoria fiului său cu o țărăncă neaoșă. Și, negreșit, prin arta cu care d. Rebreanu izbuteste să descrie călătoria acestui boer în ținutul Argeșului, unde avea o moșie și unde întâlnește pe aceia care trebuia să alături izvor de sânge tânăr obositelor mădulare boeresti: Mădălina.

Romanul începe cu un amănunt violent: uciderea de către însuși soful ei a Madeleinei, fata luată altădată dela țară și crescută apoi în străinătate, pentru a fi tovarășă vrednică tânărului Puiu Faranga; eroul principal al romanului. Începând din acest moment (și până la sfârșitul cărții) acțiunea trece, când pe planuri intericare, când se abate abia atât cât e necesar la o faptă din afară.

Pentru a-l scăpa de urmările penale ale crimei, bătrânul Faranga își îndeamnă fiul să simuleze nebunia. Îl internează în sanatoriul unui doctor prieten, care lipsea însă din țară. În absența lui, conducea sanatoriul un alt medic, Ion Ursu. După coincidența lipsei doctorului, urmează o a doua: Ion Ursu, era fostul logodnic al Mădălinei, de fel tot de prin Argeș. Și pe urmă o a treia: paznicul pacientului Faranga în sanatoriu, gardianul Leahu, era și el originar cam din aceleași locuri argeșene.

Lucrurile se lămuresc treptat. Pe măsură ce acțiunea se conturează: în liniștea desăvârșită dintre pereții celei sale, Puiu Faranga cercetează lucrul, unul câte unul, amănuntele anterioare gestului său, spre a-i afla explicația. Își amintește astfel, de chipul cum și-a cunoscut soția. De hora care se juca în băutura hanului, în pridvorul căruia el se odihnea. De „ciuleandra”. De irezistibila ei atracție, care l-a chemat să se prindă (alături de Mădălina) de mijlocul celorlalți jucători. Cum ea a învățat mai târziu în pensioane străine. Cum s'au căsătorit.

Dar, deasupra celorlalte amănunte, hora mai ales îl obsedează. Cu ritmul ei năvalnic mereu viu. Ca un tipăt pe care ar fi vrut să-l strige, în fiecare clipă, cu toți nervii și toți mușchii săi. Nu-și mai amintea însă melodia. Ii vine într'ajutor Leahu. Însfârșit „joacă”.

Mai pe urmă, din conversațiile cu doctorul, înțelege că și acesta o cunoscuse pe Mădălina. Mai mult. „Înțelege” că Mădălina îl iubea. Și atunci își explică:

— Acum știu de ce am sugrumat-o, doctore! Acum înțeleg că din pricina dumitale am omorât-o! Numai din pricina Dumitale!

— Pentru că nici nu știai că există? observă Ursu, batjocoritor.

— Nu știam, dar te simțiam fără măcar să-mi dau seama! răspunse Puiu triumfător. Când mă uitam în ochii ei nu mă vedeam pe mine, dar simțeam pe cineva! Și ochii aceia frumoși mie nu mi-au surâs niciodată! Melancolia lor nu mă

cuprindea pe mine ci regreta pe celălalt. Și atunci, când am înțeles că mi-e urșită să rămână totdeauna streină, pentru că nu mai puteam spera s'o câștig niciodată, decăt să fie a altuia mai bine am sfărâmat-o!”

Găsind, în cele din urmă, motivul pentru care a omorât pe Mădălina, Puiu Faranga se hotărăște să spună adevărul: nu este nebun! Doctorul vrea să afirme contrariul. El se înfurie: dus în celulă, prinde să joace furios „Ciuleandra”, în tocmă! cum întreg organismul ar fi izbucnit într'un imens hohot de râs fiziologic. Înebunise definitiv.

Iată de ce „Ciuleandra” trebuie considerat drept un roman de analiză. Pentru că urmărește drumul interior dela un fapt material la nebunie. Toate datele exterioare alcătuind numai o simplă ramă pentru pânza lăuntrică pe care se scrie această dramă a unei prăbușiri.

S'a făcut adesea, despre Proust, o justă observație: este incomparabil în amănunt, dar insuficient în construcție. Adică tocmai ceea ce s'ar putea spune, credem, invers despre d. Rebreanu: admirabil în construcție, insuficient însă în amănunte. Sau, mai clar: insuficient, în sens de prea mare economie de amănunte.

Căci un roman de analiză este, mai întâi, un prilej de migăloasă desfoliere intimă. De cântărire până la imponderabil. Descompunerea savantă și completă a sufletului: cum ai torna pe el, la un moment dat, acizi spre a descifra apoi atent în licoarea lui pură toate datele de chimie subiectivă care îl compun.

Cu alte cuvinte. Simțim că scapă eroului d-lui Rebreanu tocmai acest „efort în sine”. Puiu Faranga trăiește o viață, ca să spunе astfel, pur și simplu memorală. Toate faptele vin din firdele amintirii. Defilează prin fața-i: unele rămân, altele trec mai departe. Totul însă indiferent. Somnambulic. Fără o vibrație mai adâncă. Fără o sângerare mai dureroasă.

Deaceia cetitorul nici nu înțelege suficient motivul omorului: a ucis într'o criză de nebunie? sau dintr'o gelozie surdă, a cărei explicație vine tocmai la sfârșit? Amândouă alternativele au aceiaș șansă de a fi, egal de juste, ori injuste: dacă a ucis într'un acces de nebunie cum se explică extrem de ascuțita sa judecare ulterioară a faptei? Căci logica este prea perfectă. Observațiile prea „sănătoase”. Concluzia la care ajunge: *am ucis-o pentru că simțiam în ochii ei pe altcineva*, îndeajuns de verosimilă ca să poată fi atribuită unei gelozii latente. Negreșit că la aceasta s'ar opune, într'o măsură, viața sa de mai înainte. Frivolitatea și uitarea în care își părăsise soția. Dar nici ele capabile să elimine pe deantregul putința manifestării unei atare izbucniri. Mai ales că Puiu Faranga, vlăsturea dintr'o rădăcină obosită. Care simția, mărturisit, nevoia unui altoi proaspăt.

Deaceia subliniam mai sus bănuiala că d. Rebreanu a făcut prea mare economie de amănunte. Fiindcă, de fapt, eroul său nu se analizează. Mai mult „conversează” cu sine. Se cantă în afară. În fapte. Decăt în interior.

Dacă am putea înlocui actul omorului cu unul mai puțin violent, deci mai explicabil rațional, păstrându-ne continuu în domeniul bunei logice și mărginindu-ne numai la urmărirea minunatului.

drum (durând aproape 200 de pagini) care duce, cu atâtea zigzaguri ingenioase, dela „faptă” la aflarea cauzei ei, am putea fără îndoială repeta, despre *Ciuleandra*, cuvântul de altădată al lui Barrès referitor la un scriitor contemporan: scrie cu căznă, dar se atașează cu atâtea vigoare faptului, gândului sau senzației pe care vrea să le exprime, încât termină totdeauna prin a ne face să le pipăim.

Și, adăogăm noi: chiar dacă, pentru aceasta, este deseori lipsit de concursul necesar al unui stil, nou și plastic; în care amănuntul interior să capete suficient sunet și prelungire firească în metalul frazei.

Cu apariția volumului de versuri „*Răsărit*”, al d-lui D. Ciurezu, s'a deschis din nou vechia discuție a regenerării izvoarelor poetice prin folclor. A condițiilor în care el poate deveni poezie. Și a dozajului ce ar trebui folosit pentru aceasta.

S'a spus anume că, în poezia d-lui Ciurezu, nu știi cert unde se termină elementul popular și unde începe, de fapt, contribuția personală a poetului. Observația este deplin întemeiată. D. Tomescu a găsit, de bună seamă, cuvântul fericit: „legătura cu mediul rural e cuprinsă toată în senzații cărora poetul nu le dă timp să se prefacă în realități interioare, ci le surprinde în chiar clipa când ele se găsesc încă în văz, în auz, în pipăit”.

Fiindcă, fără îndoială, folclorul este sursa cea mai indicată unei înprospătări. Dar cu o condiție. Și anume: materialul poetic autohton să nu fie „folosit” direct. Adică prezentat în chiar vechile lui tipare. Căci poetul face atunci o operă de simplă transcriere. Poezia obținută astfel nu este decât o variantă cultă a versiunii populare. Atât de străvezie că forma inițială se întrezărește pretutindeni.

În vreme ce, poezie reală, nu este decât aceia în care poetul „compune” intim cu realitatea populară teme personale. Când toate elementele din afară au fost mai întâi descompuse interior. Lirizate sub acțiunea puternică a reacției unor active sucuri lăuntrice.

Prin urmare, asimilate. Proces care se săvârșește totdeauna lent și cere timp. Suficient ca, tot ce-a venit din afară, să se depersonalizeze complet.

Utilizând însă minereul folcloric în stare aproape brută, conservându-i chiar forma în care a fost colectat, d. Ciurezu nu și-a putut realiza decât parțial intențiile.

„*Răsărit*” rămâne astfel mărturia prematură a unuiu dintre cele mai onorabile și autentice eforturi poetice: de infuzare în vinele vocabularului și poeziei românești contemporane a unui

ritm și energii noi sau, în tot cazul, neîndeajuns exploatare până acum.

Dincolo de acest efort, temperamentul poetic al d-lui Ciurezu se vedește a fi acela al unui „frenetic”. O bucurie explosivă de a se simți trăind pretutindeni. De a se multiplica generos oriunde; pulsând de o robustă energie sufletească. De aci dinamismul voinic al poeziei sale și ropotitoarea ei muzicalitate:

*Ira, ira 'n patru vânturi,
Patru volburi, patru zări,
Patru 'ndemnuri de cârdri,
Ira, ira 'n patru vânturi*

*Ira, ira pe ogoare
Printre bulgării de soare,
Printre lanuri de dogoare,
Prin dumbrăvi amăgitoare,
Ira, ira pe ogoare”*

Sau:

*„Și simt smucind în mine linerețea
Ca 'ntr'un hâțiș un cerb gonit de câini.
Simpt patima cum se surupă 'n mâini
Și-mi năpusțește 'n sânge frumusețea.
Și sorb așa viața primăverii
Din grunții grei de soare și senin,
Ca un bețiv, năstrapii reci de vin.
Eu sorb setos mustirea primăverii”.*

Și, în fine:

*„Un mânz a dat năvala în livezi
Nărod și svelt de multă sândătate
Un faun gol cu buzele mușcate
Prin mărăcini își pierde ochii verzi.
O fată 'n lan cu trupu 'ncețarat
Își lasă sânii rumeni și aprinși,
Pe-un prund de maci, cu dărnicie 'ntinși
Din inima pământului araș.
În coapsa unui deal un plop de-argint
Tăsnit vioi cu creștetul spre soare,
Își mișună o taină care doare
Prin foile cu vine de argint,
Eu frâng în mâini o joardă de alun
Și rup un rug crescut peste cârare,
Arunc un bulgăr de pământ spre soare
Și răs
Și sug în ochi sușul lui nebun”...*

René Lalou spune undeva, în ale sale „glosse asupra criticei” că, înainte de a emite nota definitivă, pentru a-și cerca oarecum forțele și ași surprinde glasul real al sufletului, „poetul, ca și criticul, are dreptul de a face în chip public gamele sale preliminare”.

Este tocmai ce a făcut până acum d. Ciurezu..

AL. BĂDAUȚĂ

CRONICA PLASTICA

DESENURI DE CAMIL RESSU

ÎN evoluția artei românești din ultima jumătate de veac, adică în perioada decisivă pentru faza ei de astăzi, desenul și grafica aplicată nu s'au dezvoltat întotdeauna paralel cu înfățișarea picturii și mai n'odată în aceeași măsură. Culoarea, mijloc de expresie mai apropiat sufletului românesc, a domănat, fără a ceda o parte a preocupărilor plastice, măcar temporar, graficii, care a rămas copilul vitreg, neglijat de artiști, neluat în seamă de public. Desenul academic din școală nu s'a debarasat de legile vechi și banale, rămânând numai uncaltă și reazăm facturii de pictură, iar cei ce au avut într-adevăr de spus ceva, deosebit prin valori grafice, n'au fost prețuiți îndeajuns, astfel că desenul își face numai rare ori loc, ca artă independentă între celelalte arte. Ilustratori de cărți n'am avut, fiindcă n'am avut nevoie de ei, fiindcă nivelul cărții românești n'ajunsesse încă să aibe pretenții artistice. Am avut și avem totuși câțiva desenatori, care, găsind de lucru pentru edituri, ar fi dus, fără îndoială, arta desenului până la culmi nebănuite. De la *Grigorescu* neau rămas câteva desene minunate în pență, (—vezi și acela din colecția Muzeului Simu!—) iar desenele contemporanilor noștri se mențin la un nivel foarte înalt, întrecut de acelea semnate de *Iser*, *Ressu*, *Ștefan Dimitrescu*, *Cecilia Cufescu-Storck* și *Nina Arbore*.

Într'un timp când Impresionismul românesc, urmând calca lui *Grigorescu*, nu s'a dat înapoi în fața celei mai excesive destrămări picturale, disolvând toată imaginea lumii într'o vagă suprafață de culoare. — altminteri, în Europa întreagă se făcea la fel — un artist s'a oprit mai mult la pondere și la greutatea sculpturală, susținută de valori liniare. Era *Camil Ressu*, pictorul ce s'a slujit de optica cea mai realistă în arta modernă românească, un realist, care a știut să strângă în linie suprafață plastică și în culoare expresia realității, până ce a trecut dincolo de ea, până ce amănuntul naturalist s'a contopit într'o simbolizare formală. Pe când admiratorii și urmașii lui *Grigorescu* s'au îmbătat de culori nesufinite, rupte spre mii de direcții, pictorul și desenatorul *Ressu* a găsit un stil propriu pentru închegarea liniștei plastice, pentru severitatea clară a unei ținute lăuntrice, care căuta să stabilizeze cursul puhoiului dinamic, făcând loc unui realism potențat până la desprinderea esenței magice din exactitate și din suprafețele sculpturale. În aceeași perioadă, când pictorul *Ressu* lucra la portretele lui cele mai incisive, Impresionismul propaga mai ales drumul spre peisaj și pierderea omenescului în expresia sa supremă. Peisajul domina așadar și la noi, împreună cu motivul de mii de ori repetat al peisajului. Atunci arta lui *Ressu* deveni un fel de stâlp de oprire, ce arăta spre liniște statică și spre omenesc, dându-ne câteva dintre puținele documente portretistice din primul pătrar al secolului nostru, documente de care n'am vrea să ne lipsim și care vor fi și pentru generațiile vii-

toare, prețioase mărturii. Căci realitatea exact conturată e, în aceste portrete, numai, îmbrăcăminte fantasticului sufletească ce clocotește sub pojghita exterioară a liniștei. Portrete ale oamenilor noștri de seamă devin și astăzi cu atât mai rare, cu cât nici tendințele noi în arta românească nu s'au oprit la tălmăcirea individualității în elemente plastice, cât la compoziție. Artistul *Camil Ressu* s'a menținut aproape singur alături de năvălirea peisagiului și a pitorescului, strângând și întărind caracteristicul, fără a d'solva și fără a prinde materia numai în indicațiuni arbitrare, ci pipăind dimpotrivă suprafața cu creioanele lui ascuțite, modelând capete într'o singură închegare de alb și negru.

Astăzi realitatea rară și deosebită a operii domnului *Ressu* a ajuns să fie numai un fel de mit, ale cărui izvoare nu sunt cunoscute decât de prea puțini. Generația de după război n'a putut să-l înțeleagă pe acest artist, din simplul motiv că n'a mai expus decât un foarte restrâns număr de lucrări. Iar lucrările mai vechi stau îngropate în colecțiile particulare, sub pojghita de praf a uitării. Câteva propagă însă din convingere mitul, care a fost cândva un adevăr dintre cele mai strălucite în evoluția artei noi românești. A fost. Așteptăm să mai fie, așteptăm — și au trecut ani de atunci — de prisos. Ne aducem aminte de frumoasele desene figurale, masive și prinse în linii tăioase, de schițele cu figuri grele și nespuse de închise în contururile unui ritm liniștit, pentru cortina Teatrului Național. Contururi care, în multe cazuri s'au apropiat de calitatea cea mai înaltă a lui *Pablo Picasso* sau a germanului *Overbeck*. În trăsături concise creionul împarte materia în suprafețe plastice, urmărește ascuțiturile cele mai ascuțite, întărește fluidul opac al unui chip omenesc adâncește o privire prin punctul fix sau jucăuș al unei pupile. Chiar atunci, când linia nu vrea să fie decât un rezumat grafic din întregul sculptural al unui chip omenesc, traducerea vieții, în cele câteva linii, e cu prisosință săvârșită. Din câteva linii mai groase se desprinde fantasmagoria unei vieți de poet, ca de exemplu într'un portret, cât se poate de sumar, al domnului *Tudor Arghezi*.

Astfel contemporanii noștri români sunt priviți și redați cum ar trebui să-i vedem — dincolo de realitatea prea mărunță a zilelor comune. Iar suprafețele sculpturale ale înfățișării lor rămân atât de pronunțate, încât sunt parcă turnate de pe-acum în bronz sau cioplite din spirital static al pietrii, cu toate că păstrează și toată diferențierea valorilor grafice. Englezul *William Strang*, un artist matur între compatrioții lui netalentați și pervertiți, a reușit acum vreo treizeci de ani, să realizeze valori mari, în aceeași direcție (pe când cehul *Emil Orlik* s'a înecat cu desăvârșire în mocirla unei virtuozități superficiale și banale). Când privim aceste portrete de *Ressu*, ne amintim, înainte de toate, de ținuta liniștită și nobilă a Renașterii italiene. E

cea așezare echilibrată în cadru, care din orice tors face un întreg, o unitate ideală. Fără îndoială, *Holbein* ne e atunci aproape, desenatorul cu condeiul ascuțit de argint, care cu ajutorul liniilor celor mai subtile, cuprinde de multe ori un volum uriaș, greu cât un munte. (Ingres știa altele nu însă această!) Din materia cea mai densă ne vorbește spiritul și tot ce se află dincolo de ea. Nu mai poate fi vorba de atmosfera reală a unei încăperi, de atmosfera unei zile cât de limpezite, ci numai de atmosfera interioară a unei vieți întregi. Capul prozatorului *Gala Galaction* e ca de piatră, păstrând însă fluiditatea grafică; contururile singure ar fi în stare să exprime caracterul launtric al creatorului. Iar în portretul poetului *Adrian Maniu*, calitate o trecută cu desăvârșire dincolo, spre domeniul simbolizării generalizatoare, fără a pierde ceva din valoarea individuală. Liniile unui umăr întreg și încadrează uneori o schiță, care altminteri, ar fi rămas un ciob interesant; tășurile liniare, ce închid modelarea nespuse de precisă a unui obraz, au tendința hotărâtoare a unui desen geometric, care grănițează, scoțând în relief substanța, de care depinde aspectul întreg al existenței creatoare.

Susținut de echilibrul maturității, domnul Camil Ressu, a lăsat în urma lui sărăcia portretistice noastre, înfățișându-ne cu mijloace pre-

țioase, chipurile câtorva contemporani. Atitudinea formală a acestor portrete e aceea a oricărui disprețuitor de diletantism, ce se refugiază într-o zonă, unde meșteșugul artistic nu prea poate fi controlat. Toată arta domnului Ressu a fost un protest concis și hotărât împotriva acestui soi de diletantism, dar nu mai puțin împotriva destrămării complete în pictural. Într-un timp când alții n'au văzut și n'au redat în arta lor decât depărtarea și fluidul adâncit al peisagiului, el a exprimat apropierea, dându-i un înțeles cu adevărat omeneșc. Generația lui *Camil Ressu* poate fi mulțumită că și noi, căci artstul i-a priceput sufletul, deslușindu-l și contemporanilor mai tineri. Patrimoniul nostru nu e bogat în documente sufletești, talmăciite prin plastică. Domnul Ressu a făcut o excepție, îmbogățindu-ne galeria cu o serie de chipuri dintre cele mai semnificative. Și astfel fapta lui, artistică în toată substanța ei, primește, chiar dincolo de granițele plastice, un înțeles profund, documentar și purtător de simbolizare omenească pentru dezvoltarea întreagă a spiritului românesc modern. Nu fiecare artist, chiar dacă ar fi și mai darnic înzestrat decât domnul Ressu, are o asemenea misiune.

OSCAR WALTER CISEK

DRAMA ȘI TEATRU

BCU Cluj / Central University Library Cluj
„LUMINIȚA” trei acte, de d-șoara Ticu Arhip

„INELULUI”, piesei de debut de acum câțiva ani, multe i s'au ertat și mai multe i s'au subliniat, cu generoase nădejdi; „Luminiței”, piesei de azi, i se va despletii cu îndoită grijă firul. Între amândouă, d-șoara Ticu Arhip, autoarea, nu-și poate încă face un nume în drama românească.

O sensibilitate aleasă ar fi putut crea din d-șoara Arhip o scriitoare. O serie de uriciuni însă ale talentului său, se opun; le vom vedea de îndată și le vom nota, căci cu tristețe trebuie să scriem, atâta ani de experiență, nu le-au omorât.

Autoarea și-a propus să scrie o dramă psihologică; o dramă cu un conflict răsarit din adâncul organizării sufletești a personajilor sale. lucru dintre cele mai laudabile.

Numărul restrâns al personajilor de altfel e ca un indiciu exterior; totdeauna semnul acesta dă o impresie vagă de rămășag, în orice caz de luptă cruntă cu legile poeziei dramatice întreprinsă de un vajnic luptător.

Astfel și-a așezat piesele, pe tabela jocului său, autoarea, înainte de a porni la luptă. Desfășurarea operelor nu ne desminte interpretările acestea.

Subiectul e din cele mai banale (toemai prin adâncime și mișcare, el urma să-și dobândească valorile sale). Scriitorul Șerban (nimeni n'are nume de familie, încă un semn, dacă nu mă înșel, din intențiile preparatorii, și anume, de a ține totul aproape de ființa interioară, sufle-

tească a personajilor), trăește glorios și trist, câteva zile de vară, la un conac bogat, împreună cu familia sa, fata fostei lui căsnicii, Luminița, copil tânăr și zburdalnic, și tovarășul ei Vania, luat de suflet de Șerban, acum student nevrozat și bântuit de fiori tragici. Așa găsim personajele în primul act.

În această trinitate se vestește sosirea Suzei, femeie fatală, amorală și lucie pentru orice intenție de normalizare și reducere în tonalitatea sentimentelor obișnuite. Șerban o anunță Luminiței ca pe o soră a mamei sale. În realitate, Suza, e însăși mama Luminiței; ea revine la fostul ei cămin după cincișprezece ani de viață mai mult sau mai puțin liberă.

O emoție scurtă și de suprafață o cuprinde la revederea fiicei sale. Maternitatea nu e organizată în sufletul acestei femei. Nefericită, ci numai tolerată de Șerban, ea se mulțumește și cu situația de mătușă, în casă. Dar în curând, adevărata ei viață nu întârzie să se arate: ispitește pe Vania, tânăr fără ax sufletească, desfrunzit înainte de vreme de o educație aspră și sceptică pe care i-a dat-o Șerban, și turburându-l adânc pe junele maniac îl hotărăște să fure chiar și să plece cu ea. Lucrurile însă se dau pe față de nevinovăția isterizată a lui Vania, și, în urma unei scene mari, numai Suza părăsește casa.

Dar ea revine, noaptea. În dogoreala patimei aprinse de Suza în Vania, care stărnice în planul

său de plecare pălese iute mugurii dragostei abia schițate dintre Vania și Luminîța. Aceasta simțind însă ruptă legătura plătindă a primului său amor, se sinucide, pentru a lăsa drumul liber, celorlalți.

Pasionante peisagii sufletești, mohorite și împușinate de viață, iată ce a dorit în primul rând să ne înfățișeze autoarea. Schițele se recunosc lesne, nu însă și creațiunile, cari nu există și cari se află dincolo de posibilitățile de realizare ale d-șoarei Arhip.

D-sa nici în poezia epică nu ar fi putut realiza ceea ce doria, de vreme ce maniera d-sale stă între un imagism personal și inoperant în genuri obiective și o invenție, inedită e adevărat, de situații cari cer o autenticitate totală a tiparelor în care sunt turnate. Astfel, cîricare din cele patru personaje, au o aceeași sensibilitate și o aceeași limbă: acelea ale autoarei. Numai faptele lor sunt diferite, cuvintele însă nu.

Nimeni, în cursul celor trei acte, cînd vrea să lămurească o stare de suflet pe care autoarea permanent o simte greu de exprimat, nu întrebuițează altă metodă decât pe aceea a unor palide simboluri cari se înveșmîntează câteodată în simple figuri poetice, iar altă dată, în povești sau parabole.

Toată lumea se literaturizează liric în Luminîța. Imaginile de multe ori sunt foarte frumoase, dar ele omoară pe cei cari imprudent le nasc și leșiesc până în cele din urmă, lăsând inapresa unei căi deviate și false pe care, sigur fără voie, au apucat autoarea, crezând că poate ara, cu o pensulă de smalt.

Procedeeul nu identifică rolurile. În scenele în care răușește să creieze interes dramatic — sunt și din acestea în actul al doilea și al treilea — d-șoara Arhip stăruitor parcă vrea să strice, tăind curentul viu pentru un popas drăgălaș pe care inutil îl mai face un actor, să ni se prezinte cu un nou ciob de suflet.

Personagiile sunt lucrate ca ochii de muscă: în fațete, pe care nu le ocolim deodată ci cu vremea, dealungul actelor.

Metode ajutătoare la crearea acestor ființe aburite mai sunt: dialogul și tehnica scenelor juxtapuse. Amîndouă vin din influențele dra-

mei moderne străine, în special germane și nordice. Un astfel de dialog:

Luminîța: Pleacă Vania!

Vania: N'am bani.

Luminîța: Vrei să pleci?

Vania: N'ai spus tu?

nu va putea niciodată să-și producă efectul, de casă de păianjen ruptă de fluturi de zdrențe de gânduri, de demență, ca la un Wedekind sau Kaiser, de pildă, pentru că dialogul acesta pune din afară un fel de jazz deșuchiat pe ceea ce a fost creat, din gesturi sau situații mai dinainte; el nu creiază, cum ar fi de pildă un dialog de dramă naturalistă.

Întrebare la întrebare, sau fraze cari pornesc din mînunchiuri de convorbiri fără țintă — și toată piesa, la cotiturile obscene ale sufletelor se împletește în ele — dau ritm și niciodată carne și perspective.

Tot din influențele arătate vin scenele juxtapuse tip: scena furtului din actul al treilea tăiată de aceea a povestirii, cu mica înlîmplare din via lui Stroe (Luminîța-Vania).

Isbutirea acestor scene se ascunde în materialul pe care ele îl poartă. În general sunt două nuanțe — una lirică și alta tragică, de pildă — dar dintr'un acelaș registru, iar nu disparate ca la d-șoara Arhip. Sunt două lumini din acelaș cerc de evenimente, din aceleas situații, una palidă, alta închisă, iar nu din înlîmplări deosebite.

Realmente isbutite sunt scenele din actul al doilea: hotărîrea la furt și finalul. D-șoara Arhip însă nu și-a cunoscut nici puterile, nici materialul și nici nu știe să clădească armonios.

Cîteva expresii cu totul neromânești ca: gîndul „din dărătul capului” și „n'am trăit trandafiriu”, îi îngreunează chiar literatura, de mai mulți ani.

Actorii, eroici în roluri false, afară de d-na Filotti, care a avut o întreagă și frumoasă izbîndă, punînd în slujba singurului rol centura mai bine, frumusețe, și aleasă artă a scenei.

„DON CARLOS”, tragedie de Schiller

Purtînd ca un fluviu, un dublu izvor în începuturile acțiunilor sale, tragedia pe care în fragmente Schiller o publica și o citea în fața curții din Weimar și în Thalia, poezia celor douăsprezece scrisori de comentarii proprii și multe volume străine, ne-a răsărit cu toate lungimile și minunile ei. Grandilocvență, duioasă și mai ales genial construită în actele lui Posa, cele trei dela sfîrșit, Don Carlos păstrează încă în ea frumuseți incontestabile, de mișcare, avînt și sculpturală notațiune.

Shakespeare arată însă adeseori calea tablourilor cari cad unul după cellalt. Dialectica shakespeariană, atmosferă, cuvinte răsunătoare, câteodată imagini shakespearane. Și totuși un lucru autentic al tinerii Germanii trîmbițate de Schiller: libertatea. Numai laude celor ce s'au gândit, de pe scena lor la Don Carlos. Directorii dela „Regina Maria” au deschis iar, letopiseful cel mare al literaturii universale.

ION MARIN SADOVEANU

CRONICA MARUNTA

D. Mihal Dragomirescu e un germanofob infricosat. Scrisul său lapidar ca o inscripție română, și de o limpezime într-adevăr anatol-franciană, judecățile sale de o maiestrie impersonală ca sentințele dreptului deasemenea roman, vestita sa nomenclatură terminologică scăpată ca din condeiul lui Descartes, cultura sa meridională căpătată prin miracol la o Universitate teutonă, spiritul său rapid și sesisant, gustul său auster și atic, — toate aceste calități pe care i le cunoaștem azi unanim, îl predestinează ca atlet al clarității sudice împotriva neamului haotic a spiritului german întrupat în Goethe și Nietzsche. Născut la Plătărești latini ai județului Ilfov, d. Dragomirescu a deprins, se vede, încă de când era copil și se juca pe lângă paznicii închisorii din satul natal o perspicacitate de vultur pe care o întrebuințează de câțiva ani încoace în opera de demascare a tuturor agenților literari ai unui germanism subversiv ce vrea să ne corupă.

Ultimul număr din marele său organ *Falanga* ne aduce, în loc de articol de fond, sub propria-i semănătură, un reportaj sensationnal intitulat: „Un simbol al streinismului: Oscar Walter Cisek”. L-am citit, firește, pe nerăsuflăte; era doar vorba de croniecarul plastic al *Gândirii*. Il știam pe Oscar Walter Cisek bucareștean get-beget, născut și crescut aici, în definitiv ca și d. Mihail Dragomirescu, studiat prin străinătăți, călătorit prin toate muzecele Europei și tânăru care scrie în două limbi, ceea ce d. Dragomirescu nu isbutește într-una măcar. Și într-o vreme când bogata noastră mișcare era tâlmăcită publicului de d. Biliurescu, d-na Fulmen și d. Dragomirescu, noi em rugat pe acest tânăr și învățat scriitor să facă pentru *Gândirea* o cronică plastică occidentală, adică documentată, critică și bine scrisă. Aveam iluzia că astfel revista noastră a jucat și joacă un rol oarecare în orientarea mișcării artistice, în lămurirea valorilor ei reale și în educarea gustului pentru frumosul bronzului, picturii și al colorilor. Credeam chiar că *Gândirea* e singura revistă de artă din România. Il mai știam pe Cisek redactorul unui a dmirabil buletin de propagandă, scris în nemțește: *Kulturnachrichten aus Rumänien*, apărând sub auspiciile Fundației Principele Carol. Știam că articolele sale judicioase și obiective despre mișcarea culturală din România sânt reproduse și comentate de cele mai mari ziare și reviste germane. Înăia oară lumea germană lua, prin truda și talentul lui Cisek, cunoștință despre o creație culturală în țara noastră. Și pentru asta îl credeam un luminat patriot român. . .

. . . când deodată descoperim, prin reportajul sensationnal al d-lui Mihail Dragomirescu, că Oscar Walter Cisek e „un simbol al streinismului” și mai mult decât atât: un agent plătit al politiceii lui *Drang nach Osten*! Așa își explică d. Dragomirescu — metodic, prin „cinci presupunții” care sânt tot atâtea inepții, — de ce lui Cisek nu-i place pictura unor Kimon Loghi,

Titus Alexandrescu și Costin Petrescu. E dedesubt o organizație „ocultă” de corupție continuă a românismului. D. Dragomirescu o denunță cu perspicacitate de vultur sau de agent secret: „*Drang nach Osten*, cu arta germană, cu gustul german, cu arta industrială germană! *Drang nach Osten*, căci Românul e prost și înghite orice!”

Ca niște complici ce ne aflăm cu agenții oculte germane și noi credem același lucru despre Român; cu o mică diferență însă: numai când acest român iscălește Radu Bucov.

Literatura biografică a ajuns în Franța un gen aparte și foarte căutat, judecând după numeroasele cărți ce apar. Iată o modă care ar fi trebuit să apară și la noi, dacă sincronismul imitativ ar fi o lege iar nu un simplu moft terminologic. Și iată un caz când am dori sincer legitimarea sincronismului printr-o literatură biografică similară în românește. Un roman al vieții lui Dimitrie Cantemir, un roman al vieții Spătarului Milescu, un roman al lui Bălcescu, un roman al lui Hașdeu, un roman al lui Eminescu, un roman al lui Anton Pan chiar, ne-ar aduce via sub ochi epocă și om. Simțiri și ideologii trecute ar veni, ca izvoare proaspete, să răcorească actualitatea, să-și împletească firele de aur ale continuității cu acest prezent ce-și caută formele proprii. Dar legea sincronismului scârțâie defectată. Scriitorii și publiciștii noștri ocolesc truda unui roman întemeiat pe crudițe biografice. Pentru a reda, cursivă și clară, o asemenea literatură, se cer studii temeinice asupra subiectului ales. Închipuiți-vă un scriitor român, care nu s'ar numi C. Gălaction sau Emanoil Bucuța, cotrobăind prin hătoagele prăfuite ale Academiei sau utilizând permisul de liber parcurs pentru a studia pitorescul unei localități legate de un nume celebru.

În schimb, foiletoanele ziarelor și paginile revistelor sânt pline de ideile, problemele și numele pe care le-ai citit cu o lună sau cu o săptămână mai înainte în ziarele și revistele pariziene. Sânt parafrazări de multe ori desfigurate ale unor lucruri asimilate în fugă, — dovezi ale unui parazitism intelectual, steril și funest. Ce-ar mai scrie acești tineri intelectuali dacă, printrun cataclism, nu le-ar mai sta la îndemână presa franceză? Studiul unei personalități din cultura românească a devenit o raritate, un eveniment.

Deaceea însemnăm cu bucurie studiul documentat și frumos gândit al d-lui *Radu Dragnea*: „Cantemir și filosofia istoriei” (în *Scrisul Românesc*, No. 2) și articolul sintetic despre „Nicolae Bălcescu” al C. Z. (ane) (în *Viața Românească* No. 10—12).

Henrik Ibsen va fi comemorat anul acesta, alutălea dela nașterea lui, pretutindeni. Pregătiri mari se fac pentru a realiza expresia perfectă a recunoștinței contemporane față de nordicul nimbă de aurora boreală a unei glorie excepționale. Norvegia în special ține să prăznuiască împărătește geniul răzvrătului ei fiu. În numele patriei, romancierul Johan Boyer a cerut astăvară PEN-Clubului adunat la Bruxelles ca, în primăvara ce vine, congresul să călătorească la Oslo în semn de omagiu. Asociația mondială a scriitorilor va lua astfel înfățișarea solemnă a unui pelerinagiu.

Ibsen, care la noi e mai înțeles și mai gustat decât în Occident, va fi comemorat și în România. Credeam însă că tocmai pentru acest motiv comemorarea lui se va desfășura cu amplitudinea cuvenită. Dar așteptarea noastră s'a preschimbat în nedumerire cctind în ziare că Teatrul Național din București va reprezenta cu acest prilej una sau două din piesele obișnuite și cunoscute ale lui Ibsen, piese reținute din repertoriul mai vechiu. Va să zică nimic excepțional; ceea ce echivalează cu o absență. Reluarea unei piese jucate nu însemnează comemorare. Unde e faptul artistic non care să impresioneze înălțător astăzi, iar mâine să rămână epocal în amintire?

Ne așteptăm la un mare ciclu ibsenian sau, în cellalt caz, la alegerea câtorva din piesele excepționale, — *Impărat și Galilean*, *Brand*, *Peer Gynt*, — care, și prin proporții, și prin concepție, cheamă eforturile vrednice de un moment atât de rar. La marile solemnități se cântă din orgă, nu se suieră din solz de peste. Direcția Teatrului Național din București vrea să prăznuiască pe Ibsen suierând din solz de peste.

Dar care e menirea și ținuta acestui Teatru subvenționat ca niciun altul din Europa? Să ne prezinte din repertoriul internațional fleacuri bulevardiere pentru a face concurență histrionilor de suburbie? Să ne joace din producția originală momăi de zăpadă, copeli și alte opaițe, impuse de târgul politic, când nicio piesă de Lucian Blaga n'a văzut lumina scenei? Dela războiu încoace, e o continuă scădere de nivel în alegerea repertoriului. În loc ca ținuta lui să oblige întreprinderile particulare la o ridicare a nivelului, Teatrul Național se coboară el, socotindu-se în concurență, la orizontala suburbiei. Cu câteva săptămâni mai înainte, direcția lui vestea la răspântie un excedent de două milioane într-o singură toamnă. Faptul, de bunăseamă, era socotit ca o ispravă ce trebuia cunoscută. Teatrul se confunda cu o cooperativă sau cu o întreprindere de bancă. Bilanțul financiar. Ideea conducătoare a degenerat într-o deviză comercială: minimum de eforturi cu maximum de câștig material; în care caz, direcția se mulțumește cu rolul unui mediocru preocupat sârguincios.

E oare altă concepție conducătoare când această direcție anunță pentru comemorarea lui Ibsen o reluare oarecare numai așa, ca să dea iluzia că ne aflăm și noi în treabă europeană? Dacă nici acesta nu e prilejul rar al unei efortări ieșite din comun și al unei realizări de artă înaltă, atunci când își justifică Teatrul Național rangul de instituție artistică a Statului? După impulsul direcției, vor trece

poate încă zeci de ani până să vedem pe scena noastră un *Brand* și un *Peer Gynt*. O comemorare internațională aducea în plus un fel de obligație din afară, pe sub care însă conducerea teatrală din București s'a strecurat cu ieftina îndemănare a unui preocupat care se susține birului.

E criză de inteligență la direcția Teatrului.

King Lear, recentul studiu critic al d-lui I. Botez, se adaugă lângă *Hamlet* publicat mai dinainte, ca un nou capitol dintr-o lucrare de ansamblu asupra teatrului lui Shakespeare, pe care ne place s'o întrevădem crescând. Cu bogat aparat bibliografic și cu un entuziasm antrenant, cea mai tumultuoasă și mai vastă dramă shakespeariană e înfățișată în cadrul „absurd” și „misterios” al „pansihismului cosmic”. Ritmul pasiunilor ce se sbat în eroii acestei drame se confundă cu ritmul oceanului și al cerului devastat de vijelii. Ai sentimentul sublim că participi la un cataclism cosmic. *King Lear* e un Univers întreg condensat pe scenă. Și e ușor de înțeles autorul recentului studiu când își înneacă aparatul critic într-un inm de slăvă pentru Cordelia și pentru regalul ei părinte cu ale cărui plete răvășite de nebunie se împletește bi-cele furtunii și șerpi de foc ai trăsnetelor:

„Vijelia suferințelor lui Lear, maiestatea înțelepciunii în nebunia lui, superba renunțare la toată pompa și mărirea care l-au încântat și l-au înșelat până la 80 de ani, concentrarea cu disipare a întregii lui existenți într-un moment de iubire pentru dumnezeiasca Cordelia, desnădăjdea haotică a pierderii ei pentru vecie... toate aceste frământări ale celui mai mare, mai bun și mai vehement suflet din galeria lui Shakespeare, încunună sfârșitul piesei cu *triumful spiritului și al iubirii*, prin negurile nebuliei, — lăsându-ne coplesii de misterul că forțele mari ale minții sânt dincolo de domeniul inteligenței, în infinitul elementar al inconștientului din sufletul omului”.

NICHIFOR CRAINIC

N'a trecut o lună dela tulburările dela Oradea — parcă așa s'a impus termenul gazetăresc?—și iată un răspuns, cu fapta, al studențimii organizate. E acest frumos *Vademecum academicum* (*Călăuza studentului, 1927—1928*), scos de Oficiul universitar din București. Greșala dela Oradea a fost dureroasă, dar fără urmări asupra vieții mai adânci studențești. Aceasta își trimite florile ei, pe lungi tulpini, până în aerul rebarbativ al unei informații complete despre întreg mecanismul universitar, în cartea cu coperta tinerească, de culoarea liliacului, pe care abia ni-au dat-o grăbite teascuri tipografice.

Dar nu mă pot ține să nu transcriu aici, câteva rânduri dintr-o scrisoare care a plecat spre țară din America, la 14 Decembrie, atunci când întreaga presă yankee zbârâia împotriva noas-

iră. Expresiile sunt tari și uneori furioase. Ele izbucnesc din contactul, ca niște fulgere, cu atmosfera dușmănoasă a locului și n'au de ce să supere. Românul expatriat se simte coardă și accentele sunt de vijelie. Fac bine, chiar când sunt nedrepte. Pe lângă, apoi, că aduc și prețioase observații comparate:

„Vălvă mare la noi cu minoritarii. Fac un scandal prin presă, toată evreiască! În politică n'au putut intra Evreii nici aici bine, dar au toate ziarele în mână. Cu toate acestea creștinii, cari sunt în vastă majoritate, știu și toți vin și cer scuze pentru campania ce se duce în contra noastră. Ei își dau seama că este exagerată. Și aci este antisemitism, dar este științific organizat. Nu se spune că nu se primesc Evreii, nici aici, dar când d. Ijic cere un post sau așa ceva, postul este ocupat de altcineva sau altcineva îl ocupă. La Harvard există numerus clausus contra Evreilor. Sunt cinci la sută primiți numai, restul: nu sunt locuri! Nu sunt bătuți însă, nici înjurați. La noi este reacția barbarului, simplă și nerafinată.

„În tot cazul, dacă în raportul popilor americani de acum câteva zile, se punea negru în loc de Evreu și catolic în loc de Ungur, el putea fi luat drept un raport asupra situației minoritarilor în Statele Unite. Dacă e vorba să aduni murdărie, o poți aduna în orice țară. Fiecare țară își are murdăria, cum își are antidoturile ei. Avem și noi oameni liberali, cari cunosc problemele și caută să îndrepte lucrurile, ca oriunde. Să acuzi o țară întreagă, pentru fapta unor nebuni, e o crimă. Voi scrie o scrisoare lui Culbertson ministrul Americii la noi, să atragă atenția investigatorilor americani, că dacă se continuă acușările în masă în contra noastră, voi face și eu la fel, la întoarcere. Voi aduna material și voi conferența despre situația Negrilor în Statele Unite, despre tratamentul vizitatorilor la Ellis Island, etc.

„În fine, în chestia lui Keller, supusului american. Dacă eu aș cere privilegiul de a vorbi uneori adunări de nebuni de aci, și de acestea sunt multe, și le-aș vorbi în sens contrar părerilor lor, aș risca să ies schingiuit și bătut. Dacă, pe dealtă parte, mă bag în chestiunile lor interne, trebuie să fiu gentleman și să suport consecințele. Nu mă pot plânge autorităților. Și nu pot cere despăgubiri, cum a făcut Keller. Pussyfoot Johnson, un prohibiționist, a vorbit unei adunări în Anglia, în 1920 sau așa ceva în favoarea prohibiției, și s'a zvârlit cu oină cloșcă și altele contra lui. Și-a pierdut un ochiu cu acea ocazie, dar nimeni n'a sugerat că Anglia trebuie să plătească ochiul lui Johnson pentru acest lucru. Noi nu suntem nici Haiti nici Haway. Primim musafiri ca musafiri, și cred că nimeni nu-i primește ca noi, dar să fie la locul lor și dacă cer privilegii să sufere și consecințele. Un om ca Keller să fi făcut aci ce a făcut el la Oradea Mare, să atace guvernul sau studențimea sau orice alte persoane sau instituții, ar fi fost imediat deportat. Și asta ar fi fost puțin. Ar fi fost și bătut și prădat și apoi și deportat”.

Iată, micul vulcan dela Oradea, ce valuri poate să ridice tocmai în metropola comerțului american! La patru, cinci zile, când noi nici nu ne dumiriseam ca lumea, despre ce se petrecuse la doi pași, compatriotul meu înghițise gaze-

tele new-yorkese, cu selea omului în străini care se trezește într-o bună dimineață cu țara lui ajunsă centrul preocupărilor intercontinentale și hiperoceanice, și seria furios îndărăt. Să bage dumnealor de seamă, stăpânii, cu ură și părținare, ai căilor aerului, ministrul Americii și toți ceilalți! Cum clocotește, geyser, dragostea de moșiel.

Era vorba însă mai ales de *Căluza studențului*, cu nenumăratele ei lămuriri, despre locuri: cu poezia și gradele de longitudine și latitudine ale întâiului nostru oraș universitar, și despre oameni: cu statistici de zeci și zeci de mii, cu cheltueli, de zeci și zeci de milioane, cu organizații, cu profesori, cu legături internaționale. E planul unei cetăți aci, cu toate bastioanele, cu toți străjerii și cu toate comorile care se apără. În mijlocul dărâmărilor de tot felul de astăzi, ale vorbei vorbite și ale vorbei scrise, e o carte de încredere.

Noua lucrare a d-lui N. Iorga „Războiul pentru independența României” (Academia Română 245 pag. cu reproduceri după gravuri ale vremii) analizează „acțiuni diplomatice” și zugrăvește „stări de spirit”.

Prin migala faptelor și plasa legăturilor urmărite în toate direcțiile, o mână sigură trage firul. Ea așează uneori în locurile adevărate pe protagoniștii abătuți dela ele sau încețoșați de veac. De câte ori se arată Kogălniceanu, el e ca un spirit de neam și o întrupare de Moldovă, anacronic aproape peste puțină pricepere a contemporanilor. E marele personaj de tragedie personală și etnică al d-lui Iorga. Numai o prelucrare artistică l-ar putea libera deplin de el.

Evenimentele se desfășoară încetinite cu voință, ca să poată fi văzută în ruperea lor de cauze și în împletirea pe după tot felul de întâmplări mărunte. E o istorie care se face înaintea ochilor și nu o frescă rigidă, de pe care vâlurile cad numai după ce a fost fixată decorativ și retoric. Ea e ca viața, clocotitoare și plină încă de puțințe. Proșpețimea și neașteptatul ei te țin încordat. La fiecare cotitură de document sau adăncire, de înțeles poate ieși altceva decât ce știai tu, și, cu tine, toată lumea.

Cei cincizeci de ani nu puteau să treacă fără acest glas de chemare. Cărți de tehnicieni militari cernuseră din nou materialul. Încântarea publică fără fundament fusese zgudușită de a-mare descoperiri. Ieșise și volumul de apoteoză, ca un monument verbal, cu o întreagă frământare anonimă sau creștere istorică, prinse sau turnate, după obiceiul veclilor cronici, în bronzul unei singure figuri, abia cu oarecare basorelieful episodic. Dar glasul cunoscut lipsea. Așteptam. Nu puteam crede anul încheiat și comemorarea deplină.

Dela articole de poezie profesională încrustată chiar în titlu, ca al lui Dragoș Protopo-

pescu: Et în Arcadia ego, până la Semantism românesc și semantism balcanic, al lui V. Bogrea, e o depărtare, de stil și de cuprins, care ilustrează tocmai bine marile posibilități avute de un *Omagiu*. Cel din urmă, pe care l-am citi cu o luare aminte și încântare la fel, a fost al d-lui N. Iorga. Istoricii, cari mănuesc secolele parcă n'ar trebui să fie atinși de vârstă. Ieri, er toate acestea. Iorga împlinea 50 de ani, iar azi Ion Bianu cu douăzeci și ceva mai mult. Oamenii de carte, câte-o carte trebuia să se ridice ca o emanație din acest prilej. Alcătuitoarii celor de față, mi se pare d-nii Cartoian și Cara costea, pot fi mândri de ce-a ieșit. Mănușchiu cuprinde nu mai puțin de treizeci și două de nume. Tot atâtea probleme au stat în lumina ascuțită a unei scurte și prin conștiința întrecerii, cu toate acestea, fundamentale tratări. E o bogăție peste acestea. Treccm printre ele ce pe o alce cu vechi și monumentale ulcioare, pline tot cu alte flori.

Dar al bietului Bogrea, ca să ne întoarcem la el! Studiul lui a fost dat încă din 1926. Seria despre terminologia românească privitoare la răsăritul și apusul Soarelui. Câte forme de apus caută, împletește și glosează el, fără să știe că va întinde peste aceste foi Apusul cel mare! E cel mai mișcător dintre salutare, pentru că e deodată din două lumi. Și e, sub armătura de crainic filologic, un cântec de preamărire a Soarelui. Când întorci foile, se ia lumină pe degete.

Când anii, vin asemenea brațe să ți-i înec nune, povara lor nu se mai simte. Mă uitam la capul de medalie, cu arc roman, al d-lui Bianu când i s'a înmănat acest *Omagiu*, la Universitate, sub privirea stufoasă a cititorului său Hadjeu, în ziua de Ion Botezătorul a anului. Eu nu vedeam pe profesor, pe care nu l-am ascultat nicio singură zi. „Bibliografia veche românească” era de mult epuizată când am încercat cu s'o am: mi-a spus-o chiar autorul. Cu gospodarul cel de obște al Academiei române, alte încălțite pricini decât cele bibliotecare, m'am trezit având. Mă simțeam între oaspeții, toți oameni de carte, fie că o cîtesc, fie că numai o scriu, un drumet de plăuri. Și eram la un tovarăș drumet, întâiul președinte al Hanului Drumetilor! Il vedeam vioiu cum îl știam, fără ani, pe cari nu-i măsoară pentru toți calendarul.

Ca să-l sărbătorească am ieșit și am făcut douăzeci de kilometri pe jos, prin zăpadă, pe sub pădurea de argint. A fost foaia mea, o incizie în alb, văzută numai de inițiați, la *Omagiu*.

Poetul, care pune mai multă artă în opera și în viața lui, de pereți le cărți legate, de picturi de scoarțe și de cleștaruri, nu trebuie să-i dau numai decât numele ca să fie cunoscut. Am acum această carte înainte, cu foi mari japoneze. Le întorc încet, și întorc încet cu ele și un aer din altă parte. Versuri lirice, tipărite pe-o singură pagină, pun grații de catrene orizontului de țară ideală, pe care îl deschid, fără să înșele cu strictețele numiri geografice. De fiecare dată, foaia mare japoneză, cea mai mare pe

care un volum de proză sau de versuri a cunoscut-o la noi, cade și îngroapă sub troianul ei Pădure din Valea Mare, Cuc din Valea Popii, Parc al Goleștilor, Biserica a lui Horia, Ochelari ai buucii. Și aduce de dincolo, caligrafii japoneze, pomi diafani la o margine de cer trunchiuri puternice de cărbune, litografii de ploae, mătăsurii de podgorie. Pictorul a prins e-fluviul liric pe un ecran plastic. Cele două arte ies la iveală și se scufundă cu schimb, în întoarcerea încetă de foi mari japoneze. Sufletul trece, ca într-un leagăn, cu un singur salt, din arta ochilor în arta inimii, și, cu drumul îndărăt din arta inimii în arta ochilor. Ion Pilat e la un capăt, Ștefan Popescu la celălalt.

Cartea se cheamă *Florica* (Cultura Națională, 1250 lei) și a fost darul de saizeci de ani al lui Ion Brătianu. În biblioteca, cu unele din cele mai de preț și mai frumoase cărți pe care le-am văzut, din casa de via de deasupra Lunții Argșului, ea a intrat la un loc potrivit. Menită acelor cămări, de adevărat bibliofil, nici nu se putea să năzuiască la mai puțin. Darul n'a fost făcut decât anul trecut, și în același an dăruitul a dispărut deodată. Cu puțin înainte să se isprăvească, i-a fost arătată și Regelui, celuiilalt mai mare bibliofil, și a fost cea din urmă carte de care s'a bucurat și pe care a atins-o. E o carte stranie, ca un dar de Nibelungi. Întoarceti-i încet marile foi japoneze, cu părți întregi de țară care cad, de fiecare dată, în troianul lor alb.

EMANOIL BUCUȚA

Dacă ar fi fost piesă de teatru, „1927” ar fi isprăvit cu siguranță prin a fi fluierat. . .

De multă vreme n'am mai avut un an atât de scorbăd din punct de vedere al unui cuprins spiritual. Nu pentru că au lipsit cărțile de valoare: oricât de puține, ele tot au pus un suflet în ochiul de sticlă, holbat, al vitrinei. Cât pentru absența totală a unei mișcări de idei. A unei fapte care să aprindă freamăt în tot frunzișul de hârtie al anului. O ciogenire. O dispută depășind părțile obișnuite; o polemică, barim. „Ceva” înșfârșit!

„1927” a fost, de bună seamă, un an care și-a pierdut umbra spirituală. Cauți inutil să-i surprinzi chipul într-o oglindă. Lucrul ei sună totdeauna de un gol strident: dacă pe muchile cărților din raft n'am celi câteva nume noi, auevoie ne-ar veni să nu credem c'am fost timp de 365 de zile oaspeții flămânzi ai unui amfitrion care s'a ținut totuși invizibil.

De această „bilanțul” este simplu. Fără contabilitate complicată. Dintre toate manifestările literare, două s'au bucurat cu adevărat de evenimente. Poezia și Romanul. Singurele coarde care au vibrat mai grav și prelung, sub încercușarea unor arcușuri măestre: Arghezi, Bucuța, Rebreanu, Cezar Petrescu și Ionel Teodoreanu; 1, 2, 3, 4—5 în total.

Negreșit că fapta cea mai răsărită a anului o înecupe apariția „*Cuvintelor Potrivite*”; rod cules de pe crengile a 20 de ani de poezie. În um-

bra cărții d-lui Arghezi celelalte volume de versuri ale anului se învecă: culegerea sa cuprinde cea mai mare cantitate de artă pe care a avut-o blocar poeziei contemporane românească.

Pe urmă, *Fuga lui Șefki*, *Ciuleandra*, *Intunecare* și cartea ultimă din triologia *Medelenilor*, constituie punctele mai înalte între care s'au depănat firele de lână din ghemul lui 1927.

Deci, pentru un volum de versuri, patru romane. Nu facem chiromanțe. Dar figura de cositor topit, care se limpezește din aceste proporții, pe fundul de nisip al apelor anului defunct, pare să indice clar un drum cert și o victorie apropiată. Să marcheze distinct tranziția dintre două vârste, care se despart (ca uscatul de ape) chiar sub ochii noștri: revărsată epocă lirică, pe cale să se strângă și ordoneze în tipar strict epic.

Acestea sunt cifrele de literatură originală, care ne interesează îndeosebi. Sub linia de control trasă, n'am adunat decât unitățile. Fracțiunile nu contează. Socoteala e completă. Lipsește poate numai un cuvânt asupra „crizei” anului care a plecat dintre vii.

Dar despre morți, cum spune proverbul, nu se cade să rostești pururi decât cele bune. . .

N'am făcut niciodată poliție. Cel puțin în sensul contemporan al termenului. Singura idee, pe care am îndrăsnit s'o milităm, a rămas totdeauna în matca unui izvor pur-literar. Deci, cu mult prea abstractă, ca să nu elimine dela sine posibilitatea oricărui echivoc.

Niciuna din marile probleme publice curente nu ne-a frământat vreodată, cu neliniștile ei multiple și inutile: pe marginea unei foi cu rânduri de cifre am cerat totdeauna senzația

pe care o ai bunăoară numai, rezemat de balustrada unui vas în larg, în fața unor valuri jucate de hulă.

Și, totuși, vom risca, în chiar rândurile acestea, o orientare politică. Mai mult. Vom ataca dintrodă cea mai furioasă problemă a actualității. Pe cea financiară: credem că putem denunța visticnicului nostru un remediu infailibil pentru lecuirea ei; ca o alifie miraculoasă pentru uns măduarele reumatice financiar ale organismului românesc. Suntem siguri că, prin ea, vom izbui să stângem ministrului nostru de finanțe, cu un ceas mai devreme, în fiecare seară, lampa meditației; de atâția ani mereu trează în căutarea de noi impozite.

Rețeta am descoperit-o, de fapt, în paginile unei publicații streine. E în toate punctele de vedere onorabilă. Și motivată. Și bănoasă. O emite d. Paul Souday și se cheamă: „impozitul pe greșelile de ortografie”.

Gândiți-vă numai ce gârlă de bani va țâșni de aci. Câți afluenți vii de aur se vor îndrepta, în fugă, spre marea moartă a tezaurului Statului: soldatul care scrie Măriei, plutonierul-major fetei băcanului, studentul croitoresei și câte altele. Bașca articolele atâtor profesori universitari și, în plus, câteva sute de mii de „procese-verbale” oficiale!

Calculați pentru fiecare un procent de 25% greșeli. Fixați amenda. Înmulțiți. Veți obține, astfel, o cifră care, în tot cazul, va întrece considerabil bugetul actual al României.

Dar reforma ar mai avea încă și un revers. Cu totul în spiritul vremii, Salutară și din altă pricină: ar fi un puternic stimulent spre lumină, în aceste vremuri de sterilitate și prea sonoră „ofensivă culturală”.

Deaceia: cerem ca propunerea d-lui Souday, să fie imediat luată în considerație.

AL. BADAUȚA

C. RESSU

T. ARGHEZI

GANDIREA

C. RESSU

DESEN

C. RESSU

ADRIAN MANIU

GANDIREA

C. RESSU

de MAX